

ԵՐԵՎԱՆ

ՅՈՒՂԻՍ-ՕԳՈՍՏՈՍ

ԹԻՒ 7-3

ԽԴՒ

ՏԱՐԻ-ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ
ՊԱՇՏՈՆԱԹԵՐԹ ԵՐՈՒՍԱԼԷՄԻ ՀԱՅ ՊԱՏՐԻԱՐԺՈՒԹԵԱՆ

SION

OFFICIAL PUBLICATION OF THE ARMENIAN PATRIARCHATE, JERUSALEM
A BIMONTHLY OF RELIGION, LITERATURE AND PHILOLOGY

VOL. 44

NO. 7 - 8

1970

Յուլիս-Օգոստոս

ԹԻՒ 7 - 8

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ՊԵՏԱԿԻՐ

ԼՈՒՆԻՔԻ, ՎԵՐԴԵՊԵՏ ԴԵՐԵԴԻՔԻ

(1670-1970)

Ապահովարար քիչ ժողովուրդներ կան որոնց զարատը
պատմութիւնը իր մէջ հաշուէ սարսափներու, համատարած ըս-
պանդներու, աւերումներու եւ աքսորի երեւութապէս անվերջա-
նալի աշխարհի նկարագրութիւններ՝ ինչպիսին է հայուն պատ-
մութիւնը: Գրեթէ կարելի պիտի չըլլայ մեր երկար կեանքին մէջ
զանիւ կարճ պահ մը, երբ հայր բացարձակապէս ազատ եւ խա-
ղալ անցրած ըլլայ, նուիրուած իր աշխատանքին եւ ուրախու-
թիւնին: Աշխարհակալ Տիգրանի մը փառքը պատերազմի փոշիով
ծածկած է տմրոյջ հայաստանը, եւ, իբրեւ յաջորդող թագաւո-
րութիւններու մինչեւ Ռուբինեանները հասնող տարիներուն, ա-
ւերումի այլ փոշին չէ հանգչած նստած մեր հայրենի հողին վը-
րայ: Իսկ, աւելի ուշ, մինչեւ գրեթէ կէսը Տասնիններորդ Դա-

բուն, հայկական բնաշխարհի սիրալին վրայ ապրող մեր ժողովուրդին ճակատագիրը եղած է կոռուսիոնիզմը դառնալ անթիւ վաշտներու, պէյերու, սարտարներու եւ խաներու ռազմամոլութեան ու ազահոլութեան, բղկոտելի եւ կոտորակուելի, ուժաքոմ բլլալու աստիճան:

Եւ սակայն, բոլոր այս կոտորածներուն եւ մտանգներուն հակառակ, եւ վստահարար ի հեճուելս ալ յանոց, հայ երակներու մէջ ոչ իսկ պահ մը կանգ առած է կենսայորդ աւելի պոթկումի տէր թափը՝ որ կը կազմէ նկարագիրը՝ ապրիլ ձգտող մեր ժողովուրդին, եւ որ զատորոշած է զինք իր շրջապատի ցեղերէն՝ հին օրերու Մարերէն կամ Ասորեստանցիներէն մինչեւ մեր հոգերը տողատակող վայրի աւաղտկախումբերը: Մեզ հարուածող իւրաքանչիւր ողբերգութեան անմիջապէս յաջորդած է վերագարթնումի, ինքզինք գանելու, նոր թափով կեանքին վարելու տենչ մը, այնքան գեղեցիկ՝ որքան անբացատրելի եւ ատոր համար իսկ հրաշալիին մօտեցող: Այդպէս էր Վարդանանց Պատերազմէն ետք. այդպէս կու երբ Անին էր որ կը կործանէր. ու, նոյն ձեւով, օրինակները կարելի է բերել հասցնել մինչեւ առաջին տասնամեակը ներկայ դարուն, եւ միշտ ալ գտնել նոյն հիանալի պատկերը:

Եթէ ժողովուրդներու համար անհրաժեշտ է կարգալ իրենց ցեղային արութիւններուն եւ սուրին գովքերը, ապա աւելի քան անհրաժեշտ է կարգալ նաեւ այն նկարագրութիւնները՝ որոնք կը պատմեն ազգի մը պարտութիւններէն եւ դառնութիւններէն, բայց մանաւանդ այն ոգիէն՝ որով այդ պարտութիւնները մէկական յաղթանակի կը վերածուին, նոյնիսկ եթէ չեն արձանագրուի Պիշինթունի ժայռերուն վրայ:

Մօտաւորապէս Տասնեօթերորդ դարու սկիզբը դարեժի մէջ ծնած եւ ուսումը էջմիածնի մէջ ստացած Առաքել Վարդապետի պատմութեան գիրքը կը խօսի այսպիսի պարտութիւններէ եւ յաղթանակներէ: Նկարագրելով մօտ վաթսուն տարուան պատմութիւն մը, ան թուումը կ'ընէ անօրինակ հալածանքներու կամ աւերումներու, գաղթերու եւ ջարդերու, այլ միաժամանակ կը պատմէ էջմիածնի վերանորոգութենէն կամ Արարատեան դաշտի վերածաղկումէն. ու այս՝ ամենէն բնական կերպով, իրրեւ թէ կեանքի օրէնքն իսկ բլլար արիւնին հետ դաշտին կանաչը, քանդուածներուն քովն ի վեր կաթողիկէին բարձրացումը: Այլապէս, ինչպէ՞ս բացատրել այն իրողութիւնը, որ Արաքսի ափին, Շահ-Աբաս կոչուող ոճրագործի մը մտրակէն հալածական հայերու զանգուածներ սովի ճիրաններուն մէջ բռնուած՝ մինչեւ մարդակերութեան հասնելէ ետք, քանի մը տարի վերջ, իրենց իսկ հիմնած Նոր-Ջուղային մէջ նոյն ոճրագործն ու անոր յաջորդները հիւրասիրէին արքայաւայել ճոխութեամբ: Ինչպէ՞ս բացատրել աւերակ էջմիածինը ուսման եւ հաւատքի կեդրոն դարձող Մովսէս, Փիլիպպոս եւ Յակոբ կաթողիկոսներու երեւումն ու գործունէութիւնը նոյն տարիներուն: Ինչպէ՞ս բացատրել հեռաւոր Ամստերդամի մէջ ներկայութիւնը մամուլի մը վրայ հակած համառ Ռսկան Վարդապետին, երբ հազարաւոր հայեր մէկ օրէն միւսը կ'օտարանային Լեհաստանի մէջ:

Դաւրիժեցի Վարդապետի Պատմութեան ամենէն յատուկ եւ ուարժաւ պատճառող էջերը պիտի մնան ապահովաբար անոնք՝ որոնց մէջ ան կը նկարագրէ Շահ-Աբասի 1605-ի բռնազաւթին ու հետեւանքները ոճրապարտ այդ արարքին: Առանց 1915-ի եղեռնին փաստին՝ անկարելի կը թուի երեւակայեցն անգամ հարիւր հազարաւոր մարդոց բռնազաւթը, իր բոլոր սարսափներով եւ դրկանքներով: Արարատեան ամբողջ դաշտը գետնի հաւասարեցնել եւ ապրող շունչ մը չձգել՝ դիւային հնարքը եղեր էր այն բռնատիրին, որ հակառակորդի մը բանակին առջեւէն փախչիլ միայն գիտէր: Փախչիլ՝ սպաննելով, հրկիզելով, կողոպտելով: Փախչիլ՝ իր հետ քշելով քաղաքակիրթ ցեղ մը, որ իր երկիրը պիտի չէնցունէր: Քանի մը օրուան ակնթարթի տեսողութիւն ունեցող ժամանակի ընթացքին կատարուած ոճիրներուն մասին զանազան ուկա-նատեսներ պատմած են: Ստեփաննոս Վարդապետ եւ Յովհաննէս Մակունցի ողորդ շարադրած են, այլ Առաքել Վարդապետի քանի մը էջերը՝ նկարագրող ամբողջ Արարատեան դաշտի աւերը, անպերագանցելի կը մնան արտայայտութեան զեղեցկութեամբ, իրենց դուստլ յուզումով որ սակայն պատրաստ է պոթիլալու տողերուն ընդմէջէն, եւ ամբողջ աղէտը քանի մը տողով ընդգրկելու իրենց նկարագրով: Ապահովաբար զբաղէտի տաղանդ մը ծածկուած էր երանելի այդ վարդապետին սքեմին տակ, տաղանդ մը՝ որ իր «Պատմութիւն»ը կը բերէ կը մօտեցնէ իր նախորդներուն երկերուն, Սորենացիի «Ողբ»էն մինչեւ Յովհաննէս Կաթողիկոսի աղեկտուր նկարագրութիւնները:

Դաւրիժեցի կը պատկանէր այն սերունդին՝ որ ապրեցաւ եւ գործեց իր դարը յատկանշող սարսափներուն եւ անիշխանութեան մէջ, ու, անբացատրելի կենսունակութեամբ եւ կորովով, ուսման օճախներ եւ անապատներ հիմնեց, հեռաւոր Նոր-Ջուղայի մէջ առաջին ապարանը հաստատեց, բայց մանաւանդ ռեքոնստրուցանը եղաւ այն ուղղութեան եւ զաղափարներուն՝ որոնք, իրմէ հաջ, տակաւին մինչեւ դար մը, պիտի ներշնչէին նոր գործիչներ եւ հաւասարներ:

Երեք հարիւր տարիներէ ի վեր Առաքել Վարդապետ կը հանդիտէ հո՛ւ, իջմիածնի միաբանական գերեզմանատունը, իր աշխարհի սիրած եւ հուշակած հողին մէջ: Պարզ տապանաբար մը կը ծածկէ հիմա այն իմացականութիւնը, որ խաւար դարի մը ամբողջ ու մռայլ դէպքերը լուսարձակի տակ առաւ եւ իր «զառամեալ» այլ սուրբ մատներով երկնեց պատմութիւնը մեր ժողովուրդի կեանքին մէկ պահին, այնքան կսկծալի բայց միտմամանակ այնքան խորախորհուրդ եւ զեղեցիկ:

Հանգիստ իր ոսկորներուն եւ տառապած հոգիին:

Ա. Գ.

Ս. ԳՐԱԿԱՆ

ՀԵԹԱՆՈՍԱՑ ԱՌԱՔԵԱԼԸ

Բ

Պօղոս կազդուրուելէ յետոյ, վերագաղ-նալ ուղեց այն քաղաքներու վրայէն ուր քա-րոզած էր, գիտնալու համար թէ ցանուած սերմերը ի՞նչ արդիւնքի հասեր էին: Բար-նաբաւ չղարմացաւ լսելով այս որոշումը, որովհետեւ կը հաւատար թէ աստուածային նախախնամող աջն էր որ կ'առաջնորդէր Պօղոսին մտածումներն ու քայլերը: Տառա-պանքէն յետոյ ամէն բան զեղեցիկ եւ կա-րելի կը թուէր Պօղոսին համար, ապաքին-ման դողդոջուն կորովը կ'ողեւորէր զինքը: Ամէն ինչ ըզմանք, սլացք էր իր մէջ. չէր մտածեր մարմնին սպառնացող վտանգնե-րուն, այլ հոգիի փառքին: Իր մէջէն ջրն-ջուած էր կարծես մարդկայինը, զերազայն ճշմարտութեան սարսուռէն անբջակոծ, դադրած էր ինքիւնքը ըլլալէ, վերածանելիս համար աստուածգիտութեան երանութեան, ինքնաճանաչման մահացող անուշով հեշտ աստարտուս:

Ցանած էր Աւետարանի սերմերը հոգի-ներուն մէջ եւ զանոնք թրջած էր արեւնովը: Անոնց կարիքը եւ իր տէրը տէտէ գողնու-նէին եւ ամբողջանէին զիրար: Մարմինը լոկ կը վախնայ մահէն եւ զերգիմանէն, կ'ըսէր, բայց հոգին երիվարն է իր պար-տականութեան եւ օրօրանք անմահութեան: Նուիրուած մըն էր իր դասին, հաւատքը զգացում մը չէր իր մէջ, այլ ապրող զօրու-թեան մը գիտակցութիւնը: Նման էր երկրի վրայէն անցնող մեծ գետերուն, որոնք հո-սելով աւելի կը մեծնան իրենց մէջ թափող ջուերէն: Ամբողջական եւ անտեղիտալի նը-ւիրում մը, զերցաղանկան հրաժարումը վերէն իրեն յանձնուած գործին, կեցրոնապ

կան եւ վարիչ գիծն էր իր կեանքին: Բոլոր միւս մտածումները հարկատուներն էին հիմնական այդ դասադասին: Իր տարած պատգամին բնութիւնը եւ գործելու կերպը պիտի խրդեցնէր ժամանակի մարդերը, սակայն գիտէր ան իր հոգին վեր բռնել մարդոց նկատումներէն եւ երկիւղէն: Ինչ-պէս ստուերին վարժուած աչքերը բնազո-րէն կը գոցուին ցերեկուան լոյսին, զինքը ունկնդրողներու հոգիները յաճախ պիտի փակուէին իր նոր պատգամին առջեւ: Ա-ռանց տեսնուտ վրդովումի գիտէր հանդուր-ժել գործերու դանդաղ յառաջգիծութեան եւ երբեմն ալ անոնց վերահաս ձախողան-քին, որովհետեւ վտահ էր վերջնական յաղթանակին:

Բոլոր այն տեղերը ուր ամիսներ առաջ եղած էին եւ քարոզած, վերստին այցելե-ցին, քաղաք գաղտնի, գիշերաւան քողէն պաշտպանուած: Կը քաթէին միայն ծանօթ եւ վստահելի մարդոց՝ դուռները եւ գիշե-րային հաւաքոյթներով կը միխթարէին եւ կը սրտասպնդէին հաւատացեալները: ՃՄի վախնաք այն բաներէն, որոնք մարմինը կ'սպաննէ, ի՞նչ հաւածուիք ու՝ տառապիք նոյնիսկ ճշմարտութեանը համար, զոր հա-ղորդեցինք ձեզի, երջանիկ զգացէք ինք-քինքնիդ, վստողի ի՞նչ պիտի արժէ մարդու մը համար ամբողջ աշխարհը, ի՞նչ կորսնցնէ իր հոգին որուն վրայ Աստուծոյ պտուկըը դրովմուած է: Մի նայիք անոնց՝ որոնց հա-մար Մեսիան կը մնայ նախաձայնութիւնը մարգարէներու պատգամին: Դուք վերստին ծնաք, ընդունելով նոր պատգամը՝ մաս-նակցելով Յիսուս Բրիստոսի արքայութեան:

Մէջ, նուիրում և հաստատեալ նոր պատուիրաններն են առաջնութեան, զոր պէտք է պահէք: Ինչպէս որ հրեաները կը շարունակեն հաստատել մնալ մովսէսական օրէնքին, աշխատել ալ դուք հաստատելով պարտիք ըլլալ Մեսիային, որ աշխարհ եկաւ եւ մեռաւ մեր մեղքերուն եւ իրկութեան համար»:

Կ'զուշանային հրապարակային քարոզութիւններէ եւ ակնբախ շփումներէ: Հաստատուն հիմերով միայն ղեկու համար համայնքին դործունէութիւնը, կ'ընտրէին ամենուրեք առաջնորդներ եւ վերակացուներ, Սինակոկի վարչութեան օրինակովը:

Իրենց գործը քարտիկէ յետոյ վերադարձին Անտիոք: Քաղաքին քրիստոնէայ համայնքը ղեկավարեց զիրենց հնոյն անդամ զոյժ աւագանով: Բոլոր հաստատացեալներու ղեկավարուն առջեւ կոնքիւններ վառուած էին եւ, ծաղկեպտիկներ կախուած ՚Անտիոքի համայնքին պետերը երբ իրազեկ եղան առաջնորդներու, կատարած գործին, լեցունցան բերկրանքով, ըսելով թէ՛ շիրապէս Աստուծոյ մեռքն էր որ կը բանար ղեկները հեթանոսներու սրտին»:

Անպաստ տեղեկութիւններ հասած էին սակայն Երուսաղէմ: Պօղոսի դործունէութեան չուրը, մեղադրելով զինքը որ առանց թլիպատելու ընդունած էր հեթանոսները հաստատացեալներու միաբանութենէն ներս, թէ միայն Երուսաղէմի սրբազան համայնքին պետերը իրաւունք ունէին ձեռք ղեկելու նորադարձներուն միայն եւ Ս. Հոգիին շնորհը մատակարարելու ամենց, եւ թէ Պօղոսը իրաւունք առած էր ինքզինքին վարակելու ապաքեալի մը պէս, առանց ղեկնալու այդ իրաւունքը:

Երուսաղէմէն շուտով պատգամաւորներ եկան Անտիոք, պատասխանատուութեան հրաւիրելու Պօղոսը իր ջրածներուն համար, յայտնելով թէ հեթանոսները քրիստոնէայ կարենալ ըլլալու համար պէտք է անցնէին նախ Սևոտի ստանդարթնէն»:

« Պօղոսը սակայն չ'էր բռնէր Սեւոտի վէր»:

« Զին Օրէնքի պատուիրաններու անապատ պահպանող, համար անիրենք գործեց, հասլածելով ինքուհարստաւ, եկեղեցին»:

Տառնել

Զինք տարիններու իր տառապանքն ու խուճումները, Դամասկոսի յայտնութեան լոյսին մէջէն, զինքը տարած էին քրիստոնէութեան ճշմարիտ հասկացողութեան: Ինք պէտք չուներ ժողովուրդի զաղափարներու, անմիջական յայտնատեսութեամբ դառնալ հասկցած էր Քրիստոսը: Գալով իր առաջնութեան ընդթիւն, համոզուած էր խորապէս թէ բոլոր աղգերը, Արեւելէն եւ Արեւմուտէն, Հիւսիսէն եւ Հարաւէն պիտի գային եւ երկնքի արքայութեանը մէջ սեղանի պիտի նստէին Աբրահամի, Իսահակի եւ Յաբիբի հետ: Անեանքանը հրեական կապանքներէն ազատելու եւ մարդկութեան կրօնը դարձնելու իր որոշումը անխորհուրդ եւ պատահական արարք մը չէր, այլ մանրաթելը իր մասնողութեան: Աշխարհ եկած Մեսիային զաղափարը, որուն հասկացողութեան մէջ միշտ աւելի յառաջդիմեց, մտքի հետ փորձառութեան նոր շրջանով, իր հանձնարին մշակած աստուածաբանական մէկ դրութիւնը չէր, այլ յայտնութիւնը այն ճշմարտութեան՝ զոր քարոզելու համար Աստուած շնորհած էր իրեն: Այդ զիտախցութիւնն էր որ վկայած էր իրեն թէ Օրէնքը պարտուած էր այլեւս եւ անգործ փրկութեան համար, Նոր աստուածային ընտրութիւնը յանկարծ ի յայտ կու դար իր ամենակարողութեամբ աւ բացարձակ ազատութեան նկարագրով, թէ փրկութեան երկու բեռներն էին Յիսասի մահը եւ Յարութիւնը: Ան համարողած էր Գաղատայի մէկ ծառիէն միւսը, կազմելով շղթան քրիստոնէայ համայնքներուն: Տիառան ու Տիոթիքաք կենդանի որինակներն էին այդ պիտադործութեան: Իրեն համար, իրական թլիպատութիւնը հոգիի թլիպատութիւնն էր, երբ մկրտութեան ջրով արելնի եւ լոյսի վրէժնով վերածուէր հեթանոս, հոգիներուն խորը»:

Մը. Գաղաթէն եկած հրահանգին համապատասխան, Պօղոսն աւ Բարնաբասը իրենց հետ ապրին Տիառաք, քաղաքներէ ի վեր Անտիոք կը մնար, անմեծիւրդէն բնակած համայնքի կարիքներուն փառապաշտութեան, եւ մեկնելուց Երուսաղէմ, քաղաքացի մողովին ներկայանալու համար»:

ԳԼՈՒԽ ՏԱՍՆԵՐԿՈՒԵՐՈՐԴ

Տասնչորս տարիներ անցեր էին այն օրէն, երբ Պօղոս վերջին անգամ կը հեռանար Երուսաղէմէն: Քաղաքը փոխուած էր, անհանաչելի ըլլալու աստիճան: Սովը չէր վերջացած տակաւին, փողոցները լեցուն էին հալումաչ եղած մուրիկներով, որոնք դառնեցին եւ սիւներու քովերը ծուարած, անցորդներուն կը կարկառէին իրենց մեղքերը, ողորմութեան խնդրանքով: Հերովդէս Ագրիպաս, Հռոմէն զրկուած նոր վեհապետը, խեղդած էր երկրին բնակչութիւնը տուրքերով: Հռոմէացի ազնուականի նման ինքզինքը տուած էր խաղերու եւ զուարճութեանց, թէեւ արտաքինապէս կուրծէր ցոյց տալ թէ պաշտպան էր Հրէական օրէնքին եւ աւանդութեան: Եփեսարութեան միջոցէն բռնուած, կը հիմնէր խաղարաններ, թատրոններ, կենարի արձաններ եւ ժողովուրդին համար կը սարքէր հրապարակային խաղեր եւ մրցանքներ, միշտ հռոմի օրինակով: Երբեմն կը մասնակցէր Տաճարի արարողութիւններուն, Հրեաներուն հաճելի երեսալու համար: Իսկ քահանայապետութեան թեկնածուներ իրարու հետ կը մրցէին, պետութեան միջամտութեամբ եւ կաշառքով արխանալու աթոռին:

Երբ Պօղոս եւ Բարձրաբաւ Երուսաղէմ եկան, քրիստոնեայ համայնքը սարսափի մէջ էր: Հալածանքը կը շարունակուէր տակաւին եւ յուսահատ հաւատացեալները ի միտքարութիւն իրենց բեկուած հոգիներուն սկսեցին հաւատալ թէ Յիսուս շուտով պիտի վերադառնար, հատատելու իր թագաւորութիւնը երկրի վրայ: Միւս կողմէ մէջաբողբու եռանդը նուազած էր եւ առաքելները փոյթ չէին ընել աւելցնելու թիւը հաւատացեալներուն: Անոնցմէ շատեր կը մնային Բարձրաբաւի քրոջ տունը, Սիմօն Պետրոսի ղեկավարութեան ներքեւ: Յակոբոս եւ իր եղբայրը Յուդան, կը բռնակէին Սիոն լեռան վրայ, զբաղած ամբողջ օրը աղօթքով եւ ծովապահութեամբ: Պետրոս իր համբաւին մէջն էր, դժգոհ սակայն ընդհանուր անգործութենէ: Մեսիայի մահէն

վերջ, տասներեօթ տարիներ անընդհատ տարած էր Յարութեան պատգամը, երկրի բոլոր կողմերը, Յուսպէ, Կեսարիա, Սոմարիա, մօտիկ յարաբերութիւններ պահելով քրիստոնէութեան զարմող հեթանոսներու հետ: Տեսնողաբար կը դրաւ կարեւոր տեղ մը նորակազմ համայնքին մէջ եւ կը շարունակէր բարեկամ մնալ Հրեայ եկեղեցիին, Հանդուրժելով որ յոյս մը անդամ դեղուէր Օրէնքէն:

Պօղոս եւ Բարձրաբաւ ներկայացան նախ Պետրոսին, իրենց հետն էր նաեւ Տիոտոն: Պօղոս մանրամասնօրէն խօսեցաւ իր առաքելութեանը մասին, շեշտելով հեթանոսներու յօժարամտութիւնը նոր կրօնին նկատմամբ, յետոյ Պետրոսին յանձնեց հաւաքուած դրամին պարկերը, զրկուած Երուսաղէմի աղքատներուն եւ սուրբերուն, հեթանոս հաւատացեալներու կողմէ: Մէկդի պէտք է քշել Օրէնքին խիճերը հեթանոսներու ստեղծէն եւ այն ատեն ամբողջ աշխարհը պիտի դառնար դէպի Սիոն, կանգնելու աղօթքի տունը աշխարհի բոլոր մասերուն վրայ: Եկուք Սիմոն, ըսաւ Պօղոս, լուրջ կերպարանք մը հապնել յետոյ, բաժնեկց առաքելական գործը, դուն, որուն Տէրը վստահեցաւ իր ոշխարհերուն պահպանութիւնը, տար նոր լուրը Խորայի լի որդիներուն, իսկ եւ Մեսիային աւետիսը հեթանոսներուն, որպէսզի շուտով իյուսկործու խոստումը մեր Տիրոջ եւ հաստատուի երկնքի արքայութիւնը երկրի վրայ:

Պետրոս կը լսէր այս բոլորը ուրախութեամբ եւ իր սիրտը կը յորդէր ապագայի յոյսով: Կեսարի տրամաւորութիւններէն եւ դժառաքութիւններէն տորոնքած իր միամիտ բայց անվանդ հոգին կը պահէր ամբողջութեամբ Տիրոջ խոստումին առհաստակեան, հեղբուն ծոցը հանդիպող անաղարտ ոսկիին պէս: Կը հաւատար թէ ինք եւ իրմէ վերջ եւ կողիները կանչուած էին հարթարելու այն շաւիղները որոնց վրայէն պիտի յառաջանային յայթաղկան քանակները քրիստոնէութեան: Պահպալաւ զհարբերումը տիրապէս

տող գիծն էր հղած իր տնձին, այն վայրկեանէն սկսեալ, երբ Գալիլիոյ վերջին հանգիստն էր Յիսուս իրեն կը յանձնէր իր ուսուցիչներէն Վովկելու պարտականութիւնը։ Պորոս յետոյ իրեն ներկայացուց Տիտոսը, իրրան կենդանի օրինակը քրիստոնեութեան դարձած հեթանոսի։ Այս վերջինը գիտէր թէ կը կենար Տիրոջ առաջին աշակերտին դիմացը, կ'ուզէր մօտենալ եւ համբուրել ձեռքերը՝ որոնք հպած էին Մեսիայի մարմնին սուրբ կրակին։ Պետրոս զմայլանքով կը նայէր իր դիմաց կենդող երիտասարդի գեղովէն հասակին եւ անոր բերեղի պէս յոտակ կապոյտ աչքերուն։ Տիտոս առաքելոյ նայուածքի ծանրութեան ներքեւ հազիւ կրնար շնչել, յետոյ մօտեցաւ եւ ծունկի եկաւ Պետրոսին առջեւ, համբուրեց անոր աջը, մըմնջելով հազիւ լսելի ձայնով, «Տէր իմ»։

Ոտքի ելլել, հրամայեց առաքելայր Տիտոսին, մենք շէնք ծնրագրեր մահկանացուներուն առջեւ, ո՛չ ալ տէր կը կոչենք ոհւէ մէկը, բացի Յիսուս Քրիստոսէ։ Բայց քահանայ, ի՞նչ բանը քեզի բերաւ Իսրայէլի աստուծոյն եւ Մեսիայի հաւատքին։

— Ընթերցողութեան ծարաւը եւ զոյուքսն իմաստին գիտակցելու տենչը, ինչպէս նաեւ քաղաքաւ փրկուելու մեղքերէն եւ մտնելու Յիսուս Քրիստոսի շնորհած հաւատքի թագաւորութենէն ներս, ինչպէս իմ ուսուցիչս եւ առաջնորդս Պողոսը սորվեցուց ինծի։ Այժմ դիտեմ թէ Մեսիան ինծի համար մեռաւ, թէ Ան իմ մէջս է ինչպէս ես իր մէջը։

Պետրոս ողջագուրեց Տիտոսը սիրոյ եւ խոզազութեան համոզմամբ։ Առաքելայր կ'զգար թէ կարելի չէր խուլ մնալ հեթանոսներու պահանջներուն, որոնք ամէն օր աւելի ուժով կը զարնէին Մեսիայի սրբաբանին դուռը։ Դժուար էր զոյ պահել այդ մուտքը, ամէն օր անող պահանջներուն դիմաց։

Յաջորդ օրը, Պետրոս, Յակոբոս եւ Յովհաննէս, նոր հաւատքին գերեզ մընեցին, «Ժողովի հրաւերեցին համայնքին գլխաւորները, Դաւթի բերդին մօտ գտնուող իրենց հաւաքատեղիին մէջ, լսելու Պողոսի

եւ Բարնաբասի գեկոյցը։ Առաջին կարգի վրայ նստած էին Պետրոս, Յակոբոս եւ Յովհաննէս ճշգրիտ աշակերտները։ Յովհաննէս հակառակ իր տարիքին ծերացած էր, միտքէ կերպարանք մը ունէր եւ տեսիլներ կը տեսնէր յաճախ։ Պետրոս պաշտօնաւ կան պետը կը թուէր ըլլալ համայնքին, առկայ ժողովը կը վարէր Յակոբոս Տեառնեղբայրը։

Բարնաբասի կողմէն կարգացուցեալ իր եւ Պողոսի առաքելութեան տեղեկագիրը, ուր հանգամանօրէն կը նշուէր իրենց գործունէութիւնը նախ հրեաներուն՝ աշխարհ եկած Մեսիայի մասին, ապա հեթանոսներուն՝ որոնք Իսրայէլի որդիներու հետքերէն կուգային ընդունելու Յիսուսի հաւատքը։ Բարնաբաս պատմեց յետոյ Պողոսի քարոզութիւններու եւ հրաշքներու մասին, որոնք այնքան քաղցրօրէն կը բանային հեթանոսներու սրտին ու մտքին դուռները։

Ժողովը խոր ուշադրութեամբ լսեց տեղեկագիրը, շատերու նայուածքները կը շողային ուրախութենէն, կային նաեւ մութ դէմքեր, որոնք դժգոհ կը թուէին ըլլալ եղածներէն։ Այս վերջինները չէին կրնար հաշտուիլ այս իրողութեան հետ, թէ առանց թիփաւորութեան եւ Օրէնքի պարտադրանքներուն հեթանոս մը կրնար ներս ընդունուիլ եկեղեցիէն։ Ուրիշներ՝ մեծաւ մասամբ յոնաթոս նորագործներ, կը պարտապանէին հակառակ թէյը, աւելորդ նկատելով հրեական աւանդութիւնն ու ծէսը։

Պողոս երկար ատեն մտիկ բրաւ այդ թեր ու դժ խօսակցութիւնը, յետոյ ստքի ելաւ եւ սկսաւ խօսիլ։ «Ստեղծագործութիւնը, ըստ, առաջին յայտնութիւնն է Աստուծոյ, իսկ մարդեղութիւնը երկրորդ։ Ստեղծագործութիւնն ու մարդեղութիւնը ուրիշ նըպատակ չունէին բայց յաջորդաբար իրագործուելու փրկութիւնը։ Օրէնքը չէ փրկութեան աղբիւր՝ այլ խոտաւոր, որ Մեսիայով իրագործուեցաւ։ Ընթերցող հաւատացեալները անոնք չեն որ կը պահեն միայն Օրէնքը, այլ անոնք՝ որ կը հաւատան խոստովան, նման Աբրահամին, որուն որդիները Օրէնքի ներքեւ էին մինչեւ խոտաւան իրաւ

դործվածը Յիսուս Քրիստոսում: Օրէնքը աւելի իջնաւոր չէ՛, կարծեալ պահելու սահմանը մեր բազմաներուն, մեղքերուն եւ կիրքերուն, աւելի ընդարձակ չէ՛ ընդգրկելու: Կոչուող խորհրդի իր թեւեղանքը չորքերը կտրենան դոցնը մեր բոլոր արարքները, երբ մահաւանդ մարդուն սիրտը ճաշիճ մըն է, ուր վաճիկն բոլոր անմաքուր մտածումները: Ո՞վ մեզմէ անմեղ է Օրէնքին դէմ, ո՞ր Օրէնքը կրնայ արմատախիլ ընել Հեթանոսներու բնութեան արմատները, գանձնք՝ Արաւմատի զաւակներ ընկելու համար, եթէ ոչ Օրէնքը Իսրայէլի միակ եւ կենդանի Աստուծոյն եւ իր ազատարար Մեսիային: Օրէնքով մեղքը աշխարհ եկաւ եւ Յիսուսով, որ մեր մեղքերուն համար մեռաւ, ջնջուեցաւ ան: Ես Հեթանոսներուն տարի հաւատքը կենդանի Աստուծոյն եւ աշխարհ եկած Իր Մեսիային եւ կազդեցողի անոնց սիրտերը նման սպունկի: Այժմ անոնք կեցած են մեր առջեւ, պատրաստ այրելու իրենց սիրտերը Իսրայէլի Աստուծոյ եւ Յիսուս Քրիստոսի կրակով: Թող Մեսիան անոնց հոգիներուն մէջ զնէ իր սքանչելիքները, թող հաւատքը ի մի խմբէ աշխարհի բոլոր ժողովուրդները, ինչպէս Հնձուտը կը ժողովէ հասկերը: Այն ատեն բոլոր ժողովուրդները պիտի եղբայրանային, իրարու կապուած հաւատքով, եւ Աստուծոյ փառքը պիտի չողար աշխարհի վրայ եւ մարդկութիւնը հանդիսանաւ պիտի ըլլար մարդաբէի խօսքերու իրաւորման, թէ Վաշտերը պիտի լեռնանան եւ բարձունքները պիտի ցածնան, վատերը պիտի ուղղուին եւ Աստուծոյ շնորհը պիտի իջնէ բոլորի վրայ, նման առտուան ցօյիին, որ կը թարմացնէ բոյսերը»:

Պողոսի խօսքերէն յետոյ ունկնդիրներու գէմքերը պայծառացան, նոյնխիլ անոնք որ սկիտները անհաղորդ կը մնային, ժպտիլ սկիտան, մոռնէն դէպի լոյս գացող ամպերու պէս: Ներկաներու մէկ մասը սակայն սրտնք Յակոբոս Տեսնեցորդ չուրջն էին խմբուած, կը մնային խոտու եւ անհանազիտ, ներքին փոթորիկէն խուճապահար:

Անոնք ընտրեցին Յակոբոսի կրտսեր եղբայրը Յուսէպն, որ իրենց կողմէն արտայայտուի:

— Արտօնութեամբ առաջնորդներու որոնք հոս ներկայ են, կ'ուզէի հարցնել զեկուցողին, թէ ի՞նչ բան կրնայ առաջնորդ ըլլալ Հեթանոսներուն՝ եթէ ոչ Օրէնքը որ մեր ձեռքին մէջն է: Ի՞նչ կրնայ արժեք հաւատքը առանց գործի եւ խոստումը՝ առանց Օրէնքին, որ հիմն է հաւատքին: Աստուծոյ սէրը բարձրագոյն առանձնաշնորհն է անոր միայն որ կրնայ իր բարի դործերով իրաւորեմը զան: Մենք մարդեր ենք լաւ եւ գէշ ձգտումներով, իսկ մեր շուրջը քաոսն ու շփոթութիւնը աշխարհին: Այս քաոսին եւ թոհուրհոհին մէջ Աստուած դրած է փոքր կշիռի մը որ Իսրայէլն է եւ ամբողջութեամբ զան օրէնքներով եւ պատուիրաններով: Վերցուցէ՛ք այս օրէնքները եւ մենք պիտի չըռնէնք դէպի անկարգութիւն եւ քաոս, եւ՝ ման շաճանկաղներու՝ հովերու հոսանքն ի վտի: Առանց այս պաշտպան ստիբերուն, մենք անապատին մէջ նետուած արմատախիլ բոյսերու պիտի նմանէինք, չորնալու դատապարտուած»: Իր շուրջը նստողներէն շատեր զլխու շարժումներով կը հաստատէին ըստածները, իսկ ուրիշներ իրենց գէգհոսութիւնը կը յայտնէին բարձրաձայն: Իրարու ներհակ այս արտայայտութիւններէն պահ մը անպաշտպան մատնուելու: Սակայն յանկարծ տիրեց խոր լռութիւն, որովհետեւ ժողովին առիւծը, Սիմոն Պետրոս, ոտքի ելած էր խօսելու: Ան խոր տրտմութեամբ նայեցաւ յախ երկու կողմի միճողներուն, յետոյ սկսաւ իր խօսքը մեղմ ու յստակ չը՝ ման մարդկութեւ մէջն հոսող առուակի մըլմունջին: Ճշգրտայնեմ եւ բարեկամներ, ձեռքի բոլորիդ անձնութիւն մեր Տիրոջ փափաքին ու պատգամը ինձի եւ բոլոր առաքեալներուն որ Իր Աւետարանը տանինք նաեւ Հեթանոսներուն, որոնք մեր շրթներէն պիտի լսէին փրկութեան աւետիսը: Տարիներ առաջ նոյն Աստուծան էր որ կը հրամայէր

ինձի մկրտելու հեթանոս Կորնելիոսը: Հին Օրենքը ի վիճակի չէ օգնելու մեզի որ սըրբազրենք մեր բարոյական տկարութիւնները, փրկութիւնը Տիրով շնորհին ազատ դո՞ծունէութեան արդիւնքն է»:

Լուսթիւնը տակաւ կը խորանար, բոլոր ունկնդիրները իտարու կը նայէին երկիւղած ու շփոթահար: Ոստողը «Վէմն» էր, Յիսուսի աստուածութեան առաջին վկայադը: Ներկաներէն շատեր ունէին նոյն այդ մտածումները, սակայն մինչեւ այն ատեն չէին համարձակած արտայայտել:

Տեառնեղբայրը, իր վուշէ շապիկին մէջ էծկուած եւ ուսերուն փռած իր երկար մազերը, որոնք իր մանկութենէն ի վեր չէին ճանցած բռնութիւնը երկաթին, իրական պայտերը ճգնազգեաց մարգարէներու, կարծես անապատէն նոր դուրս եկած, կը մնար լուռ, բայց իր հոգիին խորը կրակէ փայլակներով կը յուզուէր հեթանոսներու ճակատադրական հարցը: Իր մտածումիւ մէջ կը հնչէր ծանօթ առածը, թէ «Ան որ երկինք երթալու փափաքը ունի պէտք է ընդունի օժանդակութիւնը երկնքին»: Հեթանոսներ եւս, կը մտածէր ան, իրաւունք ունին մտնելու երկնքի թաղաւորութիւնը, համաձայն իրենց փափաքին եւ Մեսիայի կամեցողութեան:

— Եղբայրներ եւ բարեկամներ, լսուեցաւ յանկարծ Տեառնեղբոր ձայնը, խզելէ վերջ ժամեր տեւող լուսթիւնը, այսպէս կ'ընէ Տէրը մարգարէի բերնով, թէ «Պիտի վերադառնա՞մ եւ չինեմ քանդուած Տաճարը, որ պէտքի մարդկութեան մնացորդները ճանշանն Տէրը եւ փառաւորեն իր անունը»: Իմ

տեսակէտս այն է որ պէտք չէ մերժել հեթանոսները, որոնք Իսրայէլի Աստուծոյ եւ Իր Մեսիային կը դառնան, բայց զգուշացնել զիրենք կուգընտու զոհուած կենդանիներ ու տելէն, պոռնկութենէն եւ օրէնքով արգիւռած կենդանիներու միւսն: Իր յուսկալ սիրտը եւ կարծրացած միտքը խառնարան ըլլած էին զինքը, որմէ կ'աղանձէին նոյնիսկ Փարիսեցիներն ու Սադուկեցիները երբ Յաւորոս Տաճար կ'երթար աղօթելու:

Պետրոսի եւ Տեառնեղբոր այս յայտարարութենէն յետոյ ժողովը վերջ կը գտնէր խաղաղօրէն: Պօղոսն ու Բար-Նաբասը կը վերահաստատուէին իրենց առաքելութեան մէջ, եւ ժողովին կողմէ թուղթեր կը դրուէին, ուղղուած Անտիոքի եւ Կիլիկիոյ հաւատացեալներուն որ քրիստոնէութեան դարձող Հեթանոսներէն անհրաժեշտօրէն չպահանջուէր թլփատութեան եւ Հին Օրէնքի ծէսերը: Նամակները յանձնուեցան Շիղային եւ Բարսաւան կողմած Յուդային, որոնք թէ Անտիոքի եւ թէ Կիլիկիոյ մէջ յայտարարելէ յետոյ Երուսաղէմի ժողովին որոշումը, դնահատանքով կը խօսէին Պօղոսի եւ Բար-Նաբասի դործունէութեան մասին:

Պօղոս իր ամենէն ուրախ օրը կ'ապրէր, իսկ Տիոտոսը կ'զգար թէ ինք իբրեւ հոթանոս օտար մը չէր այլեւս, այլ մարմին ու ոսկորը քրիստոնեայ համայնքին, կազմուած բոլոր ժողովուրդներէն անխտիր: Պօղոսի տարիներու մեծ երազը իրականացած էր, Յիսուսը կը յաղթէր Մովսէսին, հիմը կը զըրուէր Նոր Ուխտի հասկացողութեան եւ քրիստոնէական ապաւայ կայսրութեան:

(Շար. 11)

Ե.

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

Տ Ի Ր Ա Մ Ա Յ Ր Ը

գիտաբանական հետազոտություններ
 Բազմազան արտաբանական հետազոտություններ
 Բազմազան արտաբանական հետազոտություններ
 Եւ անցյալից Գիտաբանական հետազոտություններ

(Առաջագր ԼԱ 29)

Ահա՛ ռուսական խոսքեր, զորս կարելի է պատշաճօրէն յարմարեցնել բոլոր մայրերուն, բայց մանաւանդ Ս. Կոյս Մարիամ Աստուածածնին:

Ինչպէս Հին Եկեղեցիները, նոյնպէս ալ Հայաստանեայց Առաքելական Մուրը Եկեղեցին մեծ կարեւորութեամբ կը տօնէ Ս. Աստուածածնի Վերափոխման յիշատակը:

Բոլորիս համար որոշ է որ Ս. Կոյսին անձը սերտ կապ ունեցած է Քրիստոսի կեանքին ու զործունէութեան հետ: Այս պատճառով ալ, ան մեծ կարեւորութիւն ըստացած է մանաւանդ Ե Դարէն ետք, Եփեսոսի Տիեզերական Ժողովով, ուր աւելի զօրաւոր կերպով հաստատուած է Մարիամի ծնող եւ Աստուծոյ մայր ըլլալու հանգամանքը, այսինքն՝ Աստուածածնին եւ Աստուածամայր կոչումը:

Բոլոր Հին Եկեղեցիները, որոնց կարգին է նաեւ մերը, Ս. Գրքի կողքին կ'ընդունին աւանդութիւնը որպէս անցեալէն մնացած վկայութիւն: Աստուածածնին կեանքին մասին շատ քիչ տեղեկութիւն կը քաղենք Ս. Գրքէն. ինչ որ գիտենք եւ մեզի հասած է իր կեանքին մասին՝ աւանդութեան խորովակով եղած է: Ահա ամփոփ ու սեղմ գիծերու մէջ՝ Ս. Կոյսին կեանքը:

Ըստ աւանդութեան, Քրիստոսի Համբարձումէն ետք, ան տասնհինգ տարի ապրած է Երուսաղէմ, Յովհաննէս Աւետարան-

չի որդիական խնամքին տակ, չըջապատուած առաքելներով եւ միշտ անոնց աղօթքներուն մասնակից: Մեռած ու թաղուած է Երուսաղէմի մէջ, Գեթսեմանիի ձորը: Թաղումին միայն Բարթողիմէոս Առաքելը կը բացակայէր, որ իր առաքելութենէն վերադարձին ջերմ փափաք կը յայտնէ անգամի մը համար գէթ Տիրամօր մարմինը տեսնել. փափաքին գոհացում տալու համար կը բացուի գերեզմանը, եւ, ո՛վ զարմանք, Տիրամօր մարմինը չեն գտներ: Այս դէպքով բոլորին յատակ կը դառնայ որ Քրիստոս եկած ու իր Մայրը երկինք փոխադրած էր: Այս պատճառով ալ տօնին անունը՝ Վերափոխում:

Քաղաքակրթութեան պատմութենէն յայտնի կ'ըլլայ թէ քրիստոնէութիւնը եղաւ տիեզերական այն կրօնքը, որ կ'ընդարձակուէր ու մարդուն համահասարակ դասէ:

Հին քաղաքակրթութեան մէջ կ'ընդ ներկայացուէր որ ասորին մէկ մասնիկը մարդկային ընկերութեան ու անշունչ գոյութիւն մը տունէրէ՝ ներս: Քրիստոնէութիւնը, յնդաւրը ըլլալով այս սխալ ըմբռնումը, կ'ընդ տրուէր որ արժանի տեղը տունէրէ ու ընկերային չըլլանակներէ ներս: Այս յատկութիւնութեան նպաստեց զխաւորաբար քրիստոնէա-

կան վարդապետութեան լայնախոհութիւնը, ու մանաւանդ Հինէն ի վեր Ս. Կոյս Մարիամ Աստուածածնի բնծայուած յարդի ու պատիւը եւ պաշտամունքը:

Գարնան սկիզբը, երբ բնութիւնը կը ժպտի չարին ու բարիին, մեծին ու փոքրին, գրեթէ ամբողջ մարդկութիւնը կը տօնախմբէ «Մայրերու Օր»ը: Արտաքնապէս թէ՛ եւ այս տօնը կրօնական բնոյթ չի կրեր. բայց ներքնապէս անկասկած որ կրօնական խոր նշանակութիւն ունի: Մայրեր այդ օր յարգանքի ու անխածանքի առարկայ կը դառնան, իսկ մեր Եկեղեցին անոր աւելի կրօնական բնոյթ տալով՝ զայն կապած ու միացուցած է Վերափոխման տօնին հետ:

Կենս կոչումը մայրութիւնն է: Անոր կոչումը՝ իր զաւակներուն ազնիւ եւ մաքուր զգացում ներշնչելու մէջ կը կայանայ: Ան մարդկային ընկերութեան մէջ ամէն տեսակի առաւելութիւններով օժտուած կրնայ ներկայանալ, որպէս բանաստեղծուի, բըժշկուհի, արուեստագիտուհի եւ այլն, բայց միայն եւ միայն մայրութեամբ է որ ան իր կոչումը կ'իրագործէ. դեր մը՝ որ զերազանք է միւս բոլոր առաւելութիւններէն ու շնորհներէն:

Մայրն է որ կը կազապարէ, կը կերտէ իր զաւակին խօսքը, լեզուն, գաղափարը, ըզրացումը, նայուածքը, ձենն ու շարժումը, մէկ խօսքով՝ ամբողջ նկարագիրը:

Մայրը միայն գիտէ ապրիլ իր զաւակներուն համար: Կարծէք բնատուր եւ Աստուածային պարզեւ մըն է այս անձնութեան թիւնը մայրերու մէջ: Ահա այդ սիրելի ու պաշտելի մայրերէն մին եղաւ Տէրամայրը՝ Ս. Կոյս Մարիամ Աստուածածինը: Պատմութեան մէջ ան միակն եղաւ կենցաղանքաւ հոգիներէն, որ իր բարոյական եւ հոգեւոր հարստութեան ու զօրութեան մարմնացումով զերազանք կ'ինը հանդիսացաւ, նախ իր սրբակեաց ու պարկէշտ կեանքով, ապա որպէս իրական ու տիպար մայրը, օրինակ ըլլալով բոլոր մայրերուն:

Վերափոխման տօնը, տօնն է բոլոր կ'ին արարածներուն, որոնք որդեգրած են ու կ'ապրին աստուածահաճոյ կեանք մը նման Տէրամօր:

Երիցս երանեալ Սուրբ Գրիգոր Նարեկացի շատ գեղեցիկ խօսքերով կ'արտայայտէ իր սէրն ու պաշտամունքը հանգէպ Տէրամօր, ըսելով. «Ահա կաթիլ մի կաթին քումդ կուտութեան յանձն իմ անձրեւեալ կենաց ինձ զօրէ, մայրդ բարձրելոյ Տեսուն Յիսուսի արարչին երկնի եւ բնաւին երկրի»: Մենք ալ միանանք մեր երանեալ Հայրապետին հետ, հայցելու Ս. Կոյսէն մեր մայրերուն ու քոյրերուն նոյն ոգին ու կամքը, որպէսզի անոնք ալ կարենան քաշել այն ուղիէն՝ զոր րացաւ առաջին տիպար Մայրը:

ԱՂԱՆ ԱՐԳ. ՊԱՆԻՕԶԵԱՆ

Ք Ա Ռ Ե Ա Կ Ն Ե Ր

Հուսկ մեկնումի Զանգը երբոր հընչէ որոշ,
ըԶեգ լըքեն ա'լ ամեն յոյս, մընաս անհար,
Թող ծածանի դեռ երազըդ որպէս դըրօշ
Նայուածքիդ դէմ, որ չըսուգուիս Մութ վիհն ի վար:

Վաղը ես մեն ու միմակ,
Ի՞նչ պիտ' ընեմ Հողին տակն,
Մի՞նչեւ սիրտըս խաղաղի,
Ու մոխրանայ այս Կըրակն:

Այս լոյսին մէջ, կը խարխափեմ ե'ս հիմա,
Ու կ'որոնեմ՝ ինչ որ անգիւտ պիտ' մընայ,
Վաղն այս լոյսին մէջ դո՛ւն պիտի խարխափես,
Եկուր դուն ալ՝ փըմտուէ, տանջուէ ու գընայ:

Մէկը բլլա՛ր՝ ամենագէտ, ամենագօր,
Ու բլլար Ան ամեն ցաւի մըխիթարիչ,
Ամեն էակ եւ ամեն իր ճըգտէր Անոր,
Իր մէջ գըտնէր՝ ծընող, ընկեր եւ Արարիչ:

Սիրեցի քեզ ամբողջ սըրտովս, ի՞նչ տըւիր բայց սիրոյս փո-
խան,
Կեանք, ծաղրեցիր իմ սէրը դուն և ըրիր գայն ոտքի կոխան.
Գիտցիր սակայն՝ քանի խաբես, քանի դաւես, քանի խոցես,
Սիրոյդ համար ես ամեն օր քիչ մ'աւելի պիտի մըխամ:

Կեանք ի՞նչ տըւիր՝ անհուն սիրոյն իմ փոխարէն,
Դեռ ըսպասե՛մ, տես վաթսուներեքս մը մըտեր.
— Նայէ բոպիկ մանկան անցած ճամբուն նորէն,
Ամեն արեան կաթիլին տեղ ծաղկած վարդեր:

Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ՅՈՒԲԵԼԵԱՆՆԵՐ

ԱՌԱՔԵԼ ՎՐԴ. ԴԱԽՐԻԺԵՑԻԻ ԳՈՐԾԱԹԱԾ ՄԵԿ

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆՆԵՐ ԵՒ ՅԱՐԱԿԻՑ ՆԻԻԹԵՐ

Իբր պատմիչ ճոխ է Առաքել Վրդ. Դաւաթեյի իբր արժէքաւոր «Պատմութեան» մէջ: Կ'արժէ որ իր ամբողջ գործը վերլուծման ենթարկուի եւ արժէքաւորուի: Ժի Դարուն Հայոց եւ Հայաստանի ենթարկւած դժուարին պայմաններուն մէջ Առաքել Դաւաթեյի «Պատմութիւն»ը ամենակարեւոր աղբիւր է մեզի համար: Որոնոյ, պրպտոյ, հետաքրքիր պատմիչ մը եղած է Առաքել Դաւաթեյի, որուն գործին մէջ խոտելի ու անպէտ փշի բան կայ: Ան ջանացած է կարելի եղածին չափ արժանահատաւոր ըլլալ, եւ խնամով զատած կ'երեւի իր «Պատմութեան» աղբիւրները:

1896ին Վաղարշապատ (Էջմիածին) հրատարակուած (հրորդ տպագրութիւն) իր «Պատմութեան» գլուխ Լ.ը (էջ 414-431) նշելով իր անհատական վաճառքը Սրբազան Բարձրագոյն Սրբապետ Լուսաւորչի Առաքելին: Ան հոն որոշ կերպով ջանացած է պատմական տրւեալներով եւ ժամանակակից աղբիւրներու, գործածութեամբ ներկայացնել Այլին պատմութիւնը: Իր աղբիւրներուն չափքին ան կու տայ նաեւ իր գտած զանազան ձեռագիրներու յիշատակը: Իր անհատական մէկ շարքը: Այս ձեռագիրները ունին յիշատակարաններ 1439 թուականէն մինչեւ 1461 թուականը, ուր կը տրուի Լուսաւորչի Այլին Սիւնէն Էջմիածին փոխադրուելուն բաւական խորին պատմութիւնը:

Դաւաթեյի արտագրելով այդ յիշատակարանները, անտարակոյս զանոնք փրկած է ընդ միշտ կորուստէ: Այլին պատմութեան համար եօթը ձեռագրոց յիշատակա-

րաններ արտագրած եւ գործածած է ան, որոնք տեսած է Սպահան, Սեբաստիա, Ուռնա, Անկիւրիա: Ուրեմն Դաւաթեյի իր նիւթերը ամէն կողմէ հաւաքելէ վերջ գրած է իր «Պատմութիւն»ը, որով անտարակոյս ունեցած է որոշ ճրագիր:

Հետաքրքրական է որ յիշեալ եօթը ձեռագիրներէն, որոնց յիշատակարանները արտագրած եւ իր «Պատմութեան» մէջ ընդլուծած է, չենք գիտեր թէ քանի՞ հատը մեզի հասած են: Ամէն պարագայի տակ վստահօրէն կրնամ ըսել թէ մէկ հատը հասած է մեզի եւ այդ ձեռագիրը այժմ մաս կը կազմէ իմ հաւաքածոյիս:

Առաքել Դաւաթեյի կը գրէ. «Յիշացաք յԱսպահան քաղաք՝ եւ մինչ որոնէաք զյիշատակարանս գրոց, զտաք Աւետարան մի որոյ յիշատակարանն է այսպէս,

«Արդ՝ գրեցաւ սուրբ Աւետարան ի թուին Հայոց, ՊԶԸ. (1439) ձեռամբ Գրիգորի սուտ անուն կրօնաւորի. ի վանս՝ որ կոչի Արգելան, ընդ հովանեաւ մօրս լուսոյ սուրբ Աստուածածնին, եւ տեսուն Յուսկայ որդւոյ սուրբ գերեզմանին, ի հայրապետութեան Լուսաւորչին. քանզի յայտ մով վերացեալ եղեւ Այլ ի Սոսլ, եւ ոչ գիտեմք զինչ եղեւ, ի յառաջնորդութիւն սրբոյ ուխտիս Մկրտիչ վարդապետին» (էջ 416):

Ո՛րք տեսած կրնար ըլլալ Դաւաթեյի այս Աւետարանը: Հաւանաբար Ամենափրկչի վանքին ձեռագրաց մատենադարանին մէջ, թէեւ կրնար պատահիլ ալ որ Նոր Զուղայի բազմաթիւ եկեղեցիներէն մէկուն մէջ պահուած ըլլայ:

Առ այժմ կարելի էր ասել որ 1662-ին առաջ Դաւրիթեցի այս Աւետարանը տեսած եւ յիշատակարանը արտագրած է Սպահանի Նուր Զուլայի մէջ:

1958-ին Լոնտոնէն Հանրածանօթ անգլիական դրամաճառատուն մը ինծի կ'իմացնէր երկու ձեռագիրներ ձեռք բերած ըլլալը, որոնք ինծի կը զրկէր թղթատարով: Երկուքն ալ Աւետարաններ էին, մին ԺԸ Դաւրէն որ զբաղանք վերադարձուցի, իսկ միւսը իմ ձեռագրաց Հաւաքածոյիս թիւ 65 Աւետարանն էր, նոյն այն Աւետարանը՝ որ Դաւրիթեցի տեսած էր Սպահանի մէջ 1662-ին առաջ եւ յիշատակարանը օրինակելով օգտագործած էր «Պատմութեան» մէջ, զոր քիչ վերջը յառաջ բերինք:

Թիւ 65 Աւետարանն ունի 376 թերթ: Ծաւալ՝ 14×18.4, Հաստութիւնը՝ 6.5 սմ.: Երկրան, ընդեր բոլորգրով, էջին 17 տող զրուութիւն մըն է, ստորին լուսանցքին Համարաբառեալ: Նիւթը՝ սոկուն տեղական թուղթ: Գեղեցիկ կազմը զրուութեան ժամանակակից է: Շաղկապակաւ զրուամագրող կաշեպատ տախտակ կազմին Ա երեսը, կը ներկայացնէ տաղմամբ կազմուած Հիւսկենկար գեղեցիկ խաչ մը, եւ ժամանակին ունեցեր է խոշոր արծաթ խաչ մը եւ բազմաթիւ խոշոր կլիսագունդ արծաթ զամեր: Բ կողքը նոյնպէս տաղադրով Հիւսկենկար, զարդարուած է եւ ունեցած է ինչ որ արծաթ զարդեր օրոնք այժմ կը պակսին երեք կազմական թուկերուն եւ առնոց ճարմանդներուն հետ: Կր պակսի նաեւ թերթեզերքի կազմափակը, Փակ վիճակի մէջ ձեռագրին վերի եւ վարի թերթեզերքները ունեցեր են սեւ եւ կարմիր զարդաբանք, որոնք հետքերը միայն մնացեր են: Զեռագրին Հանգամանքը լաւ է այժմ: Կազմին կոնսիլը կողքերուն առանցքը վերէն վար ճախած են եւ այժմ արուեստական Հեղուկ-կաշիով ամրացուած եւ փակուով: Մաշտն է կողքերուն օտտաքին անկիւններուն կաշին, որով տախտակը կ'երկի: Նուրբ դիպակ միագոյն կտորներ, կատառնն ձեռագրերը ներսէն: Կ'երեւի դնեցեր է ժազաղթ պահպանողներ, այժմ Հանուած,

ինչպէս նաեւ թերթ մը՝ որ կը պարունակէր Կարպիանոսի նամակին՝ սկիզբը իր խորանով եւ մանրանկարով:

Յիշատակարանը, որուն սկզբնական մասը Հոս չենք արտագրեր, կ'ըսէ. «Ուստի եւ տեսեալ գտարայս ամնաւ փրկագործութեան խորհուրդ. սքրասէր եւ բարեմիտ. հեգանգի եւ առաքինի կոթատուն Աստուածատուր: Եւ եռափափագ ըզմամբ, ստացաւ գաւրք աւետարան» յիշատակ իւրն եւ ծընօղացն իւրոց: Պետրոսի եւ Խաբուն Մէլիքի: Եւ հօրեղբարն իւրոյ՝ Յովնանիս եւ կենակցին իւրոյ Էդիլ Մէլիքին: Եւ արդոց օնացաւ. Տէր Գրիգոր հպակոպասին եւ Թադսի: Եւ Մէլէֆաղի: Եւ դստերացն, Շաքար Խաբունին: Եւ Նարինի: Եւ ամենայն արեան մերձաւորացն իւրոց. կենդանեացն եւ համագացեցն: Եւ արդ՝ եւ յետինս ի բանականաց՝ եւ առաջինս ի չարափրաց. եւ անմաստս ի զրչաց Գրիգոր: Եւ որպէս գրեցորն՝ արքուն լսի: Եւ այսպէս եւ եւ արքանացեալ եւ ի գանգամ չարիս՝ եւ միրիսեալ ի դէմ ամենայն բարեաց...:

«Արդ՝ գրեցաւ սուրբ աւետարանս ի թուակնիս Հայոց Զ (Քրիստոս) ԶԸ (1430) ձեռամբ Գրիգորի սուտ ամուսն կրօնաւորի: անմաստ» եւ այսմար գրչի: Գի իմ անբնդունակ գովով յարուստ գրութեան: Այլ եւ բազում մեղաց ցնարիւք պաշարեալ եւ շրջապատեալ, այլ ըստ կարի մերում գորպարգենաց մեզ շնորհարաշիս հոգին. բազում տշխատութեամբ գրեցաւ. ամարժան յամենայնի եւ ամեն չարեօք շաղայնեալ անուա՛ք՝ ի վաճառ որ կոչի Արգիւսն: Ընդ հովանեաւ մօրս յուսոյ սուրբ Աստուածածնի եւ սուրբ Կարապետի, եւ սուրբ Յարութեան. եւ սփանելագործ սուրբ մըշանի՝ որ Կորմիլակն կոչի: Եւ Տէր Յուսկան որդւոյ՝ սուրբ գերեզմանի: Ի հայրապետութեան Լուսաւորչի, Բանգի յայսմ ամի վերացեալ եղեւ սուրբ Աջն ի Սըսոյ՝ եւ ոչ կայր կաթաղիկոս: Ի յառաջնորդութեան սուրբ ուխտիս՝ տիեզերալոյս՝ եւ աստուածաբան վարդապետին Մըկրտչի, որ յայսմ ամի փոխեցաւ առ ամենկալին իւր քրիստոս. որոյ յիշատակն արքանութեամբ եղիցի: Եւ հայ-

բաղադրված սրբատեղի և բարեմիտ կրա-
նաւորին Յովանիսի, եւ հեգաֆագի՝ եւ խաչ
բնդ ուս փիլիսոփայի Յակոբի. հոգեւոր
հօրս մերոյ: Եւ այլ միեղէն եղբարցս, գոր
տեր աստուած համգուցանէ զսոսա յաբա-
յուքեան իւրում, գիշար փարաճօփն հոս-
դերս եւ իւրեանց ծնողաւն Ամէն...:

«Դարձեալ յերեսս անկեալ աղայեմ յի-
շել ի բարին քրիստոս. գերիցս երգանիկ, եւ
գերանաշնորհ վարդապետն Մկրտիչ, գե-
զեւոր ծնողն իմ եւ զուսուցիչն. որ բազում
աշխատութեամբ ուսոյց ինձ գիր, գոր տեր
աստուած ընդ միայն հազարապատիկ պար-
գեւեցէ մեա զվարճս փոխարինին ի կեանս
յաւիտեանակամ՝ աւելն: Ընդ մասին յիշել ի
քրիստոս աղայեմ գրարի կրանաւորն ըզ-
Միմաս. որ երպինքսին եւ իրանգերանց գը-
նով գարդարեաց գաւետարանս գոր տեր
աստուած գարդարեաց գեոգի նորս եւ ըզ-
ծնողացն իւրոց: Այլ եւ աղայեմ յիշել ի բը-
րիստոս գաւախտան գծողս՝ եւ գեղարայրն
իմ զՄկրտիչ. եւ զծնողսն իմ զԱթաբէկն՝
եւ զՍայիդընանն, եւ զհօրեղբարսն իմ զԱ-
միրբէկն եւ զաւեհայն արեան մերձաւորսն
իմ: Եւ որ յիշէ եւ ինքն յիշեալ լիցի ի բը-
րիստոսն աստուծոյ մերոյ՝ որ է արքեմեալ
յաւիտեանս:

«Ընդ մասին աղայեմ յիշել ի բարին բը-
րիստոս. գերիցս երգանիկ. եւ գերանաշնորհ
վարդապետն Մկրտիչ. գառացնորդ լման
սուրբ ուխտիս. եւ գեղարայրն իւր զՍտեփա-
նոս. գբաջ փիլիսոփայն. եւ գծնաւզսն
իւրեանց, եւ որ յիշէ ինքն յիշեալ լիցի ի
քրիստոսն աստուծոյ մերոյ Ամէն»: Սիւնա-
կին տակ մանրատաւ՝ «Ամանգաղիքում մո-
ռացել էի»: Անշուշտ վերջին յիշատակո-
թեան մասին է եղած ակնարկութիւնը:

Նախ գիտել տանք որ Առաքել Դարբի-
ժեցի յիշատակարանին այս մասն իսկ որ
գործածած է՝ ամբողջական չէ եւ շատ կըր-
նատած է: «Թուականն» կարդացել է
«Քուխն» եւ իր տեսած ատեն յիշատակա-
րանին թուականին Ձ գիրը չէր քերթուած
կամ քերթել փորձուած, ըստ երեւոյթին
ձեռագիրը աւելի չին ցոյց տալու համար
վերջին ժամանակներու ուղէ: Եւ չարագործ
ձեռքէ մը:

Յուսկի է որ յիշատակարանը մանրա-

մասնութիւն չի տար թէ որո՞ւ կողմէ եւ
ինչպէ՞ս «այսմ ամի վերացեալ եղև սուրբ
Անն ի Սըսայ» եւ ոչ կայր կարդալիկոս: Ար-
դարեւ 1439ին մեռած կը նկատուի Կոստան-
դին Վահագի Սոյր կաթողիկոսը, ըստ Օր-
ոսանեանի՝ Սպարլէն տաւջ (ամսաթիւն չէ
սրբուած): Իրեն յաջորդած է նոյն տարուան
վերջերը Գրիգոր Մուսարէկեանց, որովհե-
տեւ Նոյեմբեր 7ին Կաֆա գրուած ձեռագրի
մը յիշատակարանին մէջ կը յիշուի իբր
կաթողիկոս Սոյր: Ուրեմն մեր թիւ 65 այս
Աւետարանը գրուած ըլլալու է Կոստանդին
Վահագիի մահուն եւ Գրիգոր Մուսա-
րէկեանցի ընդունութեան (Ապրիլ 20էն վերջ
եւ Նոյեմբեր 7էն առաջ) միջեւ. ատեն մը:
Գարով Աջին անհետացման (յիշատակագրե-
նեւէն ոմանք զողջուած կը նկատեն) մեր
թիւ 65 Աւետարանը տարակոյս չի թողուր
որ 1439ին «անհետացած» էր ան: 1441էն
յիշատակարան մը կը վկայէ որ Աջին ան-
հետացման («ոչ գիտեմք թէ գոգացա՞ն, ոչ
գիտեմք ինքզինքն ծածկեց») պատճառաւ
զգլարաւորկոս Գրիգոր բազում չարչարե-
ցին. եւ այլ եպիսկոպոսք ընդ նմա վստն Ա-
ջին Լուսաւորչին՝ եւ ոչ գտին գնա: Թէ
ինչո՞ւ Գրիգոր կաթողիկոսը եւ իրեն հա-
մարձ հպիսկոպոսներ չարչարեցին Աջին
անհետացման պատճառաւ, կարելի է գու-
շակել: Գրիգոր Մուսարէկեան մերժեց իջ-
միածին փոխադրուելը կաթողիկոսութեան
հետ (Թովմա Մեծոփեցիի եւ իր համարձե-
նեւուն ցանկութեամբ) ինքն ալ էլ միածին
անցնել իբր կաթողիկոս:

Մենք հոս անտարակոյս նպատակ չու-
նինք Աջին «անհետացման» եւ կաթողիկո-
սական պատմութեամբ զբաղելու: Նիւթը
շահեկան է սակայն: Կաթողիկոսական փո-
խադրութեան զլիսաւոր պատճառը կրօնա-
կան ըլլալէ աւելի մղուած էր քաղաքական-
անտեսական պատճառներէ:

Գարիթեցիի տեսած եւ այժմ իմ հա-
ւաքման թիւ 65 Աւետարանին գրիչը Գրե-
գոր «սուսանուն կրօնաւոր» բազմապա-
տակ գրիչ մըն է, որ մեր օրերուն գրողներէ
չփոթուած է՝ համարուեալ ուրիշ գրիչներու
հետ: Օրեման, Փիլարուսեան զոյն՝ չփո-
թած է Զորթան՝ կոչուած Գրիգոր վարդա-
պետին հետ («Նոստրք Հայոց», թիւ 192՝

յիշատակարան)։ Շփոթած է նաև Լեւոն Պաշկեան, եւ «ծաղիկոյ» նկատած է Օր. Սիրարփի Տէր Ներսէսեան։

Մեր Աւետարանին գրիչ «Գրիգոր սուտանուն կրօնաւոր»ը կը յիշէ իր հայրը՝ Աթաբէկ եւ մայրը՝ Սայիլըհան (Անառեանին անծանօթ)։ Կը յիշէ նաև եղբայր մը՝ Մկրտիչ։ Ինքը նոյնն է Գրիգոր Աթաբէկեանցի եւ Գրիգոր Բերկրեցիի հետ։ Իրմէ ինծի ծանօթ հնագոյն ձեռագիրը Երուսղէմի մեր վանքին հաւաքման թիւ 2479 Շարակ-նոցն է, գրեալ Արգեան, այսինքն նոյն այն վայրը ուր գրուած է մեր թիւ 65 Աւետարանը։ 1437 թուին այս Շարականը գրուած է Գրիգոր զպրի համար։ Հոս ալ վանքին առաջնորդ կը յիշուի Մկրտիչ վարդապետը։ Փերդալէմեան կը յիշէ 1432ին գրուած Մաշտոց մը, ուր սոյն Մկրտիչ վարդապետը կը յիշէ «եւ Գրիգոր դպիր»՝ որ համապատասխան սղակաւորէ, եւ գնդապետ իւր զՄկրտիչ ամենք» որ անտարակոյս Գրիգոր գրիչ Աթաբէկեաց Բերկրեցին է եւ իր եղբայրը Մկրտիչ («Նոտարք Հայոց», թիւ 102։ Փերդալէմեան անդ թիւ 3 ծանօթութեան մէջ այս Գրիգորը նոյնացուցած է Զորքան կոչուած Գրիգոր վարդապետին հետ, որ ճիշդ նոյնացում չէ)։

Իրն է 1466էն Երեւանի Մատենադարանին թիւ 9858 Աւետարանը, նոյնպէս գրուած Արգեւան, անդ, որուն յիշատակարանին մէջ ինքզինք կը կոչէ հօրը անուամբ Աթաբէկեաց։ Աւետարանին ստացողն է մեծաւամբա եւ բազմաբոլոն Միքայել ծաղիկոյ կամ նկարող, որուն մասին՝ քիչ վերջ իր կարգին։ 1466 յիշատակարանը հրատարակելով, Լ. Պաշկեան («Յիշատակարաններ», 1481-1500) հատորին անձնանուններու շարքին սխալ նոյնացում կ'ընէ եւ տարբեր անձ է նկատէ թիւ 21 Գրիգորէն, եղբայր Մկրտիչ վարդապետ Արգեւանցիէն, մինչ նոյն անձն է՝ այսինքն Գրիգոր Աթաբէկեաց Բերկրեցին։

1470ին վաստակաւոր եւ համբաւաւոր գրիչ Յովհաննէս Մանկասարենց կը գրէ Շարական մը (Երեւանի թիւ 9739) իւր ճէշ, Մկրտիչ վարդապետ Արգեւանցիի համար, որ ըստ գրիչ զատ յիշատակ հոգոյ իւրոյ, եւ բարեպաշտ ծնողաց իւրոց՝ հօրն

Աթաբէկի եւ մօրն, եւ հարազատ եղբօրն՝ իմաստուն կրօնաւորին Գրիգոր վարդապետին» («Յիշատակարաններ», 1451-1480, թիւ 384)։ Այս Գրիգորն ալ մեր գրիչն է, Բերկրեցին։

1475էն Գրիգոր Աթաբէկեաց կը գրէ Աւետարան մը, որ 1879ին Փերդալէմեան տեսած էր Կարին, որ 1926ին մտած է Պոստրի (Միացեալ Նահանգներ) Ժողովրդական Գրադարանը, որուն յիշատակարանին մէջ կ'ըսուի. «Աստուածաբան եւ քաջ հոգետրն եւ մեծ բարեմասկեան Մկրտիչ, եւ եռափափագ սիրով ... ետ գրել հարազատի իւրոյ՝ Գրիգորի անաթամի ... յիշատակ բարի ... ծնողաց իւրոց հօրն Աթաբէկին եւ մօրն Շահիքանի» («Յիշատակարաններ», 1451-1480, թիւ 478)։ Զարմանալի է որ Աթաբէկի կնոջ անունը հոս Շահիքան գրուած է, երբ առանց տարակոյսի Սայիլըհան է իմ թիւ 65 Աւետարանին յիշատակարանին մէջ։ Փերդալէմեան, որմէ արտասուրած է Լ. Պաշկեան, Շահիքան կարգացած է 1475 թուէն Աւետարանին մէջ։ Օր. Սիրարփի Տէր Ներսէսեան ալ նոյնը կարգացած կ'երեւի։ Նոյն ատեն ինչպէ՞ս կարելի է որ Երկու հարազատ եղբայրներ՝ մեկեւսա Մկրտիչ վարդապետ եւ Գրիգոր զրիչ՝ սրբալ զրեւ իրենց մօրը անունը։ Զեռարիս զրիչը աւելի յերջը ինքզինք կը կոչէ «Գրիգոր Բերկրեցի»։ Օրիորդ Սիրարփի Տէր Ներսէսեան սոյն ձեռագրին եւ իր մանրանրկաներուն մասին գրած է յօդուած մը անգլերէն լեզուով The Boston Public Library Quarterly-ի մէջ, Յունվար 1950ին։ Յարկելի Օրիորդին ծանօթ եղած Լն միայն Գրիգոր Աթաբէկեաց Բերկրեցիի երկու ուրիշ ձեռագիրներու յիշատակարաններ, մին մեր թիւ 65ի յիշատակարանը եւ միւրը 1478էն Շարական մը, որուն մասին դեռ պիտի խօսիք։ Օր. Տէր Ներսէսեան կ'երեւի թէ 1475էն Աւետարանին մանրանկարչին աւանդը լքիտնալով՝ «գրիչը եւ մանրանկարչը Գրիգոր»ը Աթաբէկեաց Բերկրեցին կ'ընդունին «անտարակոյս» (էջ 10)։ Սակայն մենք գիտենք որ Գրիգոր Աթաբէկեացի զբաղւթեանց մանրանկարներուն գոնէ երկու հատը յիշատակութեամբ Միքայել Մալիկոյին են, եւ ոչ մէկ ատեն Գրիգոր իր ծաղ-

կող ըլլալուն մասին որեւէ յիշատակութիւն ունի: Երբ աւելի վերջ խօսիւրջ Մինաս Մաղկոյի մասին, մենք պիտի կարենանք ըսել որ 1475էն այդ Աւետարանին ալ ծաղկողն ուրիշ մէկը չէ ԼԹԷ ոչ Մինաս ծաղկողն կարողը:

Վերջին գրչութիւնը Գրիգոր Աթաբէկեանց Բերկրեցիի 1478ին գրուած Շարական մըն է, դարձեալ Արգելան, անդ, Մելքիսէթ արեղայի համար. «Սխալագիր գրիչ Գրիգոր Բերկրեցի» կը յիշէ «գծեօգ իմ գլխապէկ եւ զՍայիքիանն (սպաղարուած յոթնաշէշահան) եւ զպսակ զլիւն իմն զհալազատն իմ, զՄկրտիչ աստուածաբանն յառուսապետն եւ զուսացիչն իմ գաղի եւ զգագ վարդապետն զՄկրտիչ» («Յուսակ Զհալազատ Մշոյ եւ Շրջակայից», Թիւ 37): Ուրեմն պէտք է խորհիլ որ Փրիղայէմեանի հետեւելով Լ. Խաչիկեան եւ Հայր Հ. Ոսկեան (Վերջնայ ալ հետեւելով Օր. Սիրարփի Տէր Նիսէսեան) Գրիգոր Բերկրեցիի մօրը անունը «Շահշահան» սխալ նշանակած են:

Գրիգոր Աթաբէկեանց Բերկրեցի ունեցած է աշակերտներ, որոնցմէ մին՝ Բարթողմէոս կրօնաւոր՝ Մաղարդու վանքը իր գլխաւ Սաղմոսարանին մէջ, 1484ին, կը յիշէ «եւ զվարպետն իմ գտնի Գրիգոր Բերկրեցին», որ այն ատեն 70ը անց պէտք է ըլլար եւ հաւանաբար ողջ: Ասկէ վերջ ալ եւս տեղեկութիւն չունինք իր մասին:

Տեսանք որ իր ուսուցիչը կը յիշէ Արգելանի վանքին առաջնորդ Մկրտիչ վարդապետը, որ չփոթելու չէ իր եղբոր՝ Մկրտիչ վարդապետ Աթաբէկեանց հետ: 1432ի Մաղարդի յիշատակարանին մէջ Արգելանի վանքի առաջնորդ Մկրտիչ վարդապետն է որ կը յիշէ «եւ Գրիգոր դպիրն» որ համապատասխան պայտաւարէ, եւ զնորայն իւր զՄկրտիչ մանք»: Ուրեմն դռնէ 1432էն ի վեր, երբ Գրիգոր դպիր էր, կը սպասուէր Արգելանի առաջնորդ Մկրտիչ վարդապետին: 1437ին գրուած Երուսաղէմի Թիւ 2479 Շարականն ալ գրուած Գրիգոր Բերկրեցիէ, ի Արգելան, «ի յառաջնորդութիւն սուրբ ուխտին հեղանագի եւ տիեզերալոյս Մկրտիչ վարդապետին»: Վերջապէս, կը յիշուի մեր Թիւ 65 Աւետարանին մէջ 1439ին Արգելան

գրուած «ի յառաջնորդութեան սուրբ ուխտին» տիեզերալոյս՝ եւ աստուածաբան վարդապետի Մկրտիչ: Եւ յայտն ամի փոխեցաւ առ անձկային իւր քրիստոս, որոյ յիշատակն աւրինաւքեամբ եղիցի»: Գրիգոր գրիչ Բերկրեցի կ'աւելցնէ աւելի վարդ. «Դարձեալ յերեսս անկեալ ազաշմ յիշել ի քարին քրիստոս՝ գերիցս երջանիկ. եւ զառաջնորդի վարդապետն Մկրտիչ: զհագեւոր ծնօն իմ եւ զուսացիչն. որ բագուս աշխատութեամբ ուսաց իմն զիր (Հոս ծաղկելու կամ նկարելու բնաւ խօսք չկայ: Յ.Ք.), զոր տէր աստուած ընդ միոյն հազարապետիկ պարգեւեցէ նմա զվարճս փոխարինին ի կեանքն յաւիտեանակամ՝ ամեն»: Այսպէս, 1439ին կը մեռնի Մկրտիչ վարդապետ առաջնորդ Արգելանի վանքին, որ կոչուած է նաեւ Յուսակայ որդւոյ անուանով ալ: Ան կը յիշուի Երեւանի Թիւ 3876ին մէջ 1414ին իրը գրչին «խրատիչն իմ՝ զՄկրտիչ վարդապետ» երբ վանքին վանահայրն էր Մելքիսէթ: 1418ին գրուած Աւետարանի մը մէջ Յակոբ գրչին կը յիշուի «զերախտաւոր հայրն մեր զՄկրտիչ վարդապետ, զառաջնորդ սուրբ ուխտին, որ բագուս բնանքեան մեզ պատմեալ եղին» (Փրիղայէմեան, «Նոտարք Հայոց», էջ 54-55): Յակոբ արեւելայ 1422ին Երեւանի Թիւ 5635 Աւետարանին մէջ կը խորհէ որ յիշուի «նաեւ զհագեւոր հայրն մեր և զառաջնորդ սուրբ ուխտին Տէր Յուսակ որդւոյ՝ զերաշնորհ եւ զաստուածաբանութիւն ի հազարն սրբոյ զՄկրտիչ վարդապետ»: 1425ին Յակոբի գրած մէկ ուրիշ Աւետարանին մէջ ան կը յիշէ «զՄկրտիչ վարդապետ զառաջնորդ սուրբ ուխտին»: 1435ին Թովմա Միծմիցի կը յիշէ «եւ զՄկրտիչ վարդապետ երաշխի ուխտին տէր Յուսակ» զսիրելի մեր» (Երեւանի Թիւ 1380): Խաչիկեան երկու տարբեր Մկրտիչներ նշանակած է իր Յիշատակարաններուն 1401-1450 իրաւորին անձնանուններու ցանկին մէջ կար Թիւ 36 եւ 108, մինչ նոյն անձերն են: Գրիգոր Աթաբէկեանց միշտ երախտագիտութեամբ կը յիշէ իր ուսուցիչ աչա Մկրտիչ վարդապետը Առաջնորդ Արգելանի, եւ նոյն իսկ 1478ին իր գրած Շարականին յիշատակարանին մէջ «եւ զուսացիչն իմ գաղի եւ զգագ վարդապետն զՄկրտիչ»:

Գրեգոր Աթաբեկենց Բերկերեցիի եղբայրն ալ կը կոչուէր Մկրտիչ, որ եղու վարդապետ եւ վերջապէս Առաջնորդ Արզելանի վանքին: Առաջին անգամ կը յիշուի 1432էն Մաշտոցի մէջ «Եւ գործգոր դպիրն ... Եւ գեղաբայն իւր զՄկրտիչ մանթ»: «Մոնթ» կը նշանակէ «աշկերտ»: Գրեգոր կը յիշէ զինքը մեր թիւ 65 Աւետարանին մէջ «գեղաբայն իմ զՄկրտիչ»: 1466ին Գրեգոր Աթաբեկենց Բերկերեցի կը գրէ Երեւանի 9858 Աւետարանը Մինաս Մաղկողի Համար ի Արզելան եւ կը յիշուի «զՄկրտիչ վարդապետն մեր զԱլբէկնցն», որ պէտք է չիօթել Գրեգորի եղբոր հետ: Այս վկայութիւնը հաւանաբար Մինասի կողմէ է եւ կապ չունի Գրեգորի եղբոր հետ: Ալբէկենց Մկրտիչ վարդապետն ուսուցիչն էր Մինաս Մաղկողի, սակայն ո՛ր Գրեգոր Բերկերեցիի, ինչպէս կը յիշուի Լ. Խաչիկեանի «Յիշատակարաններ»ու (ԺԵ Դար) Գ. Հատորի անձնանուններու թիւ 39ին Մկրտիչը:

Մկրտիչ Աթաբեկենց, զիւրութեան Համար զինք այդպէս պիտի կոչենք ասկէ վերջ, 1464ին Երեւանի թիւ 3481 Շարակնոցին Համաձայն առաջնորդ էր Արզելանի վանքին: Շարականին յիշատակարանը կ'ըսէ. «Գրեցաւ սա ի յառաջնորդութիւն սուրբ ուխտիս Յովանէսի եւ Մկրտիչ մեծ րաբաւնապետի» ի Արզելան: 1470ին Յովհաննէս Մանկասարենց կը գրէ Երեւանի թիւ 9739 Շարակնոցը «Երջանիկ րաբաւնին զՄկրտիչ Արզիլանցի»ի Համար «որ հաստատուն յուսով, եւ անկեղծ հաւատով, առատաբաշխ տրոփ ետ գրել զսա յիշատակ հոգայ իւրոյ, եւ րաբապաշտ ծնօղացն իւրոց՝ հօրն Աթաբեկին եւ մօրն, եւ հարազատ եղբորն՝ Իմաստուն կրօնաւորին Գրեգոր վարդապետին» որ Բերկերեցին է: 1473ին Երեւանի 5067 Աւետարանը Կարապետ գրէի Բերկերի մէջ կը գրէ, յիշելով «յառաջնորդութիւն Մկրտիչ քաջ եւ արի րաբաւնապետին, եւ ի հայրապետութեանն տէր Յովանէս արքիսկոպոսի (այսպէս)»: 1475ին, Խախապէս Կարնոյ Ս. Աստուածածնայ եկեղեցիին Աւետարանը որ այժմ Պոստընի Ժողովոյը. Գրադարանը կը գտնուի, իր եղբայրը՝ Գրեգոր Բերկերեցի գրած է հաստատածաբան և քաջ հետորն եւ մեծ րաբաւնապետ Մկրտիչ

տիչ» վարդապետի Համար, եւ քէշ վերջ կը յիշուի գործնալ «յառաջնորդութիւն տէր Յովանէս արքիսկոպոսի, եւ Մկրտիչ վարդապետի ստացողի Աւետարանիս»: 1478ին Գրեգոր Բերկերեցի իր գրած Շարակնոցին մէջ կը յիշէ իր եղբայրը «յառաջնորդութեան սուրբ ուխտիս տէր Յովանէս հեգաեագի արքիսկոպոսի, եւ Երջանիկ եւ արի աստուածաբան Մկրտիչ վարդապետի՝ հարազատի իմոյ», Կարապետ Բերկերեցի եղած է աշակերտ Մկրտիչի եւ Գրեգորի: Ասիկա կը հաստատէ իր վկայութեամբ 1480ին գրուած Երեւանի թիւ 2711ի յիշատակարանին մէջ, ըսելով. «Զվարդապետն իմ գործգոր Բերկեցիցն, եւ գեղաբաւ եղբայրն իւր զՄկրտիչ, որ է քաջ հրեւտար»: 1488ին Երեւանի 4805 Ծաղոցին յիշատակարանին մէջ Յովհաննէս կը յիշէ «գործիցս երջանիկ եւ տիեզերալոյս վարդապետն զՄկրտիչ եւ գեղաբայն մօրս գործգոր քաջ քարտօղարն՝ զուսուցիչն իմ, որ փայլեմ իբրեւ գարեգանի ի միջաւրէի ի յերկիրս Տարբերունի, որ այժմ կոչի Բերկի»: 1497էն Շարակնոց մը որ այժմ իւր թիւ 2068 Պերլիի Գերմանական Պետական Մատենադարանին հաւաքման մաս կը կազմէ, գրուած եւ ծաղկուած է Համբարաւոր Յովսէփի Աղթամարցիէ, որ ուսուցիչը եղած էր Գրեգորիս տաղասաց-ձաղկող Կաթողիկոս Աղթամարցիի: Յովսէփ, որ աշակերտած էր Կարապետ Բերկերեցիի, այս Շարականը գրած է Արզելան «ի յառաջնորդութեան սուրբ ուխտի Մկրտիչ մեծ րաբաւնոյ: Եւ հազիւագարդ Եպիսկոպոսի Տէր Ստեփաննոսի որ այս մինամ է որ ամենեցուն միաբանալ յուղտրիկցին ի քաղաքն վաղարշապատ հրամանաւ մեծի րաբաւնապետին Մկրտչի. եւ ետուն ածել առ ի յառաջնորդութիւն իւրեանց. զոր տէր աստուած պահեցէ զսայ յամենայն հրեւտից չարին: այլ եւ ի հրապետութեան քարեղաբայն եւ մտքամալիտ կրամաւորի Մկրտիչ սրբապրի»: Որոշ է որ Յովհաննէս արքեպիսկոպոս վախճանեք է եւ Մկրտիչ րաբունի վանքին առաջնորդը ընդհանուր հաւանութեամբ իջմիծէին (վաղարշապատ) զրկեր է Տէր Ստեփաննոս Եպիսկոպոսը՝ որպէսզի օծուի (արքեպիսկոպոս) եւ առաջնորդական պաշտօնին անցնի: Կ'երեւի

Թէ վանքը ունէր երկու առաջնորդներու վարչաձևը՝ ինչպէս ուրիշ վանքեր: Առաջնորդ Մկրտիչ վարդապետ երբ մեռաւ 1439-ին, կ'երեւի Թէ վանքին առաջնորդութիւնը մնաց Յովհաննէս արքեպիսկոպոսի ձեռքը, որ 1464էն շատ առաջ իրեն աթոռակից առած է Մկրտիչ վարդապետ Աթաբէկինց Բերկրեցի: Տէր Յովհաննէս արքեպիսկոպոս 1478էն վերջ առեն մը կը վարձանի, քանի որ այլեւս իր անունը չի յիշուիր Մկրտիչ Աթաբէկինցի հետ միասին: Վերջապէս 1497, աւելի ճիշդ՝ 1496ին, կ'որոշուի Տէր Ստեփաննոս եպիսկոպոսը բնտրել եւ օծել աթոռակից առաջնորդութեան պաշտօնին համար: Արդարեւ 1498ին Կարապետ Բերկրեցի Երեւանի Թիւ 2445 Շարակնոցին մէջ կը յիշէ «քաղ բարեմապետին Մկրտիչ վարդապետի եւ Ստեփաննոս արքեպիսկոպոսի»:

Իսկ այժմ կ'ուզեմ ներկայացնել Միւսսը, որուն մասին մեր Թիւ 65ի յիշատակարանին մէջ Գրիգոր Աթաբէկինց Բերկրեցի գրելը կը գրէ. «Յիշել ի քրիստոս ազայնեմ գրարի կրամնաւորն զՄիւսս. որ Երիմեթինն իր եղանգեղանգ գովումով գարդաբանց գաւեստարմաս»: Սակայն մեր Թիւ 65 Աւետարանին գրութեան՝ 1439ին՝ եօթր տարի առաջ, 1432ին, Մաշտոցի մը յիշատակարանին մէջ կը յիշուի «մանկ զիողեւոր արդեաւ կրս (Կարապետ քահանայ գրչին) իմ զՄիւսս դպիրն, որ գգիրս ծաղկեաց» («Նոստրք Հայոց», Թիւ 102): Այս Մաշտոցը գրուած ըլլալով Արճէշ, իրաւունք ունինք խորհելու որ Միւսս դպիր հոն ալ ծաղկած է, եւ կ'երեւի Թէ հոն ստացած է իր ծաղկողի կրթութիւնը: Միւսս Մաղկող գրչին Արճէշ էր 1433ին երբ Երեւանի Թիւ 5172ը կը գրուէր նոյն Կարապետ քահանայէ: Այս Աւետարանըն ալ ծաղկուած Միւսսէ, ունի սա յիշատակութիւնը. «զՄիւսս ծաղկազ եւ գծմազս իմ յիշեցեմ ի քրիստոս»: Անկի վերջն է որ պիտի պիտանք որ իր հայրը կը կուսէր Մաթթուս (արաբերէն «հնճուած», բառ Աճառանի), իսկ մայրը՝ Մըրմեթիք:

1432ին զգալիքն Միւսս Մաղկող հաւաքար 15 տարեկանին զգալիք էր որով ծնած ըլլալու է մօտաւորապէս 1417ին: Թէ՛ տաղանդաւոր եւ Թէ՛ բազմաբեղուն, մեծաթիւ մեղադիրներ ծաղկած է եւ հասցուցած

աշակերտներ: 1439ին ծաղկեր է իմ հաւաքման Թիւ 65ը, ուր ակներեւ է իր տաղանդը: Ան հոն կ'երեւի տիրապետող արուեստին եւ արհեստին: Ան Թէ՛ ընտիր մանրանկարիչ է եւ Թէ՛ սքանչելի ծաղկող: Թիւ 65ի Յովհաննէս եւ Պոռփորոնի միակշեան դունազեղ մանրանկարը գտնուելի օրինակ մըն է Միւսսի տաղանդին, երեւակարութեան եւ կարողութեան: 1441ին Թովմա Մեծոփեցի կը գրէ Տիկին Գուլիաշէի համար Երեւանի Թիւ 3892 Աւետարանը, ուր կ'ըսուի. «Զեղկիլիս զՄիւսս ծաղկող յիշեցեմ ի քալին քրիստոս»: 1445ին բազմաբեղուն գրել Յովհաննէս Մանկասարենց կը գրէ Աւետարան մը Արճէշ, որ «ծաղկեցաւ ի սուրբ ուխտս Մեծոփայ, ձեռամբ աստուածապատրի. . . եւ իրաւագոր Միւսս կրթմաւորի»: Սրուեստէն դասելով, Միւսսի այս հասուն շրջանին դրօնը ըլլալու է իմ հաւաքման Թիւ 49 Աւետարանը, ըստմանկար, որուն յիշատակարանը դժբախտաբար կորսուել է, սակայն Աւետման բողոքիչեան մանրանկարին տակ կարմրու, բոլորգիր, կը կարդացուի. «զՄիւսս ծաղկազս յիշեցեմ ի քրիստոս»: Այս Թիւ 49ի մանրանկարներու գեղեցկութիւնն այնքան գրաւիչ է, որ Օննիկ Աւետիսեան իր մեծածաւալ Է շատ կարեւոր «Peinteur et Sculpteur Armenien» գործին մէջ չհասարակեց Աւետման եւ Մկրտութեան բնորոշագոյն մանրանկարները (էջ 95):

1452ին վարդան գրէ Վանի մէջ գրուած Աւետարանին յիշատակարանին մէջ կը խնդրուի. «Յիշեցեմ ի քրիստոս զՄիւսս ծաղկողն» («Նոստրք Հայոց», Թիւ 186): 1454ին Յովհաննէս Մանկասարենց Երեւանի Թիւ 6570 Աւետարանին մէջ՝ «զՄիւսս գեղկիլի նկարազ եւ ծնողն իմ յիշեցեմ ազայն ի քրիստոս»: 1455ին Դաւիթ գրչի Երուսաղէմի Թիւ 3427 Աւետարանին մէջ՝ «զՄիւսս նկարազս յիշեցեմ ի քրիստոս», Կարեւորագոյն յիշատակարան մըն է նոյն 1455ին գրուած Ռաշատուր գրչի Փարիզի Ազգային Մատենադարանին Թիւ 18ին, ուր կ'ըսուի. «... եւ դարձեալ ազայն յիշել յաղաւթս ձեր ցտիկ Միւսս քաջ նկարազն, որ ցար եւ նման է Բերսէլիէի նոյննկարաւ առաջին նկարազին տապանակին, եւ է յա-

շակերտաց սրբոց վարդապետաց Թումային (եւ) Մկրտիչ Աւ(ր)բէկեան վարդապետին, եւ է բանիրուն եւ հոգիւրնկալ որպէս զվարդապետն իւր ամենայն իմաստութեամբ եւ եաւթնարփեամ ջ(ա)հաւքն Խորայէլի, որ եւ զոնց արժանի արար իւր ի ծառայութիւն. եւ հոգեւոր խրատական եւ եղբայրական սիրով սիրեաց զըմեզ, եւ յոյով ժամանակս կացաք ի միասին եւ վայելեցաք զնորա իմաստութիւն եւ զխրատն: Տէր Աստուած աւարիչն ամենայն արարածոց, որ զարդարէ զամենայն արդարեմ՝ ճշմարէտ լուսապայծառ պատմութեամբ եւ աստղայից պսակաւ զարդարեցէ զտէր Միմաս Նազաշն, եւ ըզհայրն իւր Մայիքումն, եւ զմայրն զՄըքումնիքն եւ զամենայն արեան մերձաւորս իւր զկենդանին և զհանգուցեալսն ամէն»: 1456-ին Յովհաննէս Մանկասարեանի Երեւանի 5629 Աւետարանին մէջ կը խոյրուի. «Ո՛վ սուրբ մանգունգ նոր Սիոնի զՄիմաս նկարողըս յիշման արէք զիս արժանիս»: 1456-ին զանազան ժամանակակից Նշանաւոր գրիչներէ գրուած իմ թիւ 78 Մաշտոցիս, գրուած համբաւաւոր Ազարիա արքեպիսկոպոս Ապրակունցիի համար, ձեռնադրութեան միաւրջնէն զեղեցիկ մանրամակարէն կապոյտ յատակին վրայ սպիտակ եւ բոլորգորով՝ զՄիմաս նրկարողս յիշեցէք»: 1457-էն Յայրաւուրք մը, ժամանակին Թաւրիզ Սողոմոն Մելիք-Արքահամեստի պատկանող, Միմասէ ծաղկուած է ըստ Աճառեանի Թաւրիզի ցուցակին (Զ-39): 1458-էն Սաղմոս-Պատարազամատոյց-Աղօթագիրք մը, Նիւ Եորք Գր. Յարութիւն Հաղարեանի պատկանող, կ'աղայէ: «ԶՄիմաս ծաղկողս յիշեցէք ի Քրիստոս»:

1460-էն Ճաւոց Երեւանի թիւ 982, Յովհաննէս գրչէ գրուած Արծկէ, կը վկայէ. «Եւ աղաչեմ յիշել ի տէր աստուած զանյաղք նկարող սորա զՏէր Միմաս սրբամեալ կրօնաւորն՝ զհազարասն եւ զհեզաւգին, զաղորմածն եւ զաղբատաւէրն եւ զամենայն առաքինութեամբ զարդարեալն, որ յար եւ նման է Ազգէ կերպասադրօծին, որ Դ (չորս) տարի եղբայրական սիրով նախախնամեաց զմեզ ի յԱզգամար կղզիս»: Ուրոշ չէ թէ ե՞րբ պէտք է հաշուել այդ չորս տարին, այսինքն՝ 1460-ի նախօրոք չորս տա-

րին (1456-էն վերջի չորս տարին) թէ՛ անկէ որեւէ ժամանակ առաջ չորս տարի. Երեւանի 7627 Աւետարանը, գրուած Յակոբ գրչէ, Աղթամար, Մուրատ ծաղկած է՝ որ յիշէ «Զտէր Միմաս աստուցիւն իմ յիշեցէք ի Քրիստոս»: 1461-ին Վարդան քահանայ Վան կը գրէ Նիւ Եորքի Բիերբանտ Մօրկընի հաւաքման թիւ 749 Աւետարանը, որուն ծաղկող կը յիշուի «ԶՄիմաս նկարող յիշեցէք ի բարին Քրիստոս եւ աստուած զձեզ յիշէ»:

1462-ին Յայրաւուր գրիչ Կոռուց անապատ կը գրէ Երեւանի 4883 Յայրաւուրքը, ուր պարզ յիշատակութենէ մը աւելի կայ Միմասի մասին. «Այլ եւ յիշեցէք յաղաքս ձեր զՄիմաս ծաղկաւղն, որ յար եւ նման է Բերսէլիէի՝ զարդարաւորն տապանակին, եւ կուսութեամբն՝ Յեսուայ որդոյ Նաւեայ, եւ իմաստութեամբն՝ Սօղոմոնին, եւ զծնաւան իւր՝ Մաղթում եւ զՄըքումնիքն, եւ զմայրն զհուրբումն, եւ զկնքր քահանայն, եւ զամենայն արեան...»: Հոս առաջին անգամ կը ծանօթանանք Միմաս Նրկարողի Յուլիոս անուն քոյր մը ունեցած ըլլալուն: Ակոր կամ Յակոբ քահանայ գրեցէ իւր որդին ըլլայ: Ղապար գրչէ գրուած, Արդեւան, 1464-ին, Երեւանի թիւ 3481 Ծաւակնոցը կը յիշէ «զծաղկող վարպետն զՄիմաս կրօնաւորն»: Լէյդընի Համալսարանի OR. 5521 Ծարակնոցը 1465-ին Աղթամարի մէջ վերստին նկարուած եւ ծաղկուած է Միմասէ, որուն համար կ'ըսուի. «Յիշեցէք ի Քրիստոս եւ զընչակաւոր եւ զանուանի նրկարողն ըզտէր Միմաս, որ նրկարեաց ըզաւոր տնայրիմակմա, որ կա ի սման՝ 1466-ին ի Արդեւան Գրիգոր Աթաբէկեանց Բերկրեցի գրուած Երեւանի 9858 Աւետարանը գրուած է Նոյնիսկ Միմաս ծաղկողի համար. «...Ուստի եւ տեսեալ զսորա անմառ փրկագործութեան խորհուրդ, և զանմառնի աւետիքն, եւ զանագին ապաւնայիքն՝ ամենախմաստ եւ համարեղ գիտեալ կամն Միմաս ծաղկաւղն, որ յար եւ նման է Բերսէլիէի նկարողին տապանակին, որ եւ աստացաւ զայ ի հալալ և ի բրբռնազան վառտակոց իւրոց՝ յիշատակ իւր, եւ ծննաւոց իւրոց՝ հարմ Մայիքումն եւ մարմ Մըքումն-Մելիքին, եւ քընքն խուրդումն-Մելի-

ֆին, և գաւակին Յակոբ կրանաւորին, և Դովաթընին, և Բնառն իւրոյ ռաւացչին Յակոբ Կիլիսիայոսին, և Էմիրն մօրին Գուլշարին, և Գրիգոր կրանաւորին, և ամեմայն արեան մերձաւորաց իւրոց՝ կենդանեաց և ի իւրեանց իւրոց։ Արդ, ապ Վալիէֆ յամենառաւ սեղանոյս, լիակատար սրտիւ աստուած-ագորմի ասացէ՛ք Մինաս ծագկաւորին, և ամենայն վերագրելոցս, որ ի սմա գրեցաւ, ամէն»։

«Արդ որ մաշակէ՛ք յաստուածային բաւրաստանէս և գամեմայի սեղանէս, լի սրբտիւ աստուած-ագորմի ասացէ՛ք Մինաս ծագկաղին, և ծնաւոյցն մօրին Մաթթաւին և Մըսըր-Մէլէֆին, և Յակոբ կրանաւորին, և ամենայն մերձաւորաց մօրին ամէն»։ Ուրեմն ունեցած է որդի մը՝ Յակոբ անուն կրանաւոր կամ ճահանայ։ 1467-ին Կարապետ գրէ՛ք Ռասան կը գրէ Երեւանի 6390 Աւետարանը, ուր կը յիշուի «ՋՄինաս քաղաքովը հօգի ամենայն մեղաւքի ի լի մկարդոյ յիշեցէ՛ք ի քաթին Քրիստոս, և աստուած զանց յիշէ իւր միւսամբամ գալուստն, ամէն»։ 1479ին Յովհաննէս Մանկասարենց ի Արճէշ Երեւանի թիւ 3427 Աւետարանը կը գրէ որուն մէջ կ'ըսուի. «Եթ Մինաս մկարդոս յիշեցէ՛ք ի Քրիստոս» (Հաւանաբար «Հանգրտս Ամսօրեայ», 1900, էջ 59, յիշուածը նոյն այս Աւետարանը ըլլայ)։ Երեւանի թիւ 5702 (1471էն) և թիւ 5067 (1473էն) կը յիշեն «Ջկարապետ մկարդոյ և գաւառցիյն իւր զՄինաս յիշեցէ՛ք ի Քրիստոս»։ 1475ին «աղբատ Յովսէփի» Համար Կարապետ գրէ՛ք զորուած Երեւանի 5013 Աւետարանը, կը խորէր. «ՋՄինաս ամաքծան ծագկաղոյ յիշեցէ՛ք ի Քրիստոս»։ Նոյն այս տարին զորուած Աւետարանը որ այժմ կը պահուի Պոստընի Ժողովրդային Դրատունը, զորուած Գրիգոր Աթաբէկենց Բերկրեցիէն, անտարակոյս կերպով ծագկուած է Մինաս ծագկողէ։ Օր. Սիբարփի Տէր Նիւսէսեան կը սխալի զայն գրէն՝ Գրիգոր Աթաբէկենց Բերկրեցիի կողմէ ծագկուած նկատելով։ Գրիգոր ծագկող չէ եղած, այլ գրէի։

Հաւանաբար իր վերջին ծագկած ձեռագիրը 1487ին Յովհաննէս Մանկասարենց

զորուած Մաշտոցը ըլլայ, որ «ծագկեցաւ մատամբ Մինաս ըմտիւր Բանամայի»։ Իրմէ ծանօթ է նաեւ անթուական ծագկեալ ձեռագիր մը։ Լալայեանի Վասպուրականի ցուցակին թիւ 216 Աւետարանը զորուած է Ջաքարիա Աղթամարցիի կաթողիկոսութեան շրջանին և զի քաղաւորութեան Զրհանշաղանին»։ Այս Գարա-Գօլունլու ցեղէն զանը զահակայեց 1437-1464, որով Ջաքարիա կաթողիկոսը Ջաքարիա Գ. ղ պէտք է ըլլայ, որ կաթողիկոսեց 1434էն 1464։ Արդ, որոշ է որ այս գրչութիւնը կատարուած կ'ըլլայ 1437էն 1464ի միջեւ տոնն մը։ Լալայեանց կը վկայէ որ մանրանկարներուն մէկուն տակ յիշատակագրուած էր. «ՋՄինաս մկարդոյ մկարդոս յիշման արծանի արարէ՛ք և Աստուած զանց յիշէ»։

Մինասի արուեստը անընթաց նկարագիր ունի և հետեւեալները կարելի է զինք ճանչնալ՝ անգամ մը իր յատկանիշները ուսումնասիրելէ վերջ։ Իր արուեստը երկտասարդական տարիներուն ունէր թարմութիւն և յանդգնութիւն, աւելի յետոյ խրճողուցեալ ոճաւորեալ, շատ անգամ անկաւրեւոր զանրով և մանրամասնութիւններով, բնութարարական թանձր, անոգ զոյնեղով և ոսկիով, որոնք սակայն երբեք իր տաղանդին երկտասարդական շրջանին գրաւութիւնն ու զեղեցիկութիւնը չէին կրնար փոխարինել։ Իր արուեստին բոլոր շրջանին ալ, հակառակ իր պատկերադրական չափազորութեան բաւական խնդրելով ըլլալուն, իր գործերը զարմանալիօրէն դիտողին հաճելի և անպայման գրաւիչ կ'երեւին։ Կը սիրէ կարմիրի երանգներ, յաճախ թաքմանան մը և ոչ շատ մաքուր մանրակապ գոյն մը։ Զով կապոյտ մը թէւեւ ո'չ թափանցիկ, գեղին մը որ ոսկէն աւելի լաւ կը գործածէ։ Սակայն ոսկին հնազանդէ իր տարիքին հետ կ'աւելնայ, կարծես իր մանրանկարներով դարձել չկարենալու վախով դիտողը շուցնելու ցանկութեամբ։ Սակայն ոչ մէկ կերպով կարելի է տարակուսել որ Ժն Դարու մեր մանրանկարչութեան խաղաղոյն վարպետներէն մէկն է, տաղանդաւոր։

Թ. ՔԻՐՈՍԵԱՆ

ՊԼՏՄՈՒԹԻՒՆ

ԿՈՒՆԵՆԻՆ՝ ՎԼԴԻԿՊԵՏԻ ԴԱՎԻԴԵՑԻՈՅ

Գ Լ Ո Ւ Խ Դ

Յաղագս առաջին գալոյ Զղալօղլոյն յորոյ պատճառէ
 քշեաց Շահն բոլորովին բովանդակ գերկիրն Արարատու,
 եւ զնորին մերձակայ սահմանակից երկիրսն ընդ նմին:

Եւ յետ կատարելոյ այս ամենայն գործոց եւ իրակու-
 թեանց՝ զորս արար Շահն, չուեալ այնուհետեւ յերեւանայ ամե-
 նայն բանակաւն իւրով յառաջ խաղաց գնալ ի վերայ քաղաքին
 Կարսայ առնուլ եւ զայն եւս: Եւ իբրեւ եհաս ի գաւառն Շիրակվա-
 նայ, եւ ընդ բազում համբաւոյ գալոյ Զղալօղլոյն, զոր հանա-
 պագ բերէին գնացեալ լրտեսքն, անդէն եկին այլ եւս լրտեսք՝ եւ
 բերին ստոյգ համբաւ թէ, ահաւասիկ եկեալ Զղալօղլին եմուտ ի
 գաւառն Կարնոյ՝ որ է Արզրում: Իբրեւ լուաւ Շահն զայս համբաւ,
 դարձոց զերեսս իւր՝ եւ եկն յերուանդակերսն հին, որ այժմ ա-
 սի Աղջաղալայ:

Եւ զոր ի վաղ ժամանակաց ունէր ի մտի գըջէն ազգին քը-
 րիստոնէից՝ եւ զաւերելն աշխարհին Հայոց՝ անդ յայտնեաց խոր-
 հրդակցաց իւրոց: Քանզի գիտէր ի միտս իւր՝ թէ ոչ կարէ պատե-
 րազմաւ զգէմ ունիլ Սինան փաշային՝ այսինքն Զղալօղլի Սար-
 դարին. վասն որոյ հրամայեաց զամենայն բնակիչս աշխարհին
 Հայոց, եթէ քրիստոնեայ, եթէ հրեայ, եթէ մահմետական, քչեյ
 յաշխարհն Պարսից: Զի եկեալ Օսմանցւոցն անբնակ գտանիցեն
 ՚երկիրն ի մարդկանէ: Եւ ոչ գտցի կերակուր եւ ոռնիկ եւ այլ ինչ
 պիտոյք նոցա՝ եւ անասնոց նոցա, եւ առ ի չգոյէ հարկաւորաց
 փոռնիկացին զօրքն Օսմանցւոց: Նաեւ տարեալ ժողովուրդքն լի-
 նիցին նմա անդերձանելի հարկատուք՝ ծառայք. եւ հողագործք
 մինչեւ ցլախտեան: Եւ նա մինչ ի վարանս խորհրդոց կայր, լր-
 աւաւ թէ Զղալօղլին ել ի Կարնոյ. յայնժամ կոչեաց առաջի իւր ըզ-
 մեծամեծս երկրին Հայոց՝ եւ զինքն կեղծաւորարար ցաւակից
 ցուցանելով ազգին Հայոց, ասէր ընդ մեծամեծս եւ ընդ աւագսն
 Հայոց. «Լուաք թէ եկեալ է Զղալօղլին՝ եւ ահաւասիկ զայ մտա-
 նէ յերկիրս ձեր անհուն զօրօք: Նաեւ ի մտս կողմանէս անթիւ են
 զօրք. եւ գիտէք, զի բազումք գոն ի սոսա յերկուսին կողմանս
 յայսպիսոյ ժամանակի արք ղառնացոյդ հոգւով իւրեզակք, եւ
 սուտղակք, եւ սրիկայք, եւ զորոց ոչ գիտեմք զովն եւ զուստին.

գուցէ ոմանք ի նոցունց որք անփոյթ արարեալ իցեն զկենաց իւրեանց՝ եւ զհրամանաց իշխանաց, յանկարծակի ի վերայ բախեալ հարկանիցեն դմասն ինչ երկրի՝ եւ զժողովրդեան ձերոյ՝ կամ ըստացուածոց՝ կամ ընտանեաց, աւարուան արարեալ՝ առեալ ի բաց ճողովորդին, եւ լինիցի ժողովուրդն ձեր ի կորուստ եւ ի գերութիւն։ Վասն որոյ ողորմեալ ձեզ՝ հնարիմ փրկել զձեզ այսու կերպիւ։ զի դաւառականք՝ եւ բնակիչք երկրին ձերոյ իւրեայք ի տեղեաց իւրեանց սակաւ ինչ յառաջ խաղացեալ՝ գնացցեն աւուրց ինչ հանապարհ։ եւ մեք աստէն զգէմ կալեալ պատերազմիմք ընդ Օսմանցիսն։ եւ եթէ մեզ տացէ Տէր, յայնժամ դառնայք ի տեղիս ձեր՝ եւ լինիք մեզ ի ժողովուրդք, եւ եթէ նոցա տացէ Տէր՝ մեք զանց արարեալ գնամք, եւ զուք դառնայք ի տեղիս ձեր՝ եւ լինիք նոցա ի ժողովուրդք»։ Զայս իբրեւ ասաց Շահն ընդ աւագանիսն Հայոց՝ որոց գլխաւորի անունն էր Տէր Յովանէս՝ որ պերճական մակադրութեամբ անուանէին աղայ տէր տէր։ Եւ նոքա ծանեան զդաւաճանեալ նենգութիւնն, եւ ոչ հաճեցան ի բանս նորա, այլ պատճառելով պատճառս, մատուցեալ առ նախարարս Շահին ասացին։ «Այն ժամանակս աշուն է», քանզի յետ տօնի սրբոյ խաչին էր, յորժամ քչեցին գերկիրն։ «Ամենայն բնակիչք երկրիս չուհին պատրաստութիւն ճանապարհիս գրաստ եւ այլ բեռնակիր, առ ի բառնալ զպտացուածս եւ զմանկունս։ զի թէպէտ ժիւրքն եւ կարողքն հետիրոսս գնայցեն, իսկ ծերքն եւ մատաղ մանկութիւք ոչ կարեն գնալ։ Վասն որոյ խնդրեմք յարքայէ այժմ ներել մեզ։ այլ զայդ հրաման յաջողելովն Աստուծոյ ի դարունն կատարեսցուք»։ Զայս ասէին, զի թերեւս անցցէ ժամն ի նոցանէ։

Իսկ աւերիչն աշխարհաց՝ եւ վատնիչն քրիստոնեայ անղանց՝ բնակարանն Նեսարայ՝ Թագաւորն Շահարաս ոչ անսաց բանից Հայոց։ Այլ կոչեաց զնախարարս իւր առաջի իւր, եւ կարգեաց ի նոցանէ վերակացուս՝ եւ վարիչս բնակչաց երկրին, իւրաքանչիւր գաւառաց՝ իւրաքանչիւր իշխան իւրովք զօրօք վարող եւ բոլոր ժողովրդեանն։

Եւ զԱմիրզունայ խանն՝ յատուկ քաղաքին Երեւանայ եւ երկրին Արարատու, եւ նորին մերձակայ գաւառացն։ Եւ հրամայեաց նոցա Շահն, ուր եւ կարացցեն ձեռն արիւել, արտասահման արարեալ վարեսցեն, եւ ոչ թողուցուն ամենեւին շունչ կենդանի, եթէ քրիստոնեայ եւ թէ մահմետական, հզաւանեալսն բանիւ, եւ զոչ հաւանեալսն եւ զստունեզանողսն հրամանաց Թագաւորին, սրով՝ եւ մահուամբ՝ եւ գերութեամբ։

Եւ զօրապետացն՝ յետ ընդունելոյ զաշխարհակործան եւ զսաստիկ հրաման ի Թագաւորէն, ելեալ իւրաքանչիւր զօրավար իւրով գնդաւն՝ գիմեցին յիւրաքանչիւր հրամայեալ գաւառսն աշխարհիս Հայոց։ եւ իբրեւ հողմնախառն հուր ընդ եղէզն ընթացեալ, հապճեալ տաքնապաւ վաղվաղակի զամենայն բնակիչս գաւառացն կորդեայք յիւրաքանչիւր բնակութեանց, եւ արտասահման արարեալ յիւրաքանչիւր տեղեաց, իբրեւ զլուրիս բազմութեան հօտից եւ անդէոց զառաջեալ արարեալ՝ բռնութեամբ վարեալ՝ ածեալ բերեալ հասուցին ի գաւառն Արարատու, եւ զլայնա-

նիստ դաշտն լցին ծագէ ի ծագ. քանզի ի ստորոտէ լերանցն Գառնույ մինչ ի յեզրն Երասխայ մեծի գետոյն, լայնութիւնն էր բառակին. իսկ գերկայնութիւնն դովիմբ կշռեաց դու, բայց ես ասեմ աւուր միոյ ճանապարհ. եւ յայլուր տեսի՝ որ հինգ աւուր ճանապարհ էին գրեալ. Եւ էր նոր փոխեալ թուականն Հայոց եւ մոտեալ ի ՌժՊ. յառաջնում ամսեանն Հայոց Նաւասարդի, որ քշեցին գերկիրն. Եւ Պարսիկ զօրքն, որք գնացին ի քշել գերկիրն, ուստի եւ հանեալ զԺողովուրդան քշէին, եթէ ի գեղօրէից եւ թէ ի քաղաքաց, զամենայն չէս, զտունս եւ զբնակութիւնս հուրը այրեալ անխնայարար հրկէջ առնէին: Այլեւ զհամարս խոտոյն եւ զյարդի՝ զցորենոյ եւ զգարւոյ եւ զայլ պիտոյից, զամենայն այրեալ վատնին: Այսպէս աւերեալ թափուր արարին զաշխարհն վասն զօրացն Օսմանցւոց՝ զի մի մնացէ ինչ ռոճիկ նոցա, և վտանգեացին նոքա: Այլեւ ելեալ Ժողովուրդքն զայն տեսեալ սրտակտուրք լիցին, եւ մի զարձցին յետս:

Արդ՝ զօրքն Պարսից որք կարգեցան վարիչք Ժողովուրդեանն, մինչ վարեալ զԺողովուրդան բերեալ հասուցին ի դաշտն իջմիածնի, Շահաբասն ի յԱղջաղալէն էր. եւ Սարգարն Օսմանցւոց Զղալօղլին իւրովք զօրօքն եհաս ի Կարս: Եւ Շահաբասն գիտէր, որ ոչ կարէր դէմ յանդիման պատերազմաւ դիմակայել Օսմանցւոցն, զանգիտեալ ի բազմութենէ նոցա, վասն որոյ դարձուցեալ երեսո իւր չուեաց ամենայն բանական իւրով՝ հետեւեալ ըզհետ բանակի Ժողովուրդեանն դէպ յերկիրն Պարսից: Նաեւ զօրք Օսմանցւոց չու արարեալ հետեւեցան զկնի բանակին Պարսից: Եւ Լղեն երեք բանակք մեծամեծք եւ անհունք. առաջին՝ բանակն Ժողովուրդեանն, երկրորդն՝ բանակն Պարսից, երրորդն՝ բանակն Օսմանցւոց: Եւ այնպէս դիպեցաւ պատահումն՝ զի յորժամ չուէր բանակ Ժողովուրդեանն, իջեալ բանակէր ի հանգրուանս նոցա Շահաբասն զօրօքն Պարսից. եւ ի չուելն նոցա բանակէր ի նոյն տեղին Զղալօղլին զօրօքն Օսմանցւոց, եւ այսպէս զհետ միմեանց կրնկալոխ գնալով գնացին, մինչեւ հասին Ժողովուրդքն եւ Պարսիկքն ի գեղն Զուլայ, եւ Օսմանցիքն հասին ի Նախչուան: Եւ այնուհետեւ ոչ թողացուցին Պարսիկքն Ժողովուրդեանն զկայ առնուլ՝ եւ ոչ ժամ մի, այլ կարի սաստիկ տառնապաւ նեղէին զԺողովուրդն, զոմանս մահու հարուածով գանելով, եւ զոմանց զուռնս եւ զաւանջս հատանելով, եւ զոմանց զգլուխն կտրեալ ի ձող ցցէին, որպէս զեղբայր Առաքել Կաթուղիկոսին, որում անունն էր Յօհաննան, զտրա եւ զայլոյ ումեմն առն զգլուխսն կտրեցին, եւ ի ձող ցցեցին յեզր գետոյն Երասխայ. զայսոսիկ եւ առաւել քան զայսոսիկ խոշտանգանս կտտանաց ածէին ի վերայ Ժողովուրդեանն եւ տեսողացն, զի փութանակի սնցցեն զգետն: Զայս ամենայն վրտանդս ածէին ի վերայ Ժողովուրդեանն խորամանկ աղքն Պարսից յահէ Օսմանցւոց, որք զկնի նոցա գային. վասն զի հայէին Պարսիկքն ի բանակն Ժողովուրդեանն զի անթիւք էին, նոյնպէս եւ յիւրեանց բանակն հայէին, զի յովք էին, եւ մինչ յանցանել այսքան բազմութեանս ընդ գետն, աւուրք բազումք ի վերայ անցանեն: Երկնչէին ի զօրացն Օսմանցւոց, թէ մի գուցէ յայնքան աւուրսն յանկարծակի բաղխեալ ի վերայ բանակին Պարսից բեկումն ինչ

եւ վնաս առնիցեն իւրեանց եւ կամ զժողովուրդն յափշտակեալ ի նոցանէ յետս դարձուցանիցեն, եւ չար առաջարկութեան նոցա խափանումն լիցի: Վասն որոյ տազնապաւ ստիպէին զժողովուրդն անցանել զգետն: Եւ ի բազմութենէն ոչ բաւ էր նոցա նաւ կամ տուփ որով անցնեն զգետն, թէպէտ եւ յայլ տեղեաց այլ եւս նաւս բերին, եւ անդէն եւս յովով տուփ շինեցին, սակայն բանական ժողովրդեանն՝ եւ բանակն Պարսից յովովք էին, եւ տակաւին ոչ լինէր բաւական: Եւ ի զօրացն Պարսից՝ որք վարիչք էին կարգեալք ժողովրդեանն, չըջապատեալ զժողովրդեամբն պահէին՝ զի մի ոք փախիցէ, այլ եւ փայտիւ գանեալ՝ հարեալ՝ բեկեալ՝ մղեալ ի գետ անդր ընուին: Եւ այսպէս վտանգն եւ վիշտն սաստկանայր ի վերայ ժողովրդեանն:

Իսկ ողորմելի ժողովրդեանն հայէին յառաջ զանհուն գետն տեսանէին իբրեւ զծով՝ որ խեղդէր, եւ յետուստ զտուն Պարսից՝ որ սպանանէր, եւ ճարակ փախչելոյ ոչ գտանիր: Եւ առհասարակ աղիողորմ ողբս, եւ յորդ արտասուս յաչաց հեղեալ առնէին երկրորդ Երասխ: Եւ ձայն լալեաց, եւ հառաչանաց, ճշանաց, վառոց, կակծանաց, մորմոքանաց ընդ միմեանս խառնեալ գոչեցուցանէին ուժգին աղաղակաւ: Իսկ ողորմութիւն եւ փրկութիւն ոչ ուստեքէ էր:

Եւ անողորմ զօրացն Պարսից վարեալ զժողովուրդն ընուին ի գետն, եւ նոքա ի մէջ գետոյն եւս քան զեւս բազմացուցանէին զձայն աղաղակին եւ զողորցն ի վտանգէն: Եւ ոմանք ի նոցանէ կալեալ զեզերս նաւացն, եւ ոմանք զտփոցն, եւ ոմանք զագիս ձիոց՝ եւ զեղանց, եւ զգօմէոց, եւ ոմանք իւրովի լողեալք անցանէին: Եւ որք անհմուտք էին լողելոյ եւ անգործ, ծերք եւ պառաւունք, տղայք եւ աղջկունք, եւ մատաղ մանկտիք լցեալք էին յերեսս ջրոյն: Եւ գետն առեալ տանէր գնոսս իբրեւ զխոլս ի ժամանակս դարնայնոյ: Եւ գետատար մարդով ծածկեալ էր երեսն գետոյն, եւ թէպէտ անցին, որք անցին, այլ բազումք էին՝ որք հեղձամար ջրոյն մեռան:

Եւ հեծեալք ոմանք ի զօրացն Պարսից՝ որք ունէին ուժեղ ձիս, եւ ինքեանք արք արի եւ կարող, չըջելով ի մէջ քրիստոնէից տեսեալ նկատէին զուստերս եւ զդստերս քրիստոնէից, եւ որոց հաւանեալ սրտք իւրեանց, եթէ կանանց, եթէ աղջկանց, եւ եթէ տղայոց էր զի խաբէին գտեարսն, թէ տուր՝ զի վասն ըո անցուցից ընդ գետն յայնկոյս, եւ իբրեւ անցուցանէր, ոչ զնէր անդէն ի գետնի, այլ առեալ երթայր յո եւ կամէր: Եւ այլք զողութեամբ առեալ տանէին: Եւ բազումք մարք գտղայս եւ տեսարք գհիւանդս ի ճանապարհին ընկեցիկ արարեալ լքեալ թողեալ զնային, վասն անհանդուրժելի եւ անըմբերելի վտանգին, որ ժամանեալ էր ի վերայ նոցա: Եւ միանգամայն ասեմ՝ զի թշուառութիւնք՝ եւ արհաւիրք անտանելիք հասին ի վերայ ազգիս մերոյ, եւ ոչ բաւեմ թէ որով տարազու հիւսեցից ողբս դամբանականս եւ աշխարհաց ի վերայ բեկման հայկական սեռիս, որք այսքան չարակրութեանց եղեն ընդունակք: Զի թէպէտ քստ սարափ հնոյն Իսրայէլի լինէին վարեալք գերի ձեռամբ երկրորդիս Բաբելոնացոց, այլ

այսպիսի երեմիա որ խրատէր, եւ ոչ եղեկիէլ՝ որ լուսաւորէր, եւ չէր կամ Զօրարարէլ՝ որ զդարձն առաջնորդէր. այլ եղեալք ինչպէս Տօստ անհովիւս ցրուեալք եւ հալածեալք առաջի գայլոց եւ խոտաւորաց եւ գիշատող դազանաց, որք վարէին բռնութեամբ: Անոնք երթալով երթային, եւ լային, որք բարձեալ տանէին ըզրոյն ծննդ իրեանց:

Եւ եղի յաջորդ սորին, ոչ եղեւ տեսանելի՝ որ ասէ, գալով եւ ինչպէս եւ ցնծասցեն, վասն զի ոչ եկին եւ ոչ եղեւ ցնծութիւն, որովհետեւ մնացին ուր տարեալ արգելին, այսինքն՝ յաշխարհն Պարսկս:

Եւ զայս ամենայն լսելով եւ գրելով մեր, ճմլին սիրտք ինչպէս յայտարին աղիք որովայնի մերոյ, եւ աչք մեր վտակս արեւմտաց թորեալ իջուցանեն, վասն եկելոյ հասելոյ թշուառութեամբ մարտիրդեանս մերոյ: Եւ ոչ բաւեմք աստանօր՝ թէ որո՞վ ինչպէս եւ կամ որո՞վ տարագու ողբս առեալ աշխարհացուք ի մերոյ ընկնան ազգին եւ աշխարհին մերոյ, յաղազս որոյ եւ հրաշքս մահաբեր ի բերանոյ երկրորդ Սաբիւռոսին եւ չունչ հրաշքսն յրեւոյցաց նորին՝ եւ եկեր զեղեւնափայտս Լիբանանու, քանի որ ամարդարնակ արար միահաղոյն զամենալի եւ զյուռթի աշխարհն Հայոց: Վասն զի ի քչելն զերկիրս՝ ոչ թէ զմի կամ զերկուս արեւմտ վարեաց ի պարսկաստուն, այլ զբազումս:

Եւ որ զայս ամենայն գաւառքս՝ եւ որք ընդ սոքօք էին հրաշքսն ինչպէս Շահն, որ քչեցին եւ տարան յաշխարհն Պարսից, եւ աշխարհս զոսի եւ անմարդաբնակ զվայելուչ աշխարհս Հայոց:

Եւ որ այժմ տեսանեմք զարգաւանդ եւ զբերրի զհողոս զարտ եւ զանաստանս նորա, եւ զաւերակս բազմապատիկ գեղորէիցն եւ զճննանիստ աւանացն:

Եւ եւ զաւերումն եւ զտապալումն եւ զբայցայումն զանապետեալս զամուր եւ զհաստահեղոյս վիմարդեամբք եւ կրով մահաբերս զանմատոյց բերդօրէիցն:

Եւս առաւել զմեծափառ եւ զհռչակաւոր վանորայսն, զտեալսն հանդստարան սրբոցն Աստուծոյ:

Եւ զերկնանման եւ զբարձրաբերձ եւ զգմբեթաշէն կոփանքսն եւ հաստահեղոյս վիմօք կառուցեալ զեկեղեցիս աշխարհիս զայսն Յարում յօրինեալ զանազան եւ պէս պէս նկարս եւ տեսաւ զայս շտանաց եւ կենդանակերպից, գեղեցիկ յօրինուածովք քան ի վէմս՝ պէս պէս հնարակերտութեամբ: Որոց ձեւն եւ զգոյնս զհաստաւորսն եւ սիւնքն եւ ախաւեղագէսք կամարացն ազգի ինչպէս եւ լուսնացոյցքն եւ դրունքն, եւ ամենայն ինչ խորհրդաւորսն:

Եւ եւ զբարեհամ եւ զականալիտ զմշտահոսան աղբերաւանսն Զարցն: Եւ զկարկաշահոս ծիծաղախիտ յաւետընթաց յառաջափայտ վտակս Լուրցն, որ ի դիտոց ձիւնաբարդ սպիտակափայլ զարդարներձ լեռանց առ ի ստորեւ հոսեալ իջանէ ի դաշտ անդր եւ անտէր թիւն նոցին մատակարարէ:

Նա եւ դժուարաշունչ եւ զառոյշարար եւ զկենդանապաշտ-
ղեւ զօղ եւ զհողմն սորին: Եւ զայլ ամենայն վայելչութիւնս որ
տեսանելով հեղձամղձուկ եղեալ փղձկիմք՝ եւ հարեալ յարտա-
սուս ողբամբ եւ աշխարեմք՝ զի անապատ եղեւ վայելուչ եւ բո-
ցըր աշխարհս մեր: Եւ ազգ եւ ժողովուրդ մեր խլեալք ի տեղեւոյ
եւ անջատեալք ի հայրենի եւ ի բնիկ ժառանգութեանց, եւ սոսնա-
եալ յերկրէ, որ լի է նշխարօք սրբոց Աստուծոյ, եւ սոսկեալ
եամբ սրբոց վկայից՝ եւ օրհնեալ քարոզութեամբ սրբոց
լոց՝ եղեն վտարանդեալք եւ տարամերժեալք յերկիր՝ տալիս
յազգ ալլասեռ եւ ալլալեղու, որ եւ թշնամիք հոգոյ եւ հոգեւոր,
եւ արեան ծարաւիք մարմնոյ: Որք եւ անդէն օր աւուր տա ան-
սակաւ նուազին, ոմանք մահուամբ եւ կորստեամբ, եւ ոմանք՝ հե-
ւատոյ ուրացութեամբ, որք դառնան յանօրէն օրէնս սրբոց եւ
նապատի:

Արդ՝ պիտոյ է մեզ աստանօր հինն Երեմիաս, զի սղոթել
գնորս իսրայէլ. վասն զի ըստ քերթողահօրն Մովսիսի սղոթե-
լի, ոչ եւս դառնայ առ մեզ փեսայն, այլ անդարձ գնացելք հեռա-
ցաւ ի մէնջ: Արդ՝ կարդասցուք զանուն ազգիս մերոյ՝ վաղար-
քովթ, քանզի բարձրեալք են փառք յիսրայէլէ ըստ ի հոռմն
ասացելում:

(«Պատմութիւն Առաքել Վարդապետի Դաւրիժեցոյ»
1896, Ս. Էջմիածին, Էջ 37-55)

ԱՌԱՔԵԼ ԴԱԻՐԻԺԵՑԻ

ԵՒ ԻՐ ՊԱՏՄԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Հայոց պատմութեան անդաստանը ճաշակուած է շնորհիւ իւր պատմագիրներէ, որոնք համաձայն իրենց ունեցած ներքին մղումի կամ բաւ հղած թելագրութեան ու հրահանդիս, սկսեալ եւ Դարից մինչև այսօր՝ մերօրեայ ճոխ գրականութեան ու լայն հրահարուորութիւններէ դարը, շղթայի օղակներէ պէս մէկը միւսին աղուցուած, եկել հասել են մեզ:

Եթէ որեւէ գրական ճիւղ առանձին վերացրած մեծ կարեւորութիւն ունի, ապա դրանց միջից պատմագրութիւնն ունի այդ ճիւղերի հաւաքական կարեւորութիւնը, քանի որ այն իւր մէջ պարփակուած է մի ազդի մշակութիւն վերաբերող ամբողջութիւնը: Ինչպէս զանազան դարերում առաւել կամ նուազ չափերով, նոյնպէս եւ ԺԷ Դարում ունեցել ենք պատմագիրներ ու ժամանակագիրներ, որոնց մէջ իւր ուրոյն տեղն ունի պատմագիր Առաքել (կամ Առաքեալ) Վարդապետ Դարբիժեցին:

Առաքել Դարբիժեցին ծնուել է Իրանի Ատրպատական նահանգի Դարբիժ (Թաւրիզ) քաղաքում, ԺՁ Դարի վերջերին կամ ԺԷ Դարի սկիզբներին: Մանկութիւնը անց է կացրել Թաւրիզում, ապա ուսանել է Էջմիածնում եւ վարդապետ ձեռնադրուելով դարձել նոյն վանքի տնօրէն:

Որպէս Փիլիպպոս Կաթողիկոսի ձեռնադրուած աշակերտ, կատարել է նաեւ նուիրակի պաշտօն, շրջելով մի շարք երկիրներ, ինչպէս՝ Արեւմտեան Հայաստան՝ Ամասիա, Մծբին, Ուտհա, Իրան՝ Սպահան (Նոր-Ջուղա), Չահարմահալ¹ (Գեանդիման), ինչ-

պէս եւ Հալէպ, Երուսաղէմ, Յունաստան եւ այլ վայրեր: Իւր այս շրջագայութեանց ընթացքում նախասիրութիւն է ունեցել հաւաքելու գրչագրերի յիշատակարաններ, որոնցից եւ օգտուել է Ս. Գրիգոր Լուսաւոր: Ի Սէլ՝ պատմութիւնը շարագրելիս:

Դարբիժեցին իւր «Պատմութիւն»ը գրի է տռել Փիլիպպոս Կաթողիկոսի հրահանգով 1651 թուին եւ շարունակել մինչև 1655 թոււը՝ Կաթողիկոսի վախճանումը, ապա դար տալով աշխատանքին մինչև 1658 թոււը, կրկին շարունակում է այն մինչև 1662:

Պատմագրութիւնը ընդգրկում է վաթսուս տարի, 1602 թուից մինչև 1662 թոււը, դրոյ գրի առնելու համար, ինչպէս պատմում է ինքն իւր գրքի յիշատակարանում, ինն տարի շրջում է ամէնուրեք, յոգնութիւն ու նեղութիւններ կրում, նիւթակտն մեծ ծախսեր անում, առանց ունէ մէկի օգնութեան ու օժանդակութեան:

Առաքել Դարբիժեցու «Պատմութիւն»ը մեծ մասամբ վերաբերում է Շահ Աբասեան մեծ զաւթին, որին եւ ժամանակակից է ինքը՝ բացի այս, այլ կարեւոր տեղեկութիւններ եւ կան այնտեղ, որոնք աւելի են արժէքաւորում իւր կրած նեղութիւնները:

Դարբիժեցու պատմութիւնն ունի «Պատմութիւն Ատաբէյ վարդապետի Դարբիժեցւոյ սակս դիպումածը Հայաստանեայց եւ գաւառին Արարատայ եւ մասին Գողթամ գաւառի սկսեալ ի ՌՄԱ (1602) քաւականիմ Հայոց մինչ ի ՌձԺԱ (1662) ք»² եւ մինչև այժմ ունեցել է երեք տպագրութիւն՝ հետեւեալ ձեւով:

1. Պատմութեան առաջին հրատարակութիւնը կատարուել է 1669 թուին Ամսթեր-

¹ Դարբիժեցին եղել է ման Ձարմահալ գաւառի (Սպահանի շրջան) վաղիգամ այժմ անբաւած գիւղում, ուր տեսել է մի ձեռագիր Յայտմաւորք եւ ընդօրինակել յիշատակարանը:

² Սոյն խորագիրը պատկանում է էյմիսմին 1896 թուի հրատարակութեան:

տամուս, Ոսկան Վարդապետի ձեռքով, դեռ եւս պատմագրի կենդանութեան ժամանակ:

2. Երկրորդ անգամ տպագրուել է 1884 թուին Ս. Էլմիածնի (Վաղարշապատում):

3. Երրորդ հրատարակութիւնն եւս կատարուել է Ս. Էլմիածնի 1896 թուին:

Սոյն տպագրութիւնները, յատկապէս առաջինը, վերջին երկուսի հետ ունեն որոշ տարբերութիւններ, որոնց համառոտ ձեւով կ'ոչկեք անդրադառնալ ստորեւ:

Ինչպէս Ոսկան երեւանցու, այնպէս էլ Էլմիածնի տպագրութիւնները կատարուած չեն բուն պատմագրի, այսինքն պատմագրի ձեռքով գրած գրքի վրայից:

Էլմիածնի հրատարակութիւնները Էդել եւ Աթանաս Դպրի եւ Աւետիս Երէցի ձեռագրերի վրայից, որոնք կատարուել են մայր ձեռագրից Դուրիթեցու թելագրութեամբ, ծախսով ու հակողութեամբ, որի ակթիւ Աւետիս Երէցն այսպէս է գրում իր ընդօրինակած յիշատակաբանում.

«...Շնորհոք եւ սղորմութեամբ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի գրեալ եղիւ գիրքս որ կոչի Պատմագիրք ի մեծ քուսականի Հայոց ՌձժԻ (1666), ի մայրաքաղաքս Եւրեան ի դուռն սրբոյ Նիկեացոյս որ կոչի Կաթողիկէ. հագաքարմութեամբ, ծախիւք եւ արդեամբք, Առաքեալ վարդապետի, որ է նոյն իմքն այս պատմագիրքս շինողն եւ արարողն, Թավրիզցի Առաքեալ վարդապետն որ վասն գործնակն քաղաքացանելոյ ետ գրել գայս գիրքս, որ եւ այս Հինգերորդ³ գիրք է որ իմքն Առաքեալ վարդապետի ձեռագրիք օրինակէն գաղափարեցաւ, որ յոյժ ջանիւ եւ քաջում հագաքարմութեամբ ծախի իմչս եւ ձեռամբ գրեաց գրել տայ, առաջին վասն բազմամայոյ, եւ երկրորդ վասն առ տէր յիշատակիս⁴:

Ուրեմն միայն Աւետիս Երէցի միջոցով ընդօրինակուած է Հինգ օրինակ, Աթանաս Դպրի միջոցով, ըստ ձեռք բերուածի, մէկ օրինակ, իսկ թէ ուրիշներ ի միջոցով քանի՞ օրինակ՝ անյայտ է:

³ Ընդգծումը մեր կողմից:

⁴ 1896 թուի տպագրութիւն, էջ 637:

6. Անասեանը գրում է⁵ որ Մաշտոցեան Մատենադարանում բացի վերոյիշեալ երկու ձեռագրերից՝ համար 1772 եւ 1773, կան երկու այլ գրչագրեր եւս՝ համար 5025 եւ 7296ի ներքոյ: Հետաքրքիր է իմանալ, թէ այս օրինակները, ինչպէս եւ Վիեննայի Մխիթարեան Միաբանութեան մատենադարանի համար 137 ձեռագիրը, պատկանում են Աթանաս Դպրի եւ Աւետիս Երէցի գրքչի⁶, թէ՛ այլ ընդօրինակութիւն են: Նոյնպէս անորոշ է թէ Ոսկանի ձեռքի տակ եղածը այս Հինգ օրինակներից է թէ ոչ. պարզ է միայն այն, որ Էլմիածնի ձեռքով եւ կատարուել յաւելումներ, շատ հաւանաբար Հէնց Իրենի՝ պատմագրի ձեռքով, մինչ Ոսկանի ունեցած օրինակը գուրկ է կղել սրբագրութիւնից:

Ստորեւ տալիս ենք այն էջերը, որոնցում հատուածային տարբերութիւններ կան 1669ի եւ 1896ի տպագրութիւնների միջեւ:

153, 210, 218, 223, 237, 248, 261, 274, 275, 278, 280, 306, 313, 315, 316, 320, 321, 324, 338-39, 343, 350, 352-53, 355, 356, 363, 367, 368-69, 404-5, 407, 409, 417-18, 419, 438, 442, 469-70, 472-75, 480, 519, 527, 542, 566-67, 571, 585-650-նոյնն են, 651-665⁷:

Վերոյիշեալ հատուածներից, որոնք չբնական 1669 թուի հրատարակութեան մէջ, ստորեւ առաջ ենք բերում չորս հատը: Սբրանցից առաջինը գեղեցիկ մտքով մի քառակ է, երկրորդը՝ Ջուղայի յայտնի նկարիչ Վարպետ Մինասի մասին խիստ կարեւոր տեղեկութիւններ, երրորդը՝ Զարմահալի Վաստիգան գիւղում դռնուած ձեռագիր մի Յայսմաուրբի նկարագրութիւն,

5 6. Անասեան, *Հայկական Մատենադարանութիւն*, Ա Հատոր, էջ 1161:

6 Այլ տեղ, Աւետիս Երէցը գրում է. «...Տեւք գիրք եմ ընդօրինակել մինչև այժմ» (1896ի հրատ., էջ 70, ծանօթ.): Մտաւորովց պարզուեց որ Վիեննայի օրինակը Աւետիս Երէցի չորրորդ ընդօրինակութիւնն է:

7 1896-ի հրատարակութեան վերջում տրուած է միայն բառային ու տառային տարբերութիւնների ցանկը:

իսկ վերջինը՝ Շահ Սէֆու թագադրութեան մասին է:

ա. էջ 237, ԺԹ (19րդ) գլխի վերջում, որպէս ծանօթութիւն.

«Կերա դառնիչ եւ արբի լեղի,
Ոչ էր դառն քան զազաւորութիւն,
Բարձի զաղ եւ դարձիք ի վերայ
Ոչ էր ծանր քան զպարսոս մարդոյ»:

Գրքում գրուած է արձակ ձեւով, մենք դրեցինք տողատուած:

բ. էջ 409-413, ԻԹ (29րդ) գլխի վերջում.

«Այդ մինչեւ ցարդ, այսօր արդիւնս արար սա յեկեղեցիս Հայոց»⁸. յօնդրեցուք ի բարեպարգեւ Տեառնէ Աստուծոյ, զի ընդ երկար կնեօք պանեացէ զսա քարց իմիք վտանգի, զի այլ եւս արդիւնս յաւելցէ յազաւ եւ յեկեղեցիս Հայոց:

Այլ եւ պարս վարկանիւ մեզ ակամատես եղելոցս ոչ գոնց առնել եւ այլովք եւս շըմոքնալից արամբք. քեպէտ եւ են աշխարհականք, այլ զի են հաւատով քրիստոնեայք եւ յագգէս Հայոց, որք են պարծամք եւ օգուտ մերում ազգի, որոց անուամբն են վարպետ Միմաս եւ վարպետ Յակոբբան, եւ են առաւ երկոքեան ի ցեղէն Զուլայեցւոց:

Այս վարպետ Միմասս ստացաւ իւր արուեստ պատկերահանութեան եւ ծաղկարարութեան. քանզի ի տիս տղայութեան իւրոյ ի պատմառէ ի մեքէ եղիւ մին գնալ ի քաղաքն Բերիայ, որ է Հայաս, եւ անդ եզրիս գայր մին պատկերահան վարպետ, որ էր ազգաւ փռանկ, աշակերտեցաւ փռանկ վարպետին եւ ուսաւ ի նմանէ. եւ յետ ուսանելուն ինքնագլուխ եղիւ. եւ եկեալ ի քաղաքն Ասպահանք բնակեցաւ ի տան իւրում որ էր ի մէջ Զուլայեցւոց, եւ գործէր գաբուստն իւր գաւառիկի արահմութեան: Եւ վասն կարի առաւել վայելչակիրտ գեղեցկատիպ չմահատես յօրինաւծոյ արաւեստին, մեծաւ մեծէն Զուլայեցւոց տանէին ի ծաղկել եւ ի պատկերագրել գլարիս ապարանից եւ տանց իւրեանց. այսպէս եւ հօջայ Նազարի որդի հօջայ Սարգիսազմ տարեալ ի տուն իւր առ

ի գարդաբել զապարանս իւր ծաղկօք եւ պատկերօք: Եւ մինչ տակաւին ոչ էր աւարտեալ գտումսն ի ծաղկելոյն, պատահեցաւ զի քաղաւորն Պարսից Շահսէֆի եկն ի տուն հօջայ Սարգիսազմ, որոյ նստելով իրքեւ զնմեալ հայէր ի ծաղկիս եւ ի պատկերս գոր նկարեալ կայր տեսանէր զի չբնացաւ եւ գեղապանծ եւ յոյժ մտնակի կերպագրեալք են ամենեքեան. սկսաւ հարցանել քաղաւորն ի հօջայ Սարգիսազմ վասն նկարիչ վարպետին, քէ ուստի իցէ, եւ նա ասաց ի մերով ժողովուրդեան եւ ի Հայոց ազգէս, եւ ահաւանիկ այժմ յայն իմն տան ի գործի կայ, գոր եւ հրամայեաց քաղաւորն կոչել զնա, եւ իրքեւ եկն՝ հարցեալ քաղաւորն տեղեկացաւ ամենայն որպիսութեանցն: Եւ անդէն ի նմին խրախուրթեան՝ որ բազմեալ կային, հրամայեաց արքայ՝ Միմաս վարպետին՝ եւ երջոյց ի նախարարաց իւրոց գոմն որոյ անունն էր Զրադ խան, որոյ կերպարանքն էին յոյժ անգեղ եւ դրժպատեհ, եւ ասաց. զպատկերս սորա այժմ աստե՛ն նստեալ նկարես, վասն իւրեանց զգրօսանաց ծառաւ եւ խրախուրթեան: Իսկ Զրադ խան իրքեւ ետես քէ առ ի կատակս առնելոյ նկարեն գալատկերն իւր, վասն որոյ սկսաւ քէ մեքել զաչս եւ գրեքանն եւ այլեւայլ գեղեպարանք եւ շրջմբել կողմէ ի կողմն, զի քերես նկարեալ պատկերն ոչ իցէ ամենեւին համամման: Բայց Միմաս վարպետն ըստ հրամանաց քաղաւորին առժամայն ի նմին տեղաջ ի մէջ խրախուրթեանն նկարեաց գասացելոյ գտանք զպատկերն, որ այնքան յար եւ նման էր համեմատութեամբ, որ ընդ քաղաւորին ամենեքեան ի հանդիսին եղեալքն, մեծաւ հիացմամբ գարմացեալք եղին վասն առաւել նմանութեանն, եւ փառս վեր առաքէին Աստուծոյ՝ տուողին այնպիսոյ շնորհաց մարդկան: Եւ յայնմ օրէ եւ առ յայալ քաղաւորն եւ նախարարքն իւր ոչ քաղին զնա ի ձեռաց, այլ հաւնապաղ ի տուն իւրեանց պահէին վասն նկարակերտութեան:

Եւ եղիւ զի քաղաւորն Ռուսաց սիրոյ ազգաւ հրեշտակ խաղաղութեան առաքեալց առ Շահսէֆի Պարսից քաղաւորն, եւ ընդ բազմազան աղերսանացն կայր հաւաք մի բազայ, գոր ազգն Պարսից իւրեանց քառիւն

⁸ Պատկեր եղածը 1889-ի մէջ, գծեց յետոյ եկազ նախագատարութիւնն է:

շունդար տանն, այլ եւ կայր ունէ այր, որ եւ մա էր յագգէն եւ աշխարհէն մուտաց, որ վասն սպասաւորութեան հաւիգ հկեալ էր. այս հաւաք եւ սորին սպասաւոր այրն յոյժ տաւալ հանելի եւ ախորժ թուեցաւ կամաց Շահսէփի թագաւորին. յաղագս որոյ թագաւորն հրամայեաց Նազար Մահամատ րէկին, թէ գկերպարանս սցաա երկոցունցն մըկարես գրագային եւ գիւր պահող սպասաւորին, որպէս եւ եմ որ տեսանես: Եւ այս Նազար թէկս էր ազգաւ Պարսիկ, եւ գլուխ ամենայն պատկերահամ եւ մկարիք արուեստաւորաց, եւ անուանի յամենայն ազգս Պարսից, որ միայն ի տան թագաւորին եւ մեծամեծ իշխանացն ի գործի կայր, եւ այս Մահամատ րէկս ի թագաւոր աւուրս մկարեաց, քայց ոչ ըստ որակին եւ անդամոցն համեմատս եւ մեման: Եւ ապա հրոտայեաց արքայ՝ Մինաս Վարպետին մկարել գկերպարանս քաղային եւ գմորին սպասաւորին, եւ մա ըստ աստուածատուր շնորհացն ի սեկաւ աւուրս մկարեաց գկերպարանս մագա, եւ այնքան համեմատ՝ որ թագաւորն ինքն եւ ամենայն մախարարքն իւր անպատմելի հիւացմամբ սեմանցեալք՝ գարմացեալ կային ի վերայ մորաւ. եւ յաղագս այնմ որ կարի առաւել հաւանեցաւ թագաւորն հրամայեաց պարգեւս տալ Վարպետ Մինասին տասն եւ երկու թուման դրամ ինամ (Նուէր - Լ. Մ.) եւ յոտից մինչեւ ցգուլոն խլղաթ. այլ եւ գրել ի կարգս զինուորաց թագաւորին, զի ամ յամէ տացեն մնա օրգոյն (ռոճիկ - Լ. Մ.) յարբուսակամ գամէն, որպէս եւ այլոց զինուորաց թագաւորին...»:

*Ապա պատմում է, թէ երա Հոջակը տա-
րածուելով, ամէն ազգից աշակերտներ ե-
կան երա մօտ սովորելու:*

Գ. էջ 417-418. Լ (30րդ) գլխի սկիզբնե-
րում.

«Յետ այսորիկ ելաք յԱսպահանայ, գը-
նացաք ի մորին գաւառն գոր Գանդիւման կո-
չին, ի գիւղն որ անուանի Վաստիկան, գը-
տաք անդ Յայամաւորք մի որոյ յիշատե-
կարանն էր այսպէս, Աւարտեցաւ գիրքս
Յայամաւորացս յամի ՊՂԱ (1442) թուա-
կանութեան Հայոց, ձեռամբ յոգնամեղ
գրչի կարապետ Նրիցու, ի խնդրոյ Մահ-
դեւի Միխթարայ: Եւ գրեցաւ սուրբ գիրքս

ի քաղաքս Վան. . .», ապա տալիս է այլ
մանրամասնութիւններ:

Գ. էջ 585. ՄԲ (52րդ) գլխի վերջում,
որը թէր յաւելումով կրկնում է նաեւ էջ
650ում (ՄԶ գլխի վերջում).

«Եւ ի Ռժժե (1666) թուին մերոյ յամ-
սեանն Սեպտեմբրի ժ (10) մեռա այս երկ-
րորդ Շահաբասն, եւ ի մոյն թուին եւ ի
մոյն ամսեանն, եղին ի տեղի մորա թագա-
ւոր գմորին որդին գՇահսէփին, ըստ անուան
իւրոյ պապոյն, վասն որոյ գտա անուանեմք
Շահսէփի: Եւ յետ մտելոյ Շահսէփոյս թա-
գաւոր ինքն համապագ ցաւագար կայր, այլ
եւ շրջակայ թշնամիք ասպատակեցին յեր-
կիրն սորա, վասն որոյ հմայոգք ասացեալ
եմ, օրն եւ ժամն, յարուս մտեալ էր թագա-
ւոր՝ ոչ է լեալ օր քախտաւոր. վասն որոյ
հմայելով ընտրեցին օր քաղաւոր եւ վերս-
տին եղին յաթառ, եւ փոխեցին գանուս եւ
անուանեցին Շահ Սուլէյման, եւ այժմ Շահ
Սուլէյման քանն սմա»:

Կարն մի քանի յաւելեալ գլուխներ եւս:
Դարերէնքն մեռել է 1670 թուին, սրա-
նից 300 տարի առաջ եւ թաղուել էջմիւսնի
միարանակաւ գերեզմանատանը, եփրեմ
Կաթողիկոսի գերեզմանից դէպի Հարաւ-
որեւելք:

*Տապանաբարն ունի Հետեւեալ պարզ ար-
ձանագրութիւնը՝.*

«Պատմագիրն

այս է տապան

Առայքի վարդապետին

Ռժժե (1670) թուին»:

Լ. Գ. ՄԻՆԱՍԵԱՆ

Նոր Զուգար

Յ իր կենսագրութեան գլխաւոր աղբիւրը իր պատ-
մագրութեան յիշատակարանն է, իսկ իր մասին թագ-
ւորի գրքերում կայ գրութեան, որոնց մէջ կարե-
ւոր են.

ա) Ե. Ամասեան. «Հայկական Մատենադարան-
Թիւն», Ա Հատոր, Երեւան, 1950, էջ 1144:

բ) Ա. Առաքելյան. «Հայ Ժողովրդի Մատուց Մը-
շակոյթի Զարգացման Պատմութիւն», Բ Հատոր, Ե-
րեւան, 1904, էջ 519:

գ) Լեւ. «Ներկեր», Գ Հատոր, Երեւան, 1900, էջ
351:

ԱՌԱՔԵԼ ՎՐԴ. ԴԱԻՐԻԺԵՑԻ

Ն Ե Ր Ա Ծ Ա Կ Ա Ն

Ժէ Դարի Հայ պատմագիտական ամենանշանաւոր, խորաթափանց ու տաղանդաւոր պատմաբանն է Առաքել Դարբիժեցին, որն իր մտաւոր լուրջ պատրաստութեամբ, իր գիտական հարուստ պաշարով եւ իր պատմագրքի բազմազան, հարուստ եւ զոնադեղ բովանդակութեամբ՝ Հայ վաստակաւոր պատմագիրներ Գրիգոր Դարանաղեցու, Ջաքարիա սարկաւազ Քանաքեցու, Նրեմիա Ձէլէպի Քէօմիւրեանի, Թովմաս Խոջամալեանի, Արրաւհամ Երեւանցու, Արրաւհամ Կրեւանցու, Խաչատուր Զուլալեցու եւ այլ յայտնի գրական մշակների շարքում առաջնակարգ տեղ է զբաղեցնում:

Ժողովրդասէր ու հայրենասէր պատմաբանն իր ժամանակին էլմիածնի միաբանութեանը եւ Հայ ժողովրդին պատիւ բերող այն տրիպար դէմքերից մէկն է, որ երկար տարիների իր անձնուէր, բարեխիղճ եւ բեղմնաւոր գործունէութեամբ փայլել է ո՛չ միայն որպէս լուսաւոր, առաջադէմ հոգեւոր մշակ, այլ իրեն ճարտար ու քաջասիրտ քարոզիչ եւ տաղանդաւոր պատմագէտ:

Հայ ժողովրդին նրա աւանդ թողած «Պատմութիւն»ը զարաշրջանի Հայ ժողովրդի կեանքի ամենամոայլ եւ յուզիչ պատմութեան էջերը պատկերող հարուստ ու թանկագին շտեմարան է, որի բովանդակութեան զլիւսաւոր եւ էական նիւթերը ձեզ ցարտուն զաղափար են տալիս Շահ-Աբբաս Ա-ի պատերազմական արշաւանքների եւ նուաճումների մասին՝ Օսմանեան դերձխանութեան դէմ. ձեզ ծանօթացնում են նաեւ Աբարատեան նահանգի ժողովրդի բռնադադրի, պարոնկական զորքերի դաժան բռնութիւնների եւ Հայ ժողովրդի անասելի հաւածանքների, տառապանքների ու տառապանքների մասին: Պատմութեան մէջ, որոյն տեղ են զբաղում նաեւ Պարսից արքայի մղած վճռական ճակատամարտերը եւ նրա տւերածութիւնները վրաստանում:

Պատմական այդ տրիպար դէպքերի ու անցքերի նկարագրութիւնները, իրենց բազմազան ու զունադեղ բովանդակութեամբ եւ կառուցողական ինքնատիպ արուեստով վկայում են Դարբիժեցու պատմագրական բացառիկ տաղանդի, նրա վարպետութեան ու գրական հմտութեան մասին:

ԱՌԱՔԵԼ ԴԱԻՐԻԺԵՑՈՒ ԷԱԿԱՆ ՅԱՏԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Առաքել Դարբիժեցին մէկն է Ժէ Դարի այն գիտակից հոգեւորականներից, որը խորապէս դիտակցելով իր հոգեւոր կոչման ու պարտականութեան, միաժամանակ բարձր գնահատելով էլմիածնի խոշոր դերն ու նշանակութիւնը, ամբողջ հոգով նուիրւում է պատմական վանքի բարեկարգութեան վեհ գործին:

Նա օժտուած լինելով հոգեկան զեղեցիկ յատուկութիւններով եւ ունենալով կրթական

լուրջ պատրաստութիւն, ընդգրկում է մի վեհ խոշալ նուիրումը Հայ ժողովրդին, պատմական էլմիածնին ու Եկեղեցուն եւ սրբութեամբ պահպանել նրանց նուիրական աւանդները: Նա, որպէս ջերմ հայրենասէր, ո՛չ միայն սիրում է Հայ ժողովրդին, այլ եւ ապրում է նրա կրած անլուր տառապանքներով ու խոշտանգումներով. «Ճմլիմ ախրտէ մեր, եւ գալարիմ ալիք որսվայնի մերոյ, եւ աչք մեր վտակս արտասուաց

քորեալ իջեցուցանեն, վասն եկելոյ հառնալոյ քշուառութեանն ժողովրդիսն մերոյ»։

Որպէս վաստակաւոր հողեւոր մշակ, նա սիրով եւ նուիրումովեմամբ մասնակցում է նաեւ էլիմիածնի մշակութային ու տնտեսական բոլոր հրատապ աշխատանքներին եւ իր լաւագոյնը նուիրում է, որպէսզի միշտ վառ մնայ պատմական վանքի լուսաւոր ջանք։

Մի հանդամանք աւելի արժէքւորւում է նրա հասարակական կերպարը։ Դա նրա հայրենասիրական ջերմ, խորունկ ու պայ-

ծառ ոգին է։ Նա ո՛չ միայն ամբողջ հողով նուիրւում է իր ժամանակի ժողովրդի երջանկութեան վեհ գործին եւ ապրում է նրա ցաւերով ու տառապանքներով, այլեւ տեսնելով Հայաստանի աւերածութիւնները, մահատակածների բռնութիւններն ու հալածանքները, հոգեպէս տանջւում է կսկծալի ցաւով, ինչպէս ինքն է գրում։ «Եւ ես իմ-մէն իսկ տեսանելով զուերս Հայաստան աշխարհիմ, եւ գնաւազին մերոյս ազգին եւ գշարութիւնն մանկեմտակաւաց, կոկծալի մորմուխմար այրիւր սիրտ իմ»։

Կ Ե Ա Ն Ք Ի Պ Ա Տ Կ Ե Ր Ը

Առաքել Դաւրիթեցու կեանքի պատմութեան մասին փաստական հարուստ տեղեկութիւններ չկան, միայն իր պատմադրքի որոշ էջերում կարգում ենք կենսագրական սեղմ տուեալներ, որոնք պարզում են, որ նա ծնունդ է ժԶ Դարի վերջերին։ Յայտնի չէ նաեւ նրա ծննդեան իսկական թուականը։ Բայց այդ էական հարցը պարզելու համար ունենք մի թանկարէն վաւերագիր, որը կարդալու համար դնացէք էլիմիածնի վանքի միաբանութեան դերեքմանոցի հարաւային կողմը եւ կանդ առէք Եփրեմ Կաթողիկոսի գերեզմանի մօտ գտնուող տնշուք, գորշ եւ հասարակ տապանաքարի առջև։ Դա Առաքել Դաւրիթեցու գերեզմանն է, որի վրայ մեւորդեան տառերով քանդակուած արձանադրութիւնը լեզու է առնում եւ խօսում ձեր արտի հետ։ «Պատմագիրն այս է տապան Առաքել վարդապետին միժժԹ (1670) քուիին»(*), Համբ տառերը, իրենց խորհրդաւոր լուծեմամբ վկայում են որ պատմադիրը վախճանուել է 1670 թուականին թերեւս մօտ 70 տարեկան ծեր հասակում։ Հետեւաբար պէտք է ծնուած լինի մօտաւորապէս 1600 թուականին, Դաւրէժ (Թաւրիջ) քաղաքում, ինչպէս ինքը կը լուծէ՝ Դաւրիթեցի։ Պարզենք եւ այն, որ նրա իսկական անունն է Առաքեալ, ինչպէս ինքը

գրում է. «Նուստա եւ տրուպս յամենեսին Առաքեալ կոչւամբս՝ սպասաւոր քանի»։ Նոյնպէս պատմագրքի վերջում Աւետիս գրէ՝ 1666 թուին, ճրեւանում գրած յիշատակարանում Դաւրիթեցուն կոչում է Առաքեալ. «Հնգաքարածառի մօտ, ծախիւմ եւ արդեամբ Առաքեալ վարդապետի, որ է նոյնիմէն այս պատմագրիս շինողն եւ արարողն»։ Բայց պատմագրքը տպողներն Առաքեալը դարձնում են Առաքել. այնուհետեւ այդպէս էլ յիշատակում է Հայ մատենագիրութեան մէջ։

Դաւրիթեցու կեանքի պատմութեան մասին եղած ձեռագիր ու տպագիր տեղեկութիւնները պարզում են, որ նա աւանում եւ կրթւում է իր ժամանակի վերածնութեան գլխաւոր օջախ հանդիսացող էլիմիածնում, ուր աշակերտում է լուսաւոր, առաջադէմ եւ շինարար հոգեւորական Փիլիպպոս Կաթողիկոսի մօտ, ապա հօգւեւոր Կոչում ընդունելով՝ դառնում է վարդապետ եւ վանքի միաբան։ Էլիմիածնում ապրում է մինչեւ իր կեանքի վերջը։ Այդ ջրջանում նա վանքում կատարում է դանազան պատասխանատու պաշտօններ, որոնցից յատուկ յիշատակութեան արժանի է նուիրակի պարտականութիւնը. Փիլիպպոս Կաթողիկոսի հրամանով ճանապարհորդում է, ինչպէս ինքն է ասում, «Յովնաց աշխարհում» - Փոքր Առաքալում։ Շրջում է շատ քաղաքներ - Մեքաստիս, Ամասիս, Սպահան-Նոր Զուլաւ.

(*) 1926 Բուխ էրմիտժում արտադրեցինք Դաւրիթեցու տապանաքի արձանագրութիւնը։

այդտեղից մեկնում է Մծբին (Ուտհա), Հալէպ, Երուսաղէմ եւ այլ վայրեր:

Ամէն տեղ նա նիւթեր է որոնում՝ շատ նեղութեամբ ուսումնասիրում է պատմական տեղեկութիւններ. ժողովում է հնազոյն ձեռագրերի յիշատակարաններ, վաւերագրեր, կոնդակներ, տարեգրութիւններ, ինչպէս նաեւ Հայ եւ հարեան ժողովուրդների կեանքը եւ ժամանակի յուզիչ դէպքերն ու անցքերը պատկերող բազմաթիւ կարեւոր նիւթեր եւ կորսեցր ընդմիջտ փրկուում է Այդ նիւթերով նա աւելի խորացնում է իր պատմական գիտութիւնը: Ապա, իրբեւ նուիրակ փայլուն յաջողութեամբ կատարելով իր առաքելութիւնը, վերադառնում է Էջմիածին:

Փիլիպպոս Կաթողիկոսը եւ Էջմիածնի միաբանները ծանօթանալով Դաւրիթեցու հաւաքած շատ արժէքաւոր նիւթերի բովանդակութեան հետ, խորապէս դիտակցում են որ Շահ Աբբասի բռնազավթի, իշխողների բռնութիւնների, աւերածութիւնների եւ Հայ ժողովրդի ծանր տանջանքների պատմութիւնը, ինչպէս նաեւ ժամանակի տիրող մտայն խառնակ ու տխուր բարձրի պատկերն անհրաժեշտ է գրի առնել եւ յանձնել պատմութեան: Բայց ո՞վ կարող էր նուիրուել այդպիսի ծանր եւ պատասխանատու աշխատանքի: Այդ ծրագիրն իրագործելու համար անհրաժեշտ էր մի հմուտ պատմաբան, պատրաստուած մի կարող գիտն: Փիլիպպոս Կաթողիկոսը գիտում է իր յառաջագէմ եւ լաւագոյն աշակերտներին, բայց նրանցից ոչ մէկը յանձն չի առնում: Եւ վեհափառը հրամայում է ու հարկադրում Դաւրիթեցուն գրել պատմութիւնը: Եւ նա նման էյոթնաշխատ եւ գրագրանքի եւ գտածանքի գործը յանձն է առնում Կաթողիկոսի «անեղ հրամանով» եւ իր մեղքերից ազատուելու համար. «Վասն զի եւ եւ այսու դիտարարութեամբ եւ յուսով յամեն առի զայսպիսի յոյժաշխատ եւ գրագրանքի եւ գտածանքի գործը»:

Դաւրիթեցին իր պատմութիւնն սկսում է 1651 թուականին, բայց Փիլիպպոս Կաթողիկոսի մահից յետոյ, որոշ դժուարութիւնների պատճառով, ամբողջ եօթը տարի

թողնում է իր աշխատանքը: Այնուհետեւ 1658 թուականից, Յակոբ Կաթողիկոսի հրամանով շարունակում է նորից գրել եւ 1662 թուին վերջացնում է եւ Հայ ժողովրդին աւանդ է թողնում 60 տարուայ պատմութիւն, որ իր հիմնական բովանդակութեամբ ընդգրկում է 1602-1662 թուականները:

Հարց է առաջանում, թէ Դաւրիթեցին ինչպիսի՞ պայմաններում գրում է իր դիրքը: Նա իր պատմութեան վերջին գլխում այդ կարեւոր խնդիրը մասամբ լուսաբանում է: Տաժանելի աշխատանքը նա կատարում է ո՛չ թէ առոյգ երիտասարդութեան շրջանում, այլ ողորմելի ծերութեան օրերին, գրում է ցաւալար մարմնով, երբ ձեռքերը թուլանում են եւ աչքի լոյսը պակասում է: Անա իր վկայութիւնը. «Այլ դիպեցաւ պատանի ինձ այս գործ, ոչ ի ժամանակս առջգ երիտասարդութեան, այլ յաղարմելի ծերութեան, վասնզի ծեր էի, մանկ յոյժ ցաւալար մարմնով, եւ ի լուսն աչքս պակասեալ եւ ի պնդութենէ ձեռքս քուլացալ դադայր»:

Չնայած իր ֆիզիքական տկարութեան՝ Դաւրիթեցին ինը տարուայ ընթացքում պատուով վերջացնում է իր աշխատանքը եւ Հայ պատմագրութեան յանձնում մի թանկագին ձեռագիր մատեն, որի ճակատին կարգում ենք. «Գիրք պատմութեանց շարադրեալ վարդապետին Առաքելոյ Դաւրիթեցոյ: Սակս դիպուածոց Հայաստանայց եւ եւս գաւառին Արարատոյ՝ ի թւոյն Հայոց 1054-ին, մինչեւ յաւարտ պատմագրութեանս...»:

Ժէ Դաւրում Շահ Աբբաս Ա-ի արշաւանքների, նրա մղած պատերազմների Օսմանցիների դէմ, Արարատեան նահանգի ժողովուրդի գերեմիւրութեան, Հայ ազգի կրած աշտանելի հալածանքների եւ ժամանակի պատմական գլխաւոր անցքերի ու դէպքերի ուսումնասիրութեան համար Դաւրիթեցու վստասելը պատմադրական մի գանձարան է:

Պատմադիրքն առաջին անգամ լոյս է տեսնում իր կենդանութեան ժամանակ՝ 1669 թուականին, Ամսդերտամում, Ոսկան Վրդ. Երեւանցու տպարանում, նրա ծախքով

ու սրբազրութեամբ: Երկրորդ անգամ հըրատարակուեալ է Ֆրանսերէն լեզուով, Brosset-ի Թարգմանութեամբ, բազմաթիւ ծանօթութիւններով եւ տպուած է Սէն-Բե-

զերբուրում, 1874 թուին, երրորդ հրատարակութիւնը կատարուած է 1884ին էջմիածնում: Զորքորդ անգամ լոյս է տեսնում 1896 թուին, նորից էջմիածնում:

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՅԱՏԿԱՆԻՇՆԵՐԸ

Դաւրիժեցու վաստակն, իր մի շարք հաւան առանձնաշատկութիւններով, միանգամայն նորութիւն է Հայ ժողովրդի պատմութեան մէջ եւ բացառիկ արժէք ունի նաեւ իրանահայութեան համար:

Պատմադիրքը կարեւորագոյն աղբիւր է ո'չ միայն Հայաստանի, այլեւ Անդրկովկասեան ժողովուրդների եւ պարսկա-թրքական պատերազմների պատմութեան ուսումնասիրութեան համար:

Բայց մի հանգամանք աւելի արժէքաւորում է Դաւրիժեցու պատմագիտական ցայտուն կերպարը եւ նրա կառուցողական արուեստի վարպետութիւնը: Անժխտելի իրականութիւն է, որ 1603-4 թուականներին պատմաբանը 5-6 տարեկան լինելով՝ իր նըկարագրած պատմական շատ դէպքերին, դժխաւորապէս Շահ Աբբասի արշաւանքներին, Հայ ժողովրդի գերեզմարութեանը, Վերաստանի աւերումներին եւ այլ ողբերգական անցքերին ականատես չի եղել, բայց հետագայում օգտագործելով ձեռագիր հին թղթերն ու յիշատակարանները, կաթողիկոսական կոնդակները, ինչպէս նաեւ իր ճանապարհորդութեան չրջանում գրի առած Հայ եւ օտար պատմողների տեղեկութիւնները, նաեւ իր ժամանակում տեղի ունեցած դէպքերը, ներութեամբ զգաւորել է եւ ինքնատիպ արուեստով, պատմիչաւոր նըկարագրութիւններով եւ այնքան հմտութեամբ է կառուցել իր պատմութեան բովանդակութիւնը, որ կարողմ էք ո'չ միայն առանձին հետաքրքրութեամբ, այլեւ այնպիսի ապաւորութիւն ստանում՝ որ պատմադիրն իր արձանագրած բոլոր դէպքերին ականատես է եղել:

Պատմութեան գեղեցիկ էջերն են կազմում Հայ մշակոյթի թանկագին ձեռագրերի յիշատակարանների արձանագրութիւնները, որոնք վկայում են որ Դաւրիժեցին

բարձր է գնահատել գրիչների թողած գրական գանձերը:

Նշանակելի է, որ ժէ Դարի էջմիածնի հոյեւորականների մէջ Դաւրիժեցին փայլել է իր զեղարուեստական նուրբ ճաշակով: Նա խորապէս գիտակցելով նկարչական արուեստի խոշոր դերին ու նշանակութեան՝ ժողովրդի զեղարուեստական ճաշակի զարգացման խնդրում, իր պատմութեան մէջ ուրոյն էջեր է նուիրել Նոր Զուգայի ժողովրդի սյարանները հանդիսացող ժէ Դարի տաղանդաւոր արուեստագէտներ Մինաս եւ Յակոբեան նկարիչներին: Բայց նրա հաղորդած կենսագրական տուեալները, դժբախտաբար, շատ թերի են. նա ո'չ միայն չի յիշատակել վարպետ նկարիչների ազգանունները, այլեւ չի գէժել նրանց միձինի ստեղծագործութիւնները գտնէ՝ սեղմ պատկերը: Այդ երեւոյթով էլ պիտի բացատրել որ պատմաշրջանի այդ առաջնակարգ արուեստագէտների կեանքի եւ նկարչական գործունէութեան հիմնական էջերը մինչեւ օրս մնացել են անյայտութեան մէջ:

Պատմադիրքի բովանդակութեան զեղարուեստական տպաւորութիւնը խորացնում են նաեւ Հայաստանի ճարտարապետական հոյակապ կոթողների՝ էջմիածին, Հոփսիմէ եւ Գայիւնէ պատմական վանքերի՝ Փլիպպոս Կաթողիկոսի ազնիւ ջանքերով կատարուած նորոգութիւնները եւ շինարարական աշխատանքների նկարագրութիւնները: Շինարար վեհափառին պարտական ենք նաեւ Ս. Մեսրոպի գերեզմանի վրայ կառուցուած Օշականի եկեղեցին. «Բազում ծախիւ եւ աշխատութեամբ, իրատեալ Բարի եւ մաժուցեալ կրպի»: Կաթողիկոսը նորոգում է եւ կառուցում բազմաթիւ եկեղեցիներ եւ վանքեր:

Դաւրիժեցին իր պատմութեան մէջ դեռ է նաեւ ժամանակի մի շարք ազնիւ ու

տիպար հոգեւորականների կերպարները, որոնք նշանակալից դեր են կատարել ժողովրդի երջանկութեան համար:

Դաւրիժեցին միաժամանակ իր ժամանակի լաւագոյն քննադատն է: Իր պատմագրութեամբ պատկերել է ժամանակի հոգեւոր դասի եւ Հայ Եկեղեցու անարժան, անպարտաճանաչ պաշտօնեաների կերպարները եւ նրանց թերութիւններն ու պակասութիւնները: Անխնայ քննադատել է նիւթապաշտ եւ եսասէր հոգեւորականների տգիտութիւնը, խաւարամտութիւնը, խորամանկութիւնը, կաշառակերութիւնը, նրանց շահամոլութիւնն ու ազահուսթիւնը:

Խոր վշտով նկարագրել է նաեւ բարձրաստիճան հոգեւորականների՝ պատրիարքների եւ կաթողիկոսների անմիաբանութիւնն ու դաւերը, յատկապէս նրանց շողոքօրթութիւնն ու քննողութիւնը Պարսիկ արքաների եւ խաների առջեւ:

Աւելի անմիթարական է դիւզական հոգեւորականների կեանքի պատկերը. նրանք մոռանալով իրենց հոգեւոր կոչումը, ժամն ու պատմաագրը, աշխարհիկ կեանք են վարում, իսկ վանականները՝ «Եւ գնալիրեալ տեղիս Աստուծոյ ... լցեալ էին գայմոսիկ կանամբք եւ տանդիկմօք, եւ իւրեանց ազգայնօք»:

Պատմութեան մէջ ուշադրաւ տեղ են դրաւուում նաեւ ժէ Դարի քաղաքական ծանր

եւ մռայլ դէպքերի եւ պատերազմների հետեւանքով առաջացած սովի, հրդեհի, տւււրումների եւ այլ պատահարների յուզիչ նււկարագրութիւնները, որոնք ձեռք ծանօթացնում են ժամանակի ժողովուրդների տառապանքների եւ նրանց հոգեկան ծանր ապրումների մասին:

Դաւրիժեցու պատմաագրական արուեստով վարպետութեան մասին վկայում են պատմագրի սքանչելի պատկերաւոր նկարագրութիւնները, որոնք գրական գոհարներ են: Այդպէս է Հին Ջուղայի Հայութեան կողմից Շահ Աբբաս Ա արքայի այնքան ջերմ ընդունելութեան ու մեծարանքի նկարագրութիւնը:

Դաւրիժեցու պատմագրի ամենայն դիչ էջերը կաղմում են 1604 թուականին Հայ ժողովրդին՝ իր բնակավայրից տեղահանութեան զարհուրելի նկարագրութիւնները: Չնայած Հին Ջուղայի Հայութեան փառահեղ ընդունելութեան եւ հիւրասիրութեան, Շահ Աբբասը համարում է Արտաթեան դաշտի եւ նրա սահմանակից իրեն ենթակայ բոլոր դաւառների բնակիչներին դաղթեցնել Պարսկաստան: Դաւրիժեցին պատմաբանի խոր հմտութեամբ պատկերել է տարաբախտ ժողովրդի Արաքս գետն անցնելու սարսափելի եւ սրտաճմլիկ տեսարանը:

ՊԱՏՄԱԳՐՔԻ ԷԱԿԱՆ ԹԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Դաւրիժեցու պատմութեան բովանդակութիւնը բացառիկ արժէք կ'ունենար, եթէ նա Իրանահայութեան պատմական անցեալի մասին լուսարանէր մի շատ կարեւոր հարց, թէ նախքան Շահ Աբբասի դերակատարութիւնը՝ Իրանում եղե՞լ են Հայեր:

Միանգամայն սխալ է այն տեսակէտը, թէ Իրանում Հայերը հաստատուել են Շահ Աբբաս Ա-ի ժամանակ:

Պատմութիւնից յայտնի է, որ դեռ Դ Դարում, Շապուհի կողմից Պարսկաստան են ջրուել Իրանեակ հազարաւոր Հայ գաղթականներ: Այնուհետեւ, ԺԱ-ԺԸ Դարերում, Պարսիկ իշխողները մտնում են Հայ

յաստան, կողոպտում են ժողովրդին եւ տասնեակ հազարներով Հայերին բռնի դնում վարում հարաւային Սպահանի մօտիկ շրջանները:

Իրանահայ գաղթականութեան մասին փաստական տեղեկութիւններ կարգում ենք նաեւ ԺԲ-ԺԴ Դարերի հայկական ձեռագիր յիշատակարաններում: Ժամանակի Հայ պատմիչներն ու ժամանակագիրները ԺԴ-րակոս Դանձակեցի, Արիստակէս Լաստիվերացի, Թովմա Մեծօփեցի, Հայ ժողովրդի Հայաստանից դէպք Պարսկաստան դաղթի մասին արձանագրել են թանկագին տեղեկութիւններ:

Տաղանդաւոր պատմաբան Փրօֆ. Աշոտ Արբաճամեանի վկայութեամբ՝ պարսկահայ գաղթօջախներն աւելի մեծանում եւ Պարսկաստանի տնտեսական կեանքում խոշոր դեր են խաղում մոնղոլական տերապետութեան շրջանում (1220-1385)։ Այդ ժամանակ Իրանահայերն իրենց մէջ ընդունում են Հայաստանից եկած գաղթականական նոր հոսանքներ։

Փրօֆ. Արբաճամեանն աւելի խորացնելով իր արժէքաւոր ուսումնասիրութիւնը, արձանագրել է թէ ԺԳ Դարի մոնղոլական գերիշխանութեան շրջանում, Հայաստանում ստեղծուած ծանր պայմանները, բազմաթիւ Հայ առեւտրականների եւ արհեստաւորների ստիպում են Հայաստանից տեղափոխուել Պարսկաստան եւ հաստատուել տարբեր քաղաքներում՝ Թաւրիզում, Սուլթանիէում, Մարանդում, Խոյում, Սալմաստում, Մարաղայում, Ռաշտում եւ այլ վայրերում, որտեղ նրանք, չնորհիւ իրենց ուշիմութեան եւ աշխատասիրութեան, տնտեսական ուղադրաւ նուաճումներ են աւելում։

Ունենէք մի այլ թանկագին աղբիւր։ Դա 1345 թուականի հայկական մի ձեռագրի յիշատակագիր՝ Ներսէս զրիչն է, որը վկայում է թէ Թաւրիզն ո՛չ միայն Պարսիկնե-

րի, այլ եւ Հայերի մայրաքաղաքն է։ Այդ երեւոյթը վերլուծելով՝ Փրօֆ. Աշոտ Արբաճամեանը եղբակցանում է, թէ ԺԳ-ԺԷ Դարերում բազմաթիւ Հայեր, մեծ մասամբ արհեստաւորներ ու առեւտրականներ, կեդրոնացել են Դաւրէժ քաղաքում, ուր դրուում մի շարք ձեռագրերից տմենահինը համարւում է 1334 թուականին Սարգիս զրիչ ընդօրինակած մատենանք, որի յիշատակարանում կարդում ենք Ս. Սարգիս եւ Ս. Աստուածածին եկեղեցիների անունները։

Շահ Աբրահիմ գերեվարութիւնից առաջ Սպահանում Հայ համայնքի գոյութեան մասին Նոր Ջուղայի պատմագրքում կարդում ենք. «Ի հանգստարանիս Ջուղայու կամ Բանի մի տապանաբարիմ, որոց քաւականն է հազար, որք յիսունչորս ամօք յաւաջ են Բան զՋուղայու հիմնարկութիւն»։

Ընդդէմաւ շատ արժէքաւոր եւ էական նիւթերի արձանագրութիւնները Դաւրիժէցու պատմագրքում ո՛չ միայն պակասում են, այլ եւ նա իր աշխատութեան էջերը զարդարել է երկրորդական այնպիսի նիւթերով, որոնք պատմական արժէք չունեն եւ թուլացնում են պատմագրքի բովանդակութեան տպաւորութիւնը։ Այդ նիւթերից են զրբի ամբողջ 53 եւ 54րդ գլուխները։

Լ Ե Զ Ո Ի Ն Ե Ի Ո Ճ Ը

Դաւրիժէցու պատմութիւնը գրուած է աշխարհաբարախառն զրաբարով։ Լեզուն յստակ է, մշակուած, ճոխ եւ պատկերաւոր, իսկ ոճը կուռ է եւ կտրուկ։ Ամենակարեւորը՝ ճոռոմ արտայայտութիւններով ու նը-

կարագրութիւններով չի մթալանել պատմութեան բովանդակութիւնը, այլ պարզութիւնն ու մաքրութիւնը իրար են ներդաշնակում եւ առանձին երանդ են տալիս պատմագրքի կառուցողական արուեստին։

Վ Ե Ր Զ Ա Բ Ա Ն

Ժէ Դարի Հայ պատմագրութեան մեծ արուեստագէտն է Առաքել Դաւրիժեցին, որի ստեղծագործութեան մէջ պատկերանում են Հայ ժողովրդի պատմութեան ամենայնուրեւ եւ ղրդրդական էջերը։ Այդ պատմութիւնը բացառիկ արժէք ունի այն տեսակէտից, որ այնտեղ փաստակոն շատ արժէքաւոր տեղեկութիւններ էք կարդում Հայաս-

տանի դաւաճներում ու քաղաքներում տեղի ունեցած տխուր դէպքերի եւ Հայ ժողովրդի անպատմելի տառապանքների մասին։

Պատմութեան հիմնական առանցքն են կալովում դաւաշըրջանի պատմական անցքերը՝ Պարսկաստանեան պատերազմական դէպքերը, Շահ Աբրահիմ բռնադատը, Օսմանեան պետութեան ծանր հարկերի տակ

ճնշուող ու տառապող ժողովուրդների դժբախտությունը, ժամանակի մշակութային եւ գեղարուեստական շարժման պատկերը եւ այլ ուշադրաւ երեւոյթներ:

Պատմագրքի բովանդակութեան նշանակութիւնն արժէքաւորում են նաեւ հարեւան ժողովուրդների քաղաքական կեանքին ներդրումը: Պատմագիրը խոր յուզումով նկարագրել է այն զարհուրելի աղէտներն ու աւերումները, որ Շահ Աբբասը գործադրել է Վրաց աշխարհում:

Պատմութեան մէջ հանդէս են գալիս նաեւ դարաշրջանի Հայ հոգեւորականները՝ իրենց էական յատկութիւններով եւ բարոյական կենցաղով: Դաւրիժեցին վարպետ վրձինով նկարել է նրանց ցայտուն կերպարները:

Դաւրիժեցու պատմագրքում խորացող ուշադիր ընթերցողը շատ արժէքաւոր տեղեկութիւններ է գտնում: Դրանցից ընդդէմէ Շահ Աբբասի բռնապաշտի սկզբնական շրջանի պատմութեան լուսարանութիւնը: Այդ փաստական վաւերագիրը պարզում է, որ նախքան Հայ ժողովրդի դաշխը, թրջական ծանր հարկերի տակ ճնշուող Հայ, Վրացի եւ Քիւրտ ժողովուրդների գլխուտը առաջնորդները օսմանեան բռնակալ իշխանութեան անասելի տանջանքներից, բռնութիւններից եւ ծանր հարկերից ազատուելու նպատակով գնում են Պարսկաստան եւ Շահ Աբբասին նկարագրելով ժողովուրդի ողբերգական դրութիւնը, խնդրում են նրան՝ փրկել թրջական դաժան լծից: Շահը նրանց շատ սիրով է ընդունում, ապա կազմակերպելով իր զօրաբանակը, արշաւում է Թուրքերի վրայ եւ կարճ ժամանակում գր-

բաւում Թուրքիը, Հին Զուղան, Նախիջևանը եւ Երեւանը:

Կայ մի նշանակալից երեւոյթ եւս. Դաւրիժեցին իւրացնելով Հնագոյն պատմագիրների ստեղծագործական արուեստի լաւագոյն աւանդները, բազմազան ու գունագեղ նկարագրութիւններով խորացրել է Հայ պատմագրութեան բովանդակութիւնը, զարգացման նոր եւ բարձր աստիճանի հասցնելով իր պատմագրիչը, որը տողորուած է ջերմ եւ խորունկ հայրենասիրութեամբ ու ժողովրդասիրութեամբ:

Գիրքը բացատրիկ արժէք ունի նաեւ այն տեսակէտից, որ մեծ մասամբ կառուցուած է յիշատակարանների, պատմական վաւերագրերի, կոնդակների եւ պատմագրի հաւաքած այլ աղբիւրների վրայ:

Մի հանգամանք այժմ պարզ է, որ Առաքել Դաւրիժեցու արժէքաւոր վաստակը Ժէ Դարի Հայ ժողովրդի կեանքը յուզող դաժան եւ աննկարագրելի դէպքերի ու անցքերի ուսումնասիրութեան համար շատ արժէքաւոր եւ թանկագին աղբիւր է եւ մի հարուստ հանրագիտարան: Թերեւս այդ երեւոյթներով պիտի բացատրել, որ գիրքը կարգացւում է առանձին սիրով եւ հետաքրքրութեամբ:

Ահա թէ ինչո՞ւ Դաւրիժեցու անունը քանդակուած է ո՛չ միայն Հայ պատմագրութեան, այլեւ սերունդների սրտերում: Ապագայ պատմաբանները, բանասէրները, գրականապէսները եւ մտաւորականները եւրասիական տեղանքի վրա գրացումներով պիտի կարգան նրա Հոյակապ եւ արժէքաւոր պատմութիւնը:

ԱՐԱՄ ԵՐԵՄԵԱՆ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԹՈՐՈՍ ՔԱՅԱՆԱՅ ՓԵՒՍՈՓԱՅ

Թորոս ԲՀն. Հոռմկլայեցի ԺԴ. Դարու առաջին կիսուն զործող Կիրիկեան Հմուտ գրիչներէն է: Աշակերտ եղած է Յովհաննէս Վրդ. Երզնկացիի: Ձինքը իրբեւ Դրիչ կը տեսնենք նախ Գերմաղբիւր (1311) եւ ապա Դրազարկ (1331), որով կը ծանօթանանք դէթ մասամբ իր բազմամեայ գրչական դործունէութեան:

Իր գրչէն ծանօթ են Հինդ ձեռագիրները կը թուենք ժամանակադրական կարգով:

1.— 1293?, օրինակած է Յովհաննէս Երզնկացիի Քերականի Մեկնութիւնը:

2.— 1311ին, Գերմաղբիւրի մէջ, գրած եւ ծաղկած է մէկ Նոր Կտակարան, Դրազարկի Ուխտէն, Թորոսի եւ Շարի որդի, Վարդան քահանային համար: Այդ ձեռագիրը հետագային մասնատուած է. Աւետարանները առանձին հատորով կը տեսնուին Հ. Աճառեանի կազմած Թաւրիզի Ձեռագրաց Ցուցակին մէջ, էջ 26, առանց տարբութիւի. իսկ Կաթողիկէ Թուղթերը կը գտնուին Երեսանի Մատենադարանը, 154 թւին տակ, իրբեւ Մասունք Նոր Կտակարանի.— Հմմտ. Յիշտ. ԺԴ. Դարի, էջ 75:

3.— 1319, Դրազարկ? մասնակցած է դրութեան Սաղմոս-Շարական-Ժամագրքի մը, օրինակելով Շարականի մասը, Օշին Քաղաւորին համար, արքունի դրան տալէնց տէր Թորոսի փափաքով.— Ա. Արք. Սիւրմէեան, Նկարագիր Օշին Քաղաւորի Ձեռագրի ժամագիրքին, Անթիլիաս, 1933:

4.— Դրազարկ? Շարական: Գրած է իշխանաց իշխան Հեթումի եւ որդիին Կոստանդինի համար: Նկարադրագած է Սարգիս Քահանայ (Պիծակ).— Ջեռ. Նիւ Եորքի

Հանրային Մատենադարանին, Թիւ 1489: Նոր Դիւր, 1944, Թիւ 1, էջ 6:

5.— 1331, Դրազարկ, Աւետարան: Գրած է Մարտիրոսի որդի Սարգիս Քահանայի համար. ծաղկած է Սարգիս Քահանայ (Պիծակ).— Ջեռ. Վենետիկի, Թ. 97 (Հին Թիւ 16):

Հատուածներ իր եւ ուրիշներու յիշատակարաններէն:

1.— Ընդ նմին եւ զմեղաւք զառածեալ անմա, զգրող սորին, զԹորոս Կլայ(եցի) եւ զաշակերտ վարդապետիս Յովհաննիսի.— Ն. Աղունց, Արուեստ Դիոնիսեայ Քերականի, Պետրոգրադ, 1915, էջ XXIII:

2.— Վարդան Քահանայի Աւետարանին յիշատակարաններէն.

ա) Ձմեղապարտ գրչիկս Թորոս, եւ ըրծընաւոյն իմ աղայեմ յիշել ի Տէր.— Յուցակ Ջեռ. Թաւրիզի, էջ 27ա:

բ) ...եւ ետու գրել եւ աւարտել քահանայի ուրումն վանականի, որոյ անուն Թորոս. ի ստոյգ եւ յընտիր աւրինակէ, զոր յոյժ բաղձանաւք եւ յոքնատուր տեղանաւք, մեծաւ աշխատութեամբ ստացայ ըզսա, ի լուսաւորութիւն մանկանց եկեղեցւոյ, եւ յիշատակ ինձ, եւ ծնողաց իմոց.— Հաւրն Թորոսի եւ մարն իմոյ Շարի...— Նոյն, էջ 27աբ:

գ) Եւ զկարաւսոս ողորմութեանն Աստուծոյ, զԹորոս սուսանուն քահանայ, յերեսանկեալ աղայեմ զսուրբ Հանդեպաւք սրդ, զհարս եւ զեղբարս, զի առնէք արժանի յիշման առաջի զենման անմահ դատինն Քրիստոսի զիս զմեղուցեալ գրիչս եւ զծը-

նաւզսն իմ եւ զամենայն ազգատունսն...:—
Նոյն, էջ 27բ:

Կաթուղիկեայց Թուղթքի յիշատակա-
րանէն:

...Եւ գիմեալ եկի յերկիրս՝ յառաջին
բնակութիւնն իմ, ի սուրբ ուխտն ի Դրա-
զարկ, յո եւ իմ խորհուրդ առեալ եկի ի
սուրբ ուխտն Գերմաղրեւր, յորում բնակեալ
էր նախածանօթ եւ յոյժ սիրելի եղբայր իմ,
քահանայ ոմն Թորոս անունն Հռոմկլացի,
Հմուտ գրչութեան: Եւ յոյժ ազաչեցի զնա
յանձն առնուլ եւ գրել զՆոր Կտակարանքն
ի լման ի մէկ տուփ, եւ նա յանձն էառ, եւ
ես, ոչ յիմոց ընչից, այլ ի վերոյ գրեալ
աստուածասէր արանց եւ յալլ պարոնացն,
ետու գրել: Եւ թէպէտ ալլոց ընչիւք ետու
գրել, այլ ես յոյժ աշխատեցայ ի սուլ եւ ի
զնալ: Եւ արդ, յերեսն անկեալ աղաչեմ դա-
մենեսեան, ոչք աւգտիք ի սմանէ, յիշել ի
սուրբ եւ ի մեղսաքաւիչ աղաւթս ձեր զիս՝
ստացաւդ դրոցս զՎարդան, եւ զհարազատ
եղբայրն իմ զԱնդրէաս կրանաւոր քահա-
նայ, որ սրով կատարեցաւ, եւ զծնաւզսն
իմ՝ զԹորոս, եւ զմայրն իմ՝ զՇար, եւ զնդ-
բարսն իմ՝ զԱւետիք եւ զՅովաննէս, եւ ըզ-
վորքիկ եղբայրն իմ Ելֆինամ կոչեցեալ, եւ
զքորսն իմ՝ զզնացեալսն առ Քրիստոս:—
Լ, Ս. Խաչիկեան, Յիշտ. ԺԴ, Դարի, էջ
75-76:

Գրեցաւ ի թվականին Հայոց ԷՃ եւ Կ
(1311)՝ Սուրբ տողը դրուած է նորագոյն
նորագրով ներքին լուսանցքում:— Նոյն,
սուր:

3.— Օշին Թագաւորի Ժամագրքին յի-
շատակարաններէն:

ա) Զմեղապարտ զըշիկս Թորոս Կլացի
աղաչեմ յիշել ի Տէր:— Նկարագիր, էջ 101:

բ) Զմեղապարտ գրչիկս Թորոս Հռոմկլ-
յացի եւ զծնողսն իմ աղաչեմ յիշել ի Տէր:—
Նոյն, էջ 102:

4.— Կոստանդին իշխանի Շարականին
յիշատակարաններէն:

ա) Զստապեալ գրող սորա պր. Կոս-
տանդեան եւ ծնողաց իւրոց, եւ մեղապարտ
գրչի Թորոս Կլացույ, եւ ծնող[ացն] ո-
ղորմեսի Տէր:— Նոր Գիր, էջ 6:

բ) Զստացաւդ սորին դիշխանաց իշխանն
զպարոն Կոստանդին, եւ զանիմաստ գրիչ:
զԹորոս Կլացի աղաչեմ յիշել ի Տէր:—
Նոյն, էջ 8:

5.— Սարգիս Քահանայի Աւետարանին
յիշատակարանէն:

Աղաչեմ եւ ես մեղաւորս Թորոս Հռոմ-
կլացի՝ շարահիւսող սորին, արժանի զա-
նարժանս առնել, եւ յիշել յաղաւթս՝ զի մէծ
յուսով ակն ունիմ խնամոցն Աստուծոյ, եւ
այն՝ աղաւթիցն ձեր միջնորդելովն...: Գր-
եցաւ ի թուին 92, ի թագաւորութեանն
Լեւոնի, եւ ի հայրապետութեան տեսն
Յակոբայ՝ յերկնահանգէս անապատս Դր-
բաղարկ, ի լուս օրինակէ...:— Զեռ. Վենե-
տիկի, Թ. 97:

Ն. ԵՊՍ. ԾՈՎԱԿԱՆՆ,

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ «ՍԻՈՆ»Ի

1866-1968

Ն Ո Ր Շ Ր Զ Ա Ն

1927-1968

1955

Կ Բ Օ Ն Ի Ա Պ Լ Տ Մ Ի Լ Կ Ի Ն

Պարզել Վրդ. Վրթանէսեան. Գործք Ա-
ռաքելոցը - 125, 159:

Մ Լ Տ Տ Ի Ն Լ Գ Ր Լ Կ Ի Ն

Ն. Եպս. ԾովակաՆ. (Խեւ) Յովհաննէս
Թլկուբանցի - 25, 52, 87, 129, 162, 191,
275, 319:

Պ Ա Տ Մ Ա - Բ Ա Ն Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն

Հրանդ Բ. Արմէն. Պապ Արշակունի - 18,
47, 79, 120, 155, 187, 265, 308:

Պ Ա Տ Մ Ո Ւ Ռ Ե Ն Ի Ն Հ Ա Մ Ա Ր

Ասողկ Մ. Վարդապետ. Ման-Փրանցիս-
կոյէն դէպի Սիտնի - 60, 91:

— Աւստրալիոյ հայ գաղութը - 134, 169:

— Աւստրալիոյ հայ կեանքը - 201, 227:

Բարգէն Վարդապետ. Տպաւորութիւններ
Հնդկաստանէն - 172, 230, 325:

Ն. Եպս. ԾովակաՆ. Հայ գիրչներ յԱտա-
նա - 198:

— Հայ գրիչներ ի Բալու - 199:

— Հայ գրիչներ ի Կեդի - 199:

Ս. Բ Ա Վ Ո Ւ Ռ Ի Ն Ե Ն Բ Ր Մ Է Ն

Յունուար - 29:

Փետրուար - 63:

Մարտ - 95:

Ապրիլ-Մայիս - 139:

Յունիս - 175:

Յուլիս - 205:

Օգոստոս - 238:

Սեպտեմբեր-Հոկտեմբեր - 284:

Նոյեմբեր-Դեկտեմբեր - 329:

Տ Խ Բ Ո Ւ Ն Ի

Տ. Ռուբէն Արքեպս. Մանասեան. - 208:
Վսեմ. Տիար Գալուստ Կիւլայէնկեան
- 208:

Ուրարակիր Արամ Մերայտաբեան - 235:

Ա. Ալոյսյանեան. Հանիկ Հայկ Զաքար
- 239:

Ամեն. Տ. Տիմոթէոս Պատրիարք Յունաց
- 333:

Ա Յ Լ Ե Ն Ի Ա Յ Լ Բ

Հայկազուն Վրդ. Արքահմեան. Ս. Ա-
թոռոյս Կիւլայէնկեան Մատենադարանը
- 22:

Հայկազուն Եպս. Արքահմեան. Միւռոն-
օրհնէք ի Ս. Էջմիածին - 251:

Զուէն Վարդապետ. Յ.Օշական եւ «Հա-
մապատկեր Արեւմտահայ Դրակահմութեան»
- 94:

Ուրախութեան օրեր - 97:

Բարձր. Տ. Խաղ Սրբազանի քայքայութիւ-
նը Յորդանանի Հիւսէյն Թագաւորին - 138:

Հ. Բ. Ը, Միութեան Նախագահին կոչը
- 144:

Արշակ Ալոյսյանեան. Կիւլայէնկեանք
- 215:

N. M. E. Յարգանքի տուրք մը՝ Հանգուց-
եալ Գ. Ա. Կիւլայէնկեանին - 222:

Տրդատ Եպս. Պալեան. Ամառուալի յի-
շատակ - 223:

Հանգիստ Գերշ. Տ. Ռուբէն Արքեպս.
Մանասեանի - 236:

Կենսագրական ակնարկ՝ Տ. Տ. Վազգէն
Կարողիկոսի - 246:

Յարութիւն Վարդապետ Մուշեան. «Եկայք շինեսցուք սուրբ զեղարանն լուսոյ» - 247:

— «Եղործուրդ մեծ եւ սքանչելի» - 298:

Ս. Աթոռոյս համար կատարուած եպիսկոպոսական ձեռնադրութիւն - 254:

Ձեռնադրութիւն սարկատոցաց - 286:

Կոչ - 334:

1956

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Ն. Եպս. Մովսէս. Կորին եւ «Սամարացի» - 192, 235:

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ

Եղիշարդ. Ոսկի կամարը - 9:

— Վերադարձողը - 99:

Շէշ-Մահ. Ծով ամայի - 10:

— Շատրուաններ - 51:

— Ոչ ոք այս գիշեր - 101:

— Ենթագիտակցութիւն - 331:

Աշտիշատ. Երեք անգամ ... - 11:

— Ո՞րք է նախազը սակայն ... - 52:

— Մայրականի տանիքներէն ... - 265:

— Առեղծուած - 266:

Հոփոփմէ Պողոսեան. Լիլիկական - 12:

Յովհաննէս Շիրազ. *** - 12, 101, 191, 234, 267, 330:

— Ո՞րն է, Բարդ - 234:

Մ. Մանուկեան. Փափաք - 53:

— Քառեակներ - 53:

Սարմէն. Արարատ - 54:

Մառի Աթմաճեան. Սէն-Տըմիի տաճարին մէջ - 148:

Վաղարշակ Նորենց. Ես իմ մանկանն ասի - 149:

Անէլ. Առանց բարկութեան - 189:

— Պարտեալ իշխանը - 266:

Աւետիք Իսահակեան. *** - 189:

Վահրամ Մալեան. Ազօթ - 190:

— Հայրենական - 233:

Եղիշէ Զարենց. Մոմուսմետ - 190:

Զաւէն Վ. Զ. Սպարտոս - 191:

Ռոզա Պետրոսեան. Հնձուորներ - 267:

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ

Ա. Շ. Մնացականեան. Հայկական գարդարուստ - 70, 112, 208:

ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ

Ե. «Ամենուն Տարեգիրքը» - 20:

Եղիշարդ. «Պարը Յոյսին» - 21:

— «Միաբնիկ Տաւիկ» - 84:

ԳՐԱԿԱՆ

Մ. Մանուկեան. Սփիւռքի մէջ հայերէն գրողի արժանիքին գնահատութեան պայմանները - 13:

Յ. Օշական. Յակոբ Պարոնեան - 55:

— Սրբուհի Տիւսար - 268:

ԵԿԵՂԵՑԱՊԱՏՄԱԿԱՆ

Ն. Եպս. Մովսէս. Յակոբ Զուղայեցիի վերջին օրերը - 108:

ԵՐԱԺՇՏԱԳԻՏԱԿԱՆ

Արամ Երեմեան. Միջնադարեան Հայ կամ պոզիտուներ - 66, 106, 203, 244, 277:

ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԽՄԲ. (Թրգմ.). Ազատութիւն եւ Հաստիք - 213:

Շահան Ռ. Պէրպէրեան, իմաստ եւ իրականութիւն - 342:

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

Ս. Եննդեան տօնին առթիւ - 1:

Հիւսիսի տաճարապետը - 41:

Պաւլոս եւ ազօթ - 89:

Անդրանիկ Կոնդակը՝ Վիւ. Տ. Տ. Վաղգէն Ա. Կարաղիկոսի - 126:

Կրօնական դաստիարակութիւն - 169:

Տաղմապը - 225:

«Նախանձ տան քո կերպէ՛ր գիւս» - 257:

Աստուած մեզի հետ - 321:

ԿՐԾՆԱԿԱՆ

Շահէ Վրդ. Աճեմեան. Հաւատք - 5:

Իսահակ Վարդապետ. Կենդանաբար Հացը - 45:

— «Մէկ ռե»ին պակասը - 261:

— Ստեղծագործման բարոյագիտականը - 326:

Գր. Ա. Սարաֆեան. Երջանիկ կեանքը - 92:

— Մարդու իսկական արժէքը - 173:

— Ճշմարտութիւն գնել - 228:

Ղ. Վ. Ո՛վ է բարի - 143:

Մ Ա Տ Ե Ն Ա Գ Ի Ս Կ Ա Ն

Ն. Եսայ. *Մովսէս* (հեռ.) Յովհաննէս Թլկուրանցի - 23, 74, 110, 155, 249, 281 337:

ՊԱՏՄԱ - ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Հրանդ Բ. Արմէն. Պապ Արշակունի - 16, 60, 102, 150, 199, 239, 272, 333:

Վ. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԵՆ

Յունուար - 27:

Փետրուար-Մարտ + 86:

Ապրիլ - 119:

Մայիս-Յունիս - 161:

Յուլիս-Օգոստոս - 218:

Սեպտեմբեր - 253:

Հոկտեմբեր-Նոյեմբեր - 313:

Դեկտեմբեր - 348:

Տ Խ Ր Ո Ւ Ն Ի

Գերշ. Տ. Տիրայր Արքեպս. Տ. Յովհաննէսեան - 167:

Եղգինէ Մայրապետ Օհանեան - 167:

Թրփանտա Մայրապետ Սարգիսեան - 223:

Շահան Պերպէրեան - 286:

Գերշ. Տ. Պարգեւ Եպս. Վրթանէսեան - 317:

Ա Յ Լ Ե Ւ Ա Յ Լ Գ

Ազօբ մը - 8:

Ս. Եւստաղէմին եկած կարեւոր նուիրատուութիւն մը - 26:

Պաշտօններու փոփոխում - 29, 316:

— **Հ. Բ. Ը.** Միութեան Յիսնամայ Տոբելեանը եւ ազգայնականման իր մօր ծրագիրները - 30:

Հ. Բ. Ը. Միութեան Յիսնամայ Տոբելեանի տօնակատարութեան ծրագիր - 34:

Բարեպաշտական նուէրներ - 35, 350:

Հաշունեկշիռ նպաստից - 36:

Արձանագրութիւն Ազգ.-Եկեղեցական ժողովի - 48, 97, 132:

Անդրանիկ Մարկոսեան. Իմ ճանչացած սաղ! մականները - 81:

Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարք Ամեն. Տ. Գարեգին Արքեպս. հաշատուրեան երուսաղէմի մէջ - 85:

Մայրագոյն վարդապետութեան ոտտի-նանի տրււթիւն - 87, 166:

Շնորհակալիք - 88, 120, 166, 224:

Խոնդակ՝ Ամենայն Հայոց Վեհ. Հայրապետի - 122:

Զաւէն Վրդ. Զ. Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Վազգէն Ա. Կարգակիցի այցը Անթիպոլիս Խ. արտասահման - 129:

Ատնագրութիւն Եպիսկոպոսական ժողովոյ - 140, 178:

Գր. Ա. Սարաֆեան. Աստուածաշունչի աշխարհաբար բարգմանութեան հարցը - 145:

ՄԱԿԻ գլխաւոր Բարաւապ Պր. Համբարձումի մեր սրբավայրերուն տուած այցելութիւնը - 160:

Ս. Էջմիածնի հոգեւոր անարանի 1956-1957 ուսումնական տարւոյ համար աշակերտներ կ'ուզուին - 160:

Զեռնագրութիւն Արեղաներու - 222:

Քանաճայական ձեռնագրութիւն - 223:

Զեռնագրութիւն սարկաւազաց - 254:

Շահան Պերպէրեան. Կեանքի բաշխումը - 287:

Երուսաղէմի տագնապը լուծման համար մէջ - 289:

Կլարէզ Վրդ. Գարեգեան. Տեղեկագիր Ս. Արքայի նուիրակութեան յԱմերիկա - 303:

Տիրան Արքեպիսկոպոս. Նայելով դարձեալ Շահան Պերպէրեանին - 340:

Ս. Մ. Կենսագրական գիծեր Շահան Պերպէրեանի - 341:

Հաղորդագրութիւն Երուսաղէմի Հայոց վանքի վերջին դէպքերու մասին - 353:

Նամակ Վեհ. հայրապետին - 357:

1957

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Սիրարփի Տէր Ներսէսեան. վարդան Այ-
գեկցիի վերագրուած խրատ մը - 18:

Հայկ Պէրպէրեան. Սեբաստիայ Սուրբ Նը-
շան վանքին հիմնադիրը - 59:

— (Թրգժ.) էջմիածին 1655-ին - 268:

Մ. Մկրեան. Նարեկացու կեանքը - 238,
272:

ԲԱՆԱՍՏԵՎՅԱԿԱՆ

Արշամ Տառեան. Նարեկ - 14:

— Անցար . . - 15:

Արշալոյս Մարգարեան. Երեկոյն Արարտու-
եան դաշտում - 15:

Մ. Մանուկեան. Աղաչանք - 16:

— Քառեակներ - 16:

— Գարուն - 58:

— Հայաստանին - 100:

— Զայնիդ դիմաց - 152:

— *De Profundis* - 178, 315:

— Մեր մեծագոյն փառքին - 225:

— Գերբզայնութիւն - 261:

Զաւէն Վ. Զ. Զգայնութիւն - 17:

— Խոշալ - 99:

— (Թրգժ.). Աչքերն խորունկ գիշերումն
- 261:

Անեւ. Ոտերնում տակ բոլորին - 57:

Յակոբ Անտոնեան. Տարեդարձ - 98:

Ք. Ճինիլիկեան. Փառք քեզ, 'Տէր - 100:

Մատի Աթմաճեան. վարդան Մամիկոն-
եան - 151:

Յովհաննէս Երբազ. Գարը - 152:

Համօ Սահեան. Նայիրեան դալար բարդի
- 180:

— *** - 180:

— Կակաչ - 180:

— *** - 224:

Արսէն Երկաթ, Առասպել - 224:

— Կեանքը - 261:

Սիլվա Կապուտիկեան. Սիրոյ խօսքերից
- 225:.

Թ. Ագօթ վասն Հայ եկեղեցւոյ + 260 ր

ԴԻԱԽՕՅԱԿԱՆ

Գր. Ա. Սարաֆեան. «Ժամագիրք» - 106:

Շ. Ե. Գ. Յաւելուած գրախօսականի
- 107:

Սոս-Վահի. «Միսքիի Տաւիդ» - 195:

ԶԻԱԿԱՆ

Թորգոմ Վրդ. Մանուկեան. Դրական բա-
ժինը «Սիւն»ի մէջ - 31:

Մ. Մանուկեան. Սեւ գոյժը - 283:

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԵՒՆԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Նոր մատուռի հիմնարկէք Սոփիայի մէջ
- 113:

Նոր եկեղեցիի հիմնարկէք Շաւիլի մէջ
- 113:

Խարթումի ճոր եկեղեցին և Հայերը - 113:
Օգլեմսոյ մարաշէն եկեղեցին - 163:

ԵՐԱԺՇՏԱԳԻՏԱԿԱՆ

Արամ Երեմեան. Միջնադարեան հայ կոմ-
պոզիտորներ - 26, 187, 230, 276, 320:

ԵՐԵՍՈՒՆ ՏԱՐԻ ԱՌԱՋ

Դպրոցական արդիւնքը - 39:

Օրմանեանի կարծիքը 1866-1877-ի Սի-
օնի մասին - 39:

Սահակ Կաթողիկոսի ճամբարը - 114:

«Դուք էք լոյս աշխարհի» - 150:

Քէլիամի աստուածաբանական դպրոցը
Անգլիոյ մէջ - 197:

Լոգոսի կրօնական Համաշխարհային ժո-
ղովը եւ Հայաստանեայց եկեղեցին - 245:

ԵՄԲԱԳԻՆԱԿԱՆ

Երեսնամեայ վաստակ - 1:

Ուխտաւորութիւնը - 90:

Կրթական մեր հաւեճքը - 169:

Կրօնի մասին մոլոր տեսակետներ՝
պատմաբ. մեր տաղանթներուն - 217:

«Հաւատամք եւ ի միայն. Գ. Սուրբ եկե-
ղեցի» - 249:

«Թշնամիք առն» ընտանիք իւր - 298:

ԽՍՀՄԿՐԱԿԱՆ ԳՈՆԱՐԷՆ

Բացման ճառ՝ Ամեն Ս. Պատրիարք Հօր, Միաբ. Ընդհ. Ժողովի առաջին նիստին - 137:

ԿՐՕՆԱԿԱՆՔ

Շնորհ եպիսկոպոս. «Աիւն» որպէս կրօնական ամսագիր - 6:

Գր. Ա. Սարաֆեան. Սայթաֆիլ եւ վերականգնիլ - 52:

— Ծնունդի երգը - 312:

Տիրան Արքեպիսկոպոս. Նոր Կիրակէ - 95:

— «Քանգի ի սմա ծագեաց մեզ լոյս» - 257:

Իսահակ Վարդապետ. Եկեղեցի - 96:

Վաղդէն Ա. Կաթողիկոս. «Եկայք շինեացուք սուրբ գիւղարանն լուսայ» - 175:

Աղօթք Ս. Եղիշէ Վարդապետի Բրիտանի Ալլակերպութեան տօնին առթիւ - 144:

Աղօթք Ներսէս Հայրապետի խաղողի օրինութեան համար - 173:

Աղօթք եւ օրհնութիւն Ս. Յովհաննէս Ոսկեբերանցին - 221:

Ճառ Բարսեղ Հայրապետի - 255:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՆՔԵՐ

Ն. Եպս. Ծովական. Սիրահայեաց Ս. Աստուածածին - 279:

ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ

Ն. Եպս. Ծովական. (ԽԵՆ) Յովհաննէս Թլկուրանցի - 157, 190, 234, 283:

ՄԵՐ ԹԵՄԵՐԷՆ

Բժիշկ Ն. Տէր Կարապետեան. Ատրպէնանի թեմն այսօր - 110:

Յունաստանի հայութիւնը եւ Աթէնքի Հայոց Ս. Գր. Լուսաւորիչ Եկեղեցին - 241:

ՊԱՏՄԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Հրանդ Ք. Արմէն. Պապ Արշակունի - 22, 62, 101, 153, 181, 226, 262, 317:

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ

Յունուար-Փետրուար - 41:

Մարտ - 88:

Ապրիլ-Մայիս - 131:

Յունիս - 164:

Յուլիւս-Օգոստոս - 209:

Սեպտեմբեր - 246:

Հոկտեմբեր-Նոյեմբեր - 293:

Դեկտեմբեր - 328:

ՏԵՐՈՒՆԻ

Դերեմիկ Դերեմեան - 47:

Շաւարշ Միսաքեան - 47:

Տ. Խորէն Ա. Քիմյ. Շուշանեան - 48:

Տ. Գեարգ Ա. Քիմյ. Կէլիէրեան - 48:

Ներսէս Կիւլաէնկեան - 167:

Գերշ. Տ. Գրիգոր Եպս. Կարապետեան - 168:

Տ. Յովհաննէս Ա. Քիմյ. Տէր Սարգիսեան - 168:

Աւետիք Իսահակեան - 283:

Գերշ. Տ. Փառէն Եպս. Մեխնիսեան - 295:

Միաբան Պօղոս Քէշիշեան - 296:

Տոք. Ռաֆայէլ Արմատունի - 296:

ԱՅԼԵՆԵԼՔ

Կ. Վ. Գ. Փոքր բայց օրհնակելի հայ գաղութ մը - 36:

Քաղաւածք՝ Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդի նիստերի արձանագրութիւնից - 38:

Հաղորդագրութիւն Ս. Աթոռոյ Դիւանէն - 40, 73, 122, 205, 284, 326:

Երաւագէտի Յունաց Պատրիարքի ընտրութիւնը - 46:

Կոնգրակ՝ Ամենայն Հայոց Վեհ. Հայրապետի - 49:

Ս. Աթոռոյ ընտրեալ Պատրիարքը - 65:

Ընտրութիւն Պատրիարքի Առաքելական Ս. Աթոռոյ - 67:

Կենսագրական գիծեր՝ Ամեն. Տ. Տիրան Արքեպս. Ներսայեանի - 69:

Ս. Աթոռոյս Հուսարապետի ընտրութիւնը - 72:

Շնորհաւարական հեռագիրներ՝ Ամեն. Տ. Տիրան Արքեպս. պատրիարք ընտրութեան առթիւ - 74, 121:

Տեղեկատուութիւն Ս. Տեղեաց Դիւանի - 87:

Շնորհաւարական ճամբակ՝ Ամենայն Հայոց Վեհ. Հայրապետէն - 89, 297:

Շնորհաւորական նամակներ՝ Աւեմ. Տ. Տիրամ Արքեպս.ի պատրիարք ընտրութեան առթիւ - 115, 160:

Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան խմամակներում այցելութիւնը Պատրիարքարանին - 128:

Պատրիարքական Փոխանորդի նշանակում - 132:

Հոգւ. Տ. Թորգոմ Վրդ. Մանուկեանի այցելութիւնը Լիբանան եւ Սուրիա - 198:

Ձեռնադրութիւն Կուսակոյն Բաժնեմանբու - 200:

Կիսաաթաւազութեան եւ Դայրութեան առաքիններու տուչութիւն - 202:

Երանաշնորհ Տ. Կիրեղ Պատրիարքի շիրմաքարին բացումը - 203:

Ս. Էջմիածնի Հոգեւոր ճեմարանը - 204:

Խարթումի եկեղեցիին բարերարը - 204:

Անավերջի ծանդեսներ Ս. Աթոռայ վարժարանաց - 212:

Գրիգոր Գեորգ Կարապետեան կտակ - 216:
Ձեռնադրութիւն Սարկաւազաց - 247:

Նոր պաշտօններ - 248:

Խնդակցական հեռագիրներ - 289:

Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի դիւանատան հաղորդագրութիւնը - 290:

Կիրեղ Վրդ. Գաբրիէան. իրիմեան որպէս գործիչ - 302:

Ջաւէն Վարդապետ. Գրագէտը՝ Հայոց Հայրիկ իրիմեանի մէջ - 305:

Անտիպ նամակ մը իրիմեան Հայրիկէն - 310:

Առատուր Կիւլպէնկեան. Կալկաթայի Ս. Նազարէթ եկեղեցւոյ 250ամեակի տօնակատարութիւնը - 323:

Նպիտակապատկան ձեռնադրութիւն - 327:

Շնորհաւորական գիր երանաշնորհ Տ. Կիրեղ Պատրիարքի շիրմին շինութեան առթիւ - 327:

Բարեպաշտական նուէրներ - 334:

1958

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Մ. Մկրեան. Նարեկացու ստեղծագործութիւնը - 11, 56, 96, 138, 171, 222, 271:

Ն. Եպս. Մովսէսեան. Կոզմա գրիչ եւ ծաղկազ - 220:

Ջաւէն Վարդապետ. Ձեռագիր երկու Աւետարաններ - 268:

ԲԱՆԱՍՏԵՂՎԱԿԱՆ

Լաֆօնթէն. Կազնի եւ Եղեզ - 6:

Մ. Մանուկեան. Սիւամբօ եւ Խնէ-Ջալի - 16, 92, 143, 177, 216, 274:

— *De Profundis* - 61:

Յովհաննէս Երբազ. *** - 62:

— Արովեանի սիրտը - 62:

— Արծիւն ու մծեղը - 62:

Մարմէն. Անտիֆ Իսաեղեան - 95:

— Երբ կը տիրես - 95:

— Ամպեր - 96:

Վաղարշակ Նորենց. Նախնայ + 146:

— Կոթող - 146:

— «Յարգազողի ձանադար» - 146:

Մարտ Մարգարեան. Առաջին բարեկամիս - 180:

Ջաւէն Վարդապետ. Մաղբամի - 181:

Հովհաննէս Պողոսեան. Կանցնեն - 181:

Մարտ Աթմանեան. Մտածում՝ նախաւարդու մասին - 275:

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍԱԿԱՆ

Ա. Շ. Մնացականեան. Հայկական Զարդարութեան - 228, 281:

ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ

Գեորգ Ճիւրի/իգեան. «Միջնաբերդ» (Գրական Տարեգիրք) - 33:

Անուշաւան Վրդ. Ջըլանեան. «Հայ Բարադադարութեան Դառնութեան» - 192:

— «Ժամանակակից Հայոց Լեզուն եւ Ռուսերէնի դերը մեր հարստացման ու զարգացման մէջ» - 284:

ՄԵՆՍՈՒՆ ՏԱՐԻ ԱՌԱՋ

Ս. Յակոբ եւ Վատիկան - 25:

Ս. Յարութեան Տաճարի Պարգոյթիւնները - 68:

Ամերիկացի Հայագէտը - 117:

Կարօզիկոս եւ Կարօզիկէ. բառերու լուծ-

սարանութիւնը - 156:

Ձեռնադրութիւն - 176:

Խաչվերացի տօնը - 210:

Անկլիքան եկեղեցւոյ Աւագ Սարկաւագ-
նէրը - 293:

Ի Մ Ա Ս Տ Ա Ս Ս Ի Ր Ա Վ Ա Ն

Ջաւէն Վարդապետ (քրգմ.) Գրիստոնէ-
ական գոյութեան պաշտօնութիւն - 108:

Ի Մ Ի Ա Գ Ի Ա Վ Ա Ն Ք

Կանոնական իրաւասութեանց խնդիրներ
- 1:

«Նրանի հաղաղաբարաց ...» - 49:

Կրօնքը եւ համայնավարութիւնը - 81:

Պատրիարքութիւն եւ Կաթողիկոսութիւն
- 129:

Տարի մը եւս - 161:

Աստուածայայտմութիւն - 257:

Կ Ր Օ Ն Ա Վ Ա Ն Ք

Գր. Ա. Սարգսեան. Արդարք եւ Արմա-
ւենիւն - 7:

— Յիսուսի Այլակերպութիւնը - 134:

— Խաչը, անոր իմաստն ու պարծանքը
- 168:

— Մարգկային հոգիին փափաքը առ Աստ-
ուած - 263:

Մ. Ե. Ն. Հոգեգալուստ - 87:

Շնորհք եպիսկոպոս. «Հաւատով հոստո-
վանիս» - 164, 210, 260:

Խրատ սիրոյ մասին՝ Նրանելի Յովհաննէս
Վարդապետի կողմէ տրուած - 6:

Ազօթք Մ. Բարսեղ Հայրապետի - 52:

Ճառ Խաչին՝ Յովհան Ոսկեբերան Հայ-
րապետի - 55:

Թուրք-Կիւրեղ Ներսիսեանի Հայրա-
պետի - 85:

ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

Շ. Մ. Արեւագալի երգեր, Աւաւտեան
ժամերգութիւն - 239:

Հ Ա Յ Ա Վ Ա Ն Ն՝ Վ Ա Ն Ք Ե Ր

Ն. Եպս. Մովսէսեան. Առաքելոց կամ Ղա-
գարու վանք - 226:

— Մեծոփայ վանք - 277:

Մ Ա Տ Ե Ն Ա Գ Ի Ք Ա Վ Ա Ն

Ն. Եպս. Մովսէսեան. (ԽԵՆ) Յովհաննէս
Թլկուրանցի - 26, 63, 101, 147, 182:

Մ Ե Ր Թ Ե Մ Ե Ր Ե Ն

Վարդան Մելքոնեան. Համացոյց պատկեր
Իրաւահայութեան - 31:

Ն Շ Ո Ւ Մ Ն Ե Ր

Ք. Հայ եկեղեցւոյ Եպիսկոպոսական Ժա-
ղովներ - 40:

ՊԱՏՄԱ - ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Հրանդ Ք. Արմէն. Պապ Արշակունի - 19:

Պ Ա Տ Մ Ա Վ Ա Ն Ք

Ն. Եպս. Մովսէսեան. Պիլարդուի ոգիքը
- 66:

— Զալալիք կամ ճշկալիներ - 152:

— Ժամանակագրութիւն Պարոնտէր Գրի-
գոր Պարթաբէի - 188:

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Ն. Եպս. Մովսէսեան. Հայ գրիչներ Ի Զէյ-
քուն Եւ Ֆոնուզ - 106:

Ս. Յ Ա Վ Ո Ր Ի Ն Ե Ր Ս Ե Ն

Յունուար-Փետրուար - 42:

Մարտ - 72:

Ապրիլ-Մայիս - 122:

Յունիս - 158:

Յուլիս-Օգոստոս - 208:

Սեպտեմբեր-Հոկտեմբեր - 252:

Նոյեմբեր-Դեկտեմբեր - 294:

Տ Ի Ր Ո Ւ Ն Ի

Պիոս ԺԲ. Պապ - 256:

Տ. Եղիշէ Մ. Վրդ. Իւրիւնեան - 256:

Արշակ Մաքրատեան - 299:

Նուպար Մազաւտեան - 300:

Մարտիրոս Ալթունեան - 301:

Նոյսաբէք Մայրապետ Կիրակոսեան
- 302:

Ա Յ Լ Ե Ւ Ա Յ Լ Ք

Դպրուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան
Նախագահ Տօք. Ժօզէ Ազերո Բերսիկեան

կը ստանայ Ս. Գրիգոր Լուսաուրչի Ա. Կարգի շքանշան՝ Ն. Ս. Օ. Տ. Ս. Վազգեն Ա. Կաթողիկոսի կողմէ - 35:

Պաշտօնական հաղորդագրութիւն - 36, 72, 120, 198, 249, 297:

Կիրակի Վրդ. Գարիկեան. Ս. Յարութեան Տաճարի մարգարեանց նախապատրաստութիւնները - 69:

Յուցակ նպաստից Հայոց երաւազէմի Պատրիարքութեան - 74, 157:

Վկայութիւն - 91:
Ուխտաւորաց ընդունելութեան պայմանները ԺԸ. դարուն - 110:

Աղօծ Ծ. Վրդ. Տէր Յակոբեան. Մերձաւոր Արեւելիքի Գրիստոնէական հարիւրդը և Պէյրութի համագումարը - 114:

Նամակ՝ Ամնայն Հայոց Հայրապետէն - 119:

Խորհրդի յերուսաղէմ - 119:
Պր. Երուանդ Հիւսիսեանի եւ Գրիգորեան

ամուլի այցելութիւնը Երուսաղէմ - 121:

Վերագարծ Հոգը. Տ. Անուշաւան Վրդ.

Ջդջանեանի - 128:

Շմորիաբաշխութիւնք - 158:

Շնորհք եպիսկոպոս. Սալարիում Ս. Թաւրայ Տաճարին եւ պատահական պեղումներ այդ առթիւ - 194, 232:

Նորագութիւններ Ս. Մինասի մատրան մէջ - 289:

Ամսվերջի հանդէսներ Ս. Աթոռոյ վարժարանաց - 199:

Նոր պաշտօններ - 208, 294:

Գր. Ա. Սարաֆեան. Կիրակօրեայ Դրպոցը և անոր Կարեւոր դերը Գրիստոնէական դատարարութեան մէջ - 242:

Լամբերի Ժողովը - 244:

Եպիսկոպոսական ձեռնադրութիւն - 251:

Ճաշկերոյթ՝ ի պատիւ Մաք Իննէս Արքեպիսկոպոսի - 252:

Ս. Սեղանի կառուցում - 296:

Նորագութիւններ Ս. Յարութեան եւ Ս. Ստուածածնի Տաճարներէն մերս - 302:

Բարեպաշտական մուշկներ - Նոյն-Գեկտ. կողմէ վրայ:

1959

Բ Ա Ն Ա Ս Ի Դ Ա Կ Ա Ն

Մ. Մկրեան. Նարեկացու ստեղծագործութիւնը - 12, 65, 113, 162, 210, 258:

Բ Ա Ն Ա Ս Տ Ե Ղ Ե Ա Կ Ա Ն

Շէն-Մա՛. Գարուն է - 9:

Մ. Մանուկեան. Գարնադուլիս - 10:

— *** - 10:

— Սասմայ Մընիք - 110, 158, 206, 253:

— Տիւրք Գարուն - 112:

Սարմէն. Կոթողը - 11:

— Գարուն - 11:

Աշտիշատ. Տեղիք Հայքեանական - 61:

Նուպար. Լոյսի Յամբայէն - 64:

Գէորգ Ս. Ճինիփիկեան, ԴԻ Երբ կ'երթան ծոցը Լոյսին - 209:

— Բառեակներ - 257:

Գ Ե Վ Ա Ռ Ի Ե Ս Տ Ա Կ Ա Ն

Ա. Շ. Մնացականեան. Հայկական Զարդարեւտ - 18, 73, 117:

Ֆ Ի Ա Լ Ս Ի Ա Կ Ա Ն

Անուշաւան Վրդ. Ջդջանեան. «Գերակա՛նական եւ Ուզագրական Աշխատութիւններ Հին եւ Միջնադարեան Հայաստանում» - 28, 77:

— «Լիակատար Գերականութիւն Հայոց Լեզուի» համեմատութեամբ 562 Լեզուներէ - 126, 224, 266:

Գէորգ Ս. Ճինիփիկեան. «Հայ Ուխտաւոր» - 31:

Ե Բ Լ Ս Ո Ւ Ն Տ Ա Ռ Ի Ա Ն Ա Ն

Մեարդ Սրբազանի Ուղերձը Դ 34:

Կիլիկիայ Կաթողիկոսութիւնը եւ Երուսաղէմի Պատրիարքութիւնը - 85:

Մնացորդ ինչո՛ւ Յունուար 6-ին կը տօնենք - 85:

Ամեն. Ս. Յարեկարին պատասխանում ու պատգամը - 278:

ԽՍՐԱԳՐԱԿԱՆՔ

«Թող զմեռեալսն քաղի՜ զմեռեալս իւր-
հանց» - 1:

«Զատիկ մեր զննաւ Քրիստոս» - 49:

Եկեղեցւոյ պաշտօնէի նկարագիրը - 97:

Եկեղեցւոյ հեղինակութիւնը - 100:

Մեր վարչական ու տնտեսական տարին
- 145:

Հակասութիւններ - 193:

«Շնորհաւոր Նոր Տարի» - 241:

ԿՐՕՆԱԿԱՆՔ

Շնորհք եպիսկոպոս. «Հաւատով հոստո-
վանիմ» - 5, 53, 102, 150, 197, 243:

Գր. Ա. Սարաֆեան. Փրկչին Յարութիւնը
- 58:

→ Հոգեգալուստ - 106:

→ Տիրամօր իսկական մեծութիւնը - 155:

→ Ապերախտութեան ախտը - 201:

Ա. Մեծութեան հասնելու ռդիդ ֆանա-
պարիւր - 248:

ՀԱՅԿԱԿԱՆՔ ՎԱՆՔԵՐ

Ն. Եսայ. Մովսէս. Գամաղիելի վանք
- 21:

→ Խորին անապատ - 71:

→ Ս. Թովմայի վանք - 123:

→ Խառքաստայ վանք - 165:

→ Մագարգայ Ս. Նախավկայի վանք -
262:

ՀԻՆԵՔԵՐ

Հրատ. Ն. Եսայ. Մովսէս. Քարոզի մը-
կրտսէրին Տեան - 24:

→ Խրատ ոգեշուն - 69:

→ Վասն սուտ ք. անցաւոր աշխարհիս
- 120:

ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆՔ

Ն. Եսայ. Մովսէս. Փաբ կորինի հեղի-
նակը - 167:

→ Թաքարաց պատմութիւն - 214:

ՄԵՐ ԻՆԵՐԵՐԵՆ

Իրաքի քեմէն - 36, 132:

ՄԵՐ - ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆՔ

Չաւէն Վրդ. Չինչիհեան. Եկեղեցիներու
միութեան համար աղօթածոյով - 81:

→ (քրդմ.) Քրիստոս եւ Եկեղեցիներու
Համաշխարհային հորինուրդը - 220:

Չաւէն Վրդ. Որդումահեան. Եկեղեցիներ-
ու Համաշխարհային հորինուրդը - 129,
174:

→ Ղպտական եւ Եթովպական Եկեղեցի-
ներու համաձայնութիւնը - 264:

Երուսաղէմի մէջ կրօնական հաւաքոյթ՝
Երկարակ եւ Միարակ Եկեղեցիաց մաս-
նակցութեամբ - 84:

ՊԵՏԱԿԱՆ ԶԵՄԵՐ

Դեբեհիկ եպիսկոպոս. Բրնախայ - 169,
228:

→ Ձինաստանի Հայ վանատականներ եւ
Յովհաննէս Ղազարեան - 276:

Ս. ՏՊԵՐԱՆ ԴԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Կրեւդ Վրդ. Գարեհեան. Ս. Աստուա-
ծածնայ Տանար - 86:

Ս. Հրեշտակապետաց Եկեղեցին - 137:

ՏԵՐՈՒՆԵՐ

Տ. Յովհաննէս Խաչակիր Քհնյ. Սիմոն-
եան - 45:

Երկու արկածահար հայ օրիորդներ - 45:

Ս. ՏԱԿԱՆԵՐ ԵՆԵՐՍԷՆ

Յունուար-Փետրուար - 41:

Մարտ-Ապրիլ - 93:

Մայիս-Յունիս - 138:

Յուլիս-Օգոստոս - 188:

Սեպտեմբեր-Հոկտեմբեր - 235:

Նոյեմբեր-Դեկտեմբեր - 280:

ՈՅԼԵՆՈՅԻՔ

Սաղմոսացի. Վարդանանց շարժումը - 25:

Պաշտօնական Հաղորդագրութիւն Ս. Ա.
բռնայ Դիւանէն - 37:

Գեղը, Տ. Սուրէն Եսայ. Բեմահեան Ար-
հուրեան պատիւ կը ստանայ - 40:

Տ. Իսահակ Վրդ. Ղազարեան հովիւ հա-
յոց Միլանայի - 44:

Որպէսզի չըլլայ թէ մոռնամք... - 88:
 Լ. Ա. Ա. (թրգմ.) . Հայկական ռաբեր-
 գութիւնը - 90:
 — Գիթսեմանիի պարտեզ Հայոց - 232,
 271:
 Սուրեն Սրբազանի Արժուքեան տըւչու-
 քեան Հայրապետական կոնգրէսը - 92:
 (Մէդր) Գէորգ Գայարեան. Ուխտագնա-
 ցութիւն մը Սիւնայի Ս. Կատարինէ վանքը
 - 133:
 Պաշտօնական Հաղորդագրութիւն Ս. Էջ-
 փիածնէն - 136, 275:
 Ընթերցողներէն հմարագրութեանս - 138:
 Զաւէն Վրդ. Արդումանեան. Եթովպիայ

հար Կաթողիկոսը - 173:
 Ս. Հրեշտակապետաց Եկեղեցիի Ողորդու-
 քեան Ուսիրատունը - 176:
 Աւստրիայի համդէս եւ Տարեկան Տեղեկա-
 ցիր
 Ա.) Ժառանգաւորաց Վարժարանի եւ Ընծա-
 յարանի - 177:
 Բ.) Ս. Թարգմանչաց Վարժարանի - 179:
 Գ.) Ամսանի Հեթումեան Վարժարանի - 184:
 Շնորհակալիք - 191:
 Դերենիկ Եպիսկոպոս. Պատմութիւն ծայ-
 րագոյն Արեւելիի եւ Աֆրիկէի Հայոց - 192:
 Բարեպաշտական Ուսերներ - 279:
 Զեռնարութիւն - 283:

1960

Բ Ա Ն Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն

Մ. Մկրտան. Երանկացի եւ հետագայ
 հայ գրականութիւնը - 16, 56, 97, 133:
 Ն. Եսայ. Ծովական. Հայկ-Որիոն - 61:
 — Ստեփաննոս Վրդ. Լեհացոյ տապա-
 նագիրը - 103:

Բ Ա Ն Ա Ս Տ Ե Ղ Մ Ա Կ Ա Ն

Արսէն Երկաթ. Գետ - 11:
 Մ. Մանուկեան. Սասմայ Մընքեր - 12, 62:
 — Վշտակցութիւն - 175:
 — Նրազ չէ՞ միթէ - 251:
 Գէորգ Ս. Ճիւղիկեան. Պաշտօնագր - 65:
 — Ժպտէ Կեանքին - 96:
 Շառլ Պօլլէո. (Թրգմ.) . Ա. Սեմա, (Գե-
 դամ Աթմաճեան) Ըսէ ինձ, Ակտո... - 95:
 — Ինքնամոլութիւն - 96:
 Վասարանդի. Արշալոյսիմ - 131:
 — Գիշերը - 131:
 — Ժամանակին հետ - 174:
 — Տեսիլ 25 Երեւանի 1956 - 207:
 — Արցունք եւ արիւն - 249:
 — Սպասում - 267:
 — Տեսիլ 10 Դեկտ. 1957ի, Ամման - 300:
 — Քեզի - 330:
 — Տուր ինձի, Տէր - 331:
 Մարտ Մարգարեան. Դուրս - 132:
 — *** - 132:
 Վահան Գրիգորեան. Լոյսերը - 175:
 Աղանի. Կամիտապիմ - 176:

Սուրէն Վահանի. Հայրենի Զրբը - 176:
 Պարոյր Սեւակ. Ղօղանջ ամառնորեայ
 - 209:
 Նահապետ Քուշակի անմահ Քառանկե-
 րէն - 331:

Գ Ր Ա Ն Օ Ս Ա Կ Ա Ն

Մեսրոպ Վրդ. Գ. Գրիգորեան. «Հայ գրի
 եւ գրչութեան պատմութիւն» - 23:
 Անուշաւան Վրդ. Զղանեան. «Լիակատար
 Քերականութիւն Հայերէն Լեզուի» Համե-
 մատութեամբ 562 Լեզուներէ - 27, 69,
 108, 140, 179, 214, 270, 309, 335:
 Նորայր Եսայ. «A Catalogue of Armenian
 Manuscripts» - 107:

Գ Ր Ա Կ Ա Ն

Տօքթ. Հ. Քէլիքեան. Զարեմ - 201:

Դ Ա Ն Ա Ն Ա Ր Ա Ն Ա Կ Ա Ն

Ե. Մեր հաւատքիմ քանդիչները - 169,
 252:

Ե Կ Ե Ղ Ե Տ Ա Պ Ա Տ Մ Ա Կ Ա Ն

Մ. Ա. Օ. (Թրգմ.) . Եկեղեցւոյ միութեան
 վերաբերեալ տեսութիւններ - 306:

Ե Ր Ա Ժ Շ Տ Ա Գ Ի Տ Ա Կ Ա Ն

Մովսէս Յովսէփեան. Ֆրէտէրիք Ֆրան-
 տուա Շափէն - 66:

Ի Մ Ա Ս Տ Ա Ս Ի Բ Ա Կ Ա Ն

Շահէ վարդապետ. (Թրդմ.). Միջոցը եւ ոգին - 339:

Ի Մ Բ Ա Գ Ի Բ Ա Կ Ա Ն Ք

Ս. Ծննդեան պատգամ - 1:
Եղիշէ Պատրիարք Դուրեան - 49:
Հայ եկեղեցականը եւ ֆազաֆականութիւն - 83:
Եկեղեցականներու պատրաստութեան հարցը - 85:
Ս. Աթոռոյն նորընտիր Պատրիարքը՝ Ամեն. Տ. Եղիշէ Արքեպս. Տէրտէրեան - 122:
Թշնամիք առն՝ ընտանիքի իւր - 161:
Գէշ օրերը - 193:
Գահակալութիւն՝ Ամեն. Տ. Եղիշէ Ս. Պատրիարք Հօր - 226:
Զարիքէն ծնող բարիքը - 257:
Մութին մէջէն - 289:
Մի, սուրբ, ընդհանրական ... - 321:

Կ Ա Ն Ո Ն Ա Գ Ի Տ Ա Կ Ա Ն

«Լոյս». վարդապետութեան աստիճանները Հայ եկեղեցւոյ մէջ - 295, 326:

Կ Բ Օ Ն Ա Կ Ա Ն Ք

Ն. Գ. վարդաճանց Պատերազմը - 4:
Գր. Ա. Սարաֆեան. Աստուծոյ հայրութիւնը - 7:
— Փրկարար յոյսը - 52:
— Կեանքի իրական պարծանքը - 91:
— Գողգոթայի երեք խաչերը - 262:
Ներսէս վրդ. Բապուճեան. Շնորհք - 87:
Ե. Տօն կաթողիկէ եկեղեցւոյ - 128:
— Խօսքեր աւագին վրայ - 166:
— Վարագայ խաչը - 293:
Հ. «Ոչ եկի պաշտօն առնուլ՝ այլ պաշտել» - 168:
Խ. Ճ. «Եւ եղ անուն Սիմովնի» Պետրոս - 198:
— Յուդան - 199:
— Սիւնի Կիրեմացի - 294:
Օ. Վ. Տէրը - 201:
Թ. Խաչին հրաշքը - 266:
Շահէ վրդ. Աճէմեան. Հացը - 325:

Հ Ա Յ Կ Ա Կ Ա Ն Վ Ա Ն Ք Ե Բ

Ն. Եպս. Ծովական. Խնդրակատար Ս. Աստուածածնի վանք - 22:
— Ս. Թաղէսի վանք - 75:
— Բարձրահայեաց Ս. Աստուածածնի վանք - 77:
— Խիզանի Ս. Խաչ վանք - 78:
— Նարեկայ վանք - 113:
— Ապարանից Ս. Խաչ վանք - 114:
— Կոնոց Անապատ - 138:
— Հոգեաց կամ Հոգւոց վանք - 139:
— Ս. Բարբաղիմէոսի վանք - 177:
— Յիպնայ վանք - 178:
— Աստապատի Ս. Ստեփանոս վանք - 212:
— Սյանապատի վանք - 213:
— Կարմիր վանք - Ս. Նշան - 313:
— Խարոյշարի վանք - 314:

Հ Ի Ն Է Ջ Ե Բ

Հրատ. Ն. Եպս. Ծովական. Տաղ - 31:

Մ Ա Տ Ե Ն Ա Գ Ի Բ Ա Կ Ա Ն

Ն. Եպս. Ծովական. վարդան վարդապետի «Հաւատարմատ»ը - 104:
— Սմբատ Սպարապետի Տարեգիրքը - 304:
— Բան շանաւէտ եւ օգտակար ամենայն մարդկան - 332:

Պ Ա Տ Մ Ա Կ Ա Ն Ք

Վարազդատ Թարուքիւնեան. Հին վարչապատը՝ Էջմիածին - 34:

Ս Ո Ւ Ռ Ի Լ Ո Ւ Ս Մ Ա Ն Ո Ւ Թ Ի Վ Ն Ե Բ Ը

Ն. Ե. Միջինք - 37:
— Փառաքան Բիւզանդ - 73:

Տ Ե Բ Ո Ւ Ն Ի

Տիրամայր Զարուհի Համպեան - 80:

Ս. Տ Ա Կ Ո Ւ Ի Ն Ե Բ Ս Ե Ն

Յանուար-Փետրուար - 38:
Մարտ - 79:
Ապրիլ-Մայիս - 115:
Յունիս - 156:
Յուլիս - 191:

Օգոստոս - 223:
Սեպտեմբեր - 255:
Հոկտեմբեր - 285:
Նոյեմբեր - 319:
Դեկտեմբեր - 348:

ԱՅԼԵՆՈՅԻՔ

Ձեռնադրուքի մ. Աթոռոյս հովանիին
ներքին - 43:
Զեկոյց Գալուստ Կիւլպենկեան Հիմնա-
կութեան - 46, 224, 286:
Ս. Զատկի պատգամ - 81:
Նախարարութիւն մը Քրիստոսի Ս. Գե-
րեզմանին - 120:
Կենսագրական գիծեր՝ Ամեն. Տ. Եղիշե
Արքեպ. Տէրտէրեանի - 126:
Երուսաղէմի «Տագնապ»ը երէկ եւ այսօր
- 145, 183, 218, 279, 316:
Վերահաստատում Ս. Աթոռոյս Տեղապա-
հին - 150:

Պաշտօններու փոփոխութիւններ - 160:
Շնորհաբաշխութիւն - 160:
Ընտրութիւն Պատրիարքի Առաք. Ս. Ա-
թոռոյս Երուսաղէմի - 153:
Կիրակի Վրդ. Գարեկեան. Տեղեկագիր Ս.
Թարգմանչաց Վարժարանի - 188:
Հաղորդագրութիւն - 222:
Հանդէս Գահակալութեան Ամեն. Տ. Ե-
ղիշե Արքեպ. Տէրտէրեանի - 231:
Շնորհաւորական հեռագիրներ եւ նամակ-
ներ - 244:
Ձեռնադրուքի մ. սարկաւազաց - 256:
Բարկէն Եպս. Վարժապետեան. (Թրգմ.).
Առական շախարհ - 274:
Ե. Նօթք եւ ճիշտ - 343:
Շեմշեանի հրովարտակի ստացում - 345:
Քեմբրիդժի Արքեպ. ին այցելութիւնը
- 346:
Բարեպաշտական մուէրներ - 350:

1961

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Ն. Եպս. Մովսէսեան. Յաճախատում
- 74:
— Աւետարան ըստ Մարկոսի 340:
Անուշաւան Վրդ. Զղջանեան. Գիլգամէշի
գիւցագոյններէն - 258, 292:
Հայկ. Պէրպէրեան. Իսթանպուլի Ս. Սար-
գիս եկեղեցիները 14րդ եւ 15րդ դարերում
- 290:

ԲԱՆԱՍՏԵՂՇԱԿԱՆ

Վտարանդի. Կապոյտ վարդը - 11:
— Եղանակներ - 73:
— Ապրիլ 24 - 137, 172, 202, 251, 281:
Մ. Մանուկեան. (Թրգմ.). Եղեքեք -
43:
— Ամէծք - 103:
— (Թրգմ.). Բնութիւն - 175:
— Մեռելը բոյրերս են - 205:
— Քառեակներ - 205:
— *** - 253:
— Եկուր երբեմն - 284:
— Կանչէ՛ք յետոյ - 329:
Մարտ Մարգարեան. Երկիր հայրենի
- 330:

— *** - 331:

ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ

Շ. Վ. "Peintres et Sculpteurs Armeniens"
- 17:
Անուշաւան Վրդ. Զղջանեան. «Լիակա-
տար Գերակամութիւն Հայոց լեզուի» հա-
մեմատութեամբ 562 լեզուների» - 19, 54,
85, 114, 144, 180, 217:

ԻԿՈՂԻՑԱԳԱՏՄԱԿԱՆ

Մ. Ա. Օ. (Թրգմ.). Եկեղեցւոյ միա-
բան վերաբերիւմ տեսութիւններ - 14, 50,
80:

ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԱԿԱՆ

Շահէ Վարդապետ. (Թրգմ.). Միջոցը
եւ Ոգին - 27, 58, 89, 119, 148, 183, 210,
261, 307, 343:
Վ. Ա. Գ. Եւ Ա. Ս. Գ. (Թրգմ.). Յայտ-
նութեան Աստուածը ըստ Փիլոնի. եւ, վեր-
ջին ժամանակներու գիւճ ուրացողները
- 122, 152, 186, 215, 810:

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆՔ

- ԽՄԲ. Խաղաղութիւն - 3:
 Շ. Մեր կրօնական գրականութիւնը - 35,
 65, 129:
 Ա. Ն. Քրիստոնէութեան յաղթանակը
 - 97:
 ԽՄԲ. «Մուրիմ մէջէն» - 163:
 Շ. Դարձեալ Հ. Բ. Ը. Միութիւնը - 193:
 ԽՄԲ. Ս. Յարութեան Տանարէն ներս ըս-
 կսան նարդութիւնները - 244, 273, 321:

ԿԱՆՈՆԱԳԻՏԱԿԱՆ

- «Լոյս». Վարդապետութեան յատիման-
 ները Հայ Եկեղեցւոյ մէջ - 8, 76, 105, 177,
 206, 254, 285, 332:

ԿՐՕՆԱԿԱՆՔ

- Գր. Ա. Սարաֆեան. Ամանորի մտածում-
 ներ - 6:
 — Հաւատարմութիւն քրիստոնէական
 արժէքներուն հանդէպ - 38:
 — Արդարը ինչո՞ւ կը տառապի - 68:
 — Հոգւոյ անմահութիւնը - 100:
 — Յիսուսի կեանքին յաջողութիւնը - 133:
 — Տեսիլը ժողովուրդներու կեանքին մէջ
 - 167:
 — Աստուծոյ քաղաքութեան հաստատ-
 ւիլը երկրի վրայ - 197:
 — Հնագնդութիւն Աստուծոյ կամքին
 - 247:
 — Յիսուսի մայիլ եւ ամոր մմանելու ճրգ-
 տիլ - 276:
 — Զգուշանալ աշխարհի կերպերուն հե-
 տեւելէ - 325:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՆՔԵՐ

- Ն. Եպս. Ծովական. Հաւուց Թառ կամ
 Ամենափրկիչ - 312:
 — Խորանշատ - 314:
 — Գայլու Անապատ կամ Զերմադրիւր
 - 341:

ՀԻՆ ԵՋԵՐ

- Հրատ. Ն. Եպս. Ծովական. Ողբ - 305:

ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ

- Ն. Եպս. Ծովական. Գանգատ - 109:

ՏՈՐԱՐԱԳԻՏԱԿԱՆ

- Դիւան Քհնյ. Աղանձեց. Տամար եւ տո-
 նացոյց - 224, 300, 345:

ՏԵՐՈՒՆԻ

- Տիրահայր Յակոբ Մահակեան - 39:
 Ամեն. Տ. Գարեգին Արք. Խաչատուրեան
 (Պատրիարք Կ. Պոլսոյ) - 189:
 Գեղշ. Տ. Մամբրէ Արք. Գալփայեան
 - 240, 270:

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ

- Յունուար - 31:
 Փետրուար - 61:
 Մարտ - 94:
 Ապրիլ - 125:
 Մայիս - 156:
 Յունիս - 190:
 Յուլիս - Օգոստոս - 238:
 Սեպտեմբեր - 271:
 Հոկտեմբեր-Նոյեմբեր - 318:
 Դեկտեմբեր - 348:

ԱՅԼԵՒԱՅԼՔ

- Ս. Ծննդեան Պատգամ - 1:
 Պրոֆ. Դուկա. Լ. Մ. Մէլիքեթ Բէկ. Մի
 փորձ «Գիրք Թղթոց»ի քերի մասերի վերա-
 կանգնման ուղղութեամբ - 23, 46:
 Շնորհաւորական գիր՝ Ամենայն Հայոց
 Վեհ. Հայրապետէն - 30, 156:
 Կոնգակ՝ Ամենայն Հայոց Վեհ. Հայրա-
 պետէն - 33, 241:
 Շնորհաւորական գիր՝ Քեմքըրպրիի Ար-
 քեպիսկոպոսէն - 61:
 Հրաժարում ՏԲՔ. Ֆիշըրի և ընտրութիւն
 Քեմքըրպրիի նոր Արքեպս. ին - 91:
 Հնորութիւն Լուսարարապետի Ս. Աթո-
 ռոյս - 92:
 Ս. Պատրիարք Հօր այցելութիւնը Վեհ.
 Թագաւորին - 93:
 Զեկոյց Գալուստ Կիւլպէնիեան Հիմնադ-
 րութեան - 96, 128, 267, 268:
 Քառասպտիկ Յարկիւններ Միսիթարեան
 միաբանութեան - 127:
 Զաւէն Վրդ. Արքեպիսկոպոս - Ս. Գրքի
 անգլիերէն նորագոյն քարգմանութեան ա-
 ռիքով - 140:

— Քէմքըրպըրիի նոր Արքեպս.ին գահա-
կալութիւնը — 220:

— Միջազգային Համագումար՝ նուիր-
ած Նոր Կոտակարանի ուսումնասիրութեամ՝
Օֆսթորտի մէջ — 295, 334:

Բացառիկ նուիրատուութիւն մը Գ. Կիւլ-
պէնկեան հիմնարկութեան կողմէ — 155:

Նշանախօսութիւն եւ ամուսնութիւն Նա-
րին Վեհ. Հիւսէյն Թագաւորին — 161:

Ամմանի վարժարանին Բարեբաբը՝ Տիար
Վահրամ Իզգալշեան (*Կենսագրութիւն*)
— 227:

(Շար. 9)

Շ. Հիւմարկէֆ Ամմանի նոր վարժարանին
— 228:

Կիւրեղ Վրդ. Գարիկեան. Տեղեկագիր Ս.
Թարգմանչաց վարժարանի — 232:

Դաւիթ Վրդ. Սահակեան. Տեղեկագիր
Ամմանի Հեթումեան վարժարանին — 236,
Եկեղեցական զգեստներու նուիրատուու-
թիւն — 238:

! Ազնիւ Տիկին Ռիթա Եսայեան եւ իր գա-
ւակը՝ Պր. Միքայէլ մեր մէջ — 264:

Ձեռնադրութիւններ Ս. Աթոռոյս հովան-
ւոյն ներքեւ — 315:

Բարեպաշտական նուէրներ — 350:

Կազմեց՝ ԱՂԱՆ ԱԲՂ. ՊԱԼԻՕԶԵԱՆ

ՅՈՒՅԱԿ ԵՒ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆՆԵՐ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ Գ. ԿԻԻԼՊԵՆԿԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱԳԱՐԱՆԻ

ՀԱՅԵՐԵՆ ՀՆԱՏԻՊ ԳԻՐՔԵՐՈՒ

(1512 — 1800)

Եւ վերջապէս՝ յիշեմբէ զարժանին յիշեցման. զնոնքն օրհնութեան եւ զտունին բարբեր. զվատեալն աստուածային սիրով եւ զսիրահարեցեալն յամենայն ի յօգուս եւ ի պայծառութիւն ազգին եւ եկեղեցեաց մերոց. զմեծահաւատ իշխանազուն Գրիգոր Աղայն Զուղայեցի ի Հինդ բնակեալ. որ ըստ օրհնեալ ազգասոցմութեան Խօջանեան Զաքէիկնց կոչի:

Ընդ նմին յիշեմբէ եւ զնորին օրհնեալ եւ ի ճրիտոտ Հանգուցեալ օրհնաժողովոց ծնողան, զՄիքայէլն եւ զՄամաթաթունն. եւ զկենակիցն իւր Մատիւնայն. եւ զվաղաթառած որդին իւր Միքայէլն. եւ զքորոն իւր զԱնադրիայն եւ զԶիպիտայն. եւ զՀօրեղորոսն՝ զԵղիազարն, զԱսֆարն եւ զԱղէքանդըն. զպապն իւր Գրիգորն, եւ զկենակիցն նորին Թաղուհին. զՀօրաքոյրն Զիմապատայն. եւ զմեծ պապն Յակոբյանն. եւ զՀօրեղորոս զստեղսն՝ Բէկզատայն եւ Գիւլիսբաթն. եւ զայլ ամենայն Հին եւ նոր նշնեցեալն նորին: Փանդի՛ զործն այս՝ բոլորովին պարագայիւքն եւ բնութեք ծախիւք՝ վերոյ յիշեալ բարեպաշտ արքաւր եւ անառնատուր արքեմարն յառաջանայ ճրիպպէս: Որ եւ՝ սիրալատ Զանիւք միշտ Հանուի եւ զայլս ճան զայս առաւել արձանագրելի յիշատակոյ յառաջացուցանել ի սուրբ Աթոռոյն, ի յիշատակ յաւիտեական ինքեան եւ իւրայնոցն: Որոյ զխորհուրդուն աչի կատարեացէ, եւ զուխտ նորին ի փառս իւր ընկալելի. զյիշատակն նորին օրհնութեամբ պահեացէ. եւ զփոխարէնն Հատուցէ բազմապատկապէս իւրեան եւ իւրայնոցն՝ աստ եւ ի Հանդերձեւումն: Եւ զուց յիշօգոյ՝ յիշիլիք ի Քրիստոսէ Առտուոյ մերմէ: Ամէն:

Կիւլպէնեան Մատենադարան

264-1

1774

312

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ՆԱՐԵԿԱՏԻ. ԳԻՐՔ ԱՂՕԹԻՑ: Կ. Պոլիս, տպ. Աստուածաստուրի, տպագրել՝ Օոգհանէս, 1774, 396 էջ:

ԱՆՈՒՆԱԹԵՐԹ Ա

ԳԻՐՔ ԱՂՕԹԻՑ ՍՐՐՈՅ ԳՐԵԳՐԻ ՆԱՐԵԿԱՅԵՍ ՀՈՎԷԿԻՐ ՀՈՒՍՈՐԻՆ

ԱՆՈՒՆԱԹԵՐԹ Բ

ԳԻՐՔ ԱՂՕԹԻՑ ՍՐՐՈՅ ԳՐԵԳՐԻ ՆԱՐԵԿԱՅԵՍ ՀՈՎԷԿԻՐ ՀՈՒՍՈՐԻՆ

Բաշխեալ յինչուսն եւ Հինգ բան՝ Հոգեւուն Մաղթանաց:

Նորապէս սրբադրեալ՝ Համեմատութեամբ Հնազուն եւ Զնախն ընտիր ճեղագիր օրինակաց:

Եւ տպագրեալ արդեամբք՝ բարեկացալար Մեքունաղարք Պապոսաց ամիրայի, եւ իւր Հարապետի մահաւոյ Գասպար ամիրայի՝ Մուրաանեանց, ի փառս Տեսուն, եւ ի պատիւ Հրեշտակային սուրբ Վարդապետի:

ի հայրապետութեան մեծի զահին էջմիածնի՝ տեառն Սիմէոնի օրբազան հաթուղի-
կոսի ամենայն Հայոց: Եւ սրբոյ աթոռոյն նրուսաղէմի տեառն Պօղոսի արհիապետն Պատ-
րիարքի: Եւ ի հորապէրն Պատրիարքութեան մեծի թաղաքի տեառն Զաքարիայ երջանկա-
զարդ արքեպիսկոպոսի: որոյ հրամանաւ իսկ տպագրեցաւ:

Յամի Տեառն՝ 1774: Իսկ ի մերումս՝ ռմիզ. Մարտի Ժ: ի հոտանդնուսոյիս Քաղս-
բի: ի Տպարանի Աստուածատուրի:

ՍԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Չունի:

ԵՄԼՈԹ:

Մատենադարանիս մէջ կամ օրիմակներ՝ որոմէ կազմուած են Ս. Գրիգոր Նարեկա-
ցիի ճառերու գրիքին՝ շնորհակալաց ճառքի հետ (Տե՛ս յայտորդ Սիւրբազարիւնը):

Կիւլչէնկեան Մատենադարան

248 Նա

1774

313

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ՆԱՐԵԿԱՆԻ: ՆԵՐՔԱՂԵՆԱՅ ՃԱՌՔ: Կ. Պոլիս, տպ. Աստուածատուրի, տպագ-
րէ՛լ՝ Յովհաննէս, 1774. 240+7=247 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ՀԱՏՈՐ ԵՐԿՐՈՐԴ

Ներբողեանց ճառից Զորեցունց Աթանաւորաց Գովեստից՝ Ասացելոց ի սրբոյ Հօ-
րէն մերմէ Գրիգորէ Նարեկացայ:

Այսպէս. Ապարանից սրբոյ Խաչին: Սրբուհոյ Կուսին Մարիամու Աստուածածնին:
Առաքելոց երկոտասանից, եւ Նօթանառունեղիւ Աւակերտացն Քրիստոսի: Սըրտին Յակօ-
բայ Սթանչիւզորն ժըննայ Հայրապետին: Հանդերձ հետեւեցելով փոքր գրքիւս բանիւ
հաւատոյ:

Տպագրեցաւ ի Հայրապետութեան սրբոյ էջմիածնի՝ տեառն Սիմէոնի Սրբազան
հաթուղիկոսի ամենայն Հայոց: Եւ ի Պատրիարքութեան սրբոյ նրուսաղէմի՝ Տեառն Պօ-
ղոսի երջանկազարդ Վարդապետի: ի հոտանդնուսոյիս Քաղաքի: Հրամանաւ նորին Պատ-
րիարքի՝ արջ Եպիսկոպոսի՝ տեառն Զաքարիայ Աստուածաբան Վարդապետի:

Ի Քուսին Հայոց՝ ռմիզ, Ապրիլի ա: ի Տպարանի Աստուածատուրի:

11

ՍԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Յիշատակարան Տպոգի

Շնորհիւ...

...յանի եղևալ ասարեկցաւ տպումն Ներբողիանց ճառից ասացելոց՝ մեծի Հօրն մե-
րոյ Գրիգորի Նարեկացոյ:

Ի վաշկուսին հանուրց փափաղողաց մեղազնեայց՝ սիրահուրաց բոնից սրբոյ Սր-
բէավար Վարդապետիս:

Ի տպարանի Աստուածատուրի որդւոյ յօհաննիսի դպրի նուստոյն:

Այդ՝ մայթեմ աղբրաւի ի հասարակ վաշկելողաց զոյն, զի ի հոգեւորն մեր լե-
թերյամք ի հօդի, յիշնվիք ի Տէր՝ զիս զտպագրող սորին՝ ընդ որդւոյ իմում վարապե-
տի՝ մերումք փոխանակ իմ ծառայի: (որ մերովս իսկ արդեամք տպեցաւ. զի մի՛ ընդհան
ի լրթաւէն զտցոյ՝ սակա փնդրանաց բազմաց: Ի նսեւ վաշխատակի ժշակն տպագրատանս՝
դիւարերեզի Տէր Մինասի որդի՝ պոխրացու սողմեմն քրտնաջան. ընդ այլ թարերարոյ կաւ
մակցօք զսրծառեութեան զործարանիս:

Որոշ լիցի բեզ ամենեցուն յիշիլ ի բարին հասասարադէս ի միտին ի Տեառնէ մեր-
սի Յիսուսէ Քրիստոսի ի միասնգամ զպատեանն նորին. ամէն:

ԵԱՆՕԹ:

Գրքի աւարտին կը գտնուի տպագրողին՝ Յովհաննէս Դպիրի քերթումը, հետեւ-
եալ վերնագրով. «Առ Աստուածաշնորհ տարն աստուծոյ ի սուրբ Գրիգոր Նարեկացին», ու-
րում սկզբնաւորը կը կազմեն Տպագրող Աստուածատուրի Որդւոյ Յօհաննիսի Առացեալ:
Մատենադարանիս մէջ կան օրինակներ՝ այնքա՛կ տպագրուած են՝ Ս. Գրիգոր Նարեկացիի «Գիրք
Սոթքոյնի» հետ (Տե՛ս նախորդ Յարագրութիւնը):

Կիւլպէնկեան Մատենադարան

248 Նա նոսր՝ 230-152 Նա

1774

314

ՈՏԵՓԱՆՆՈՅ ՎՐԴ. ԱԳՈՒՑ. ՃԱՐՏԱՍԽԱՆՈՒԹԻՒՆ: Վնեւտիկ, տպ. Դեմետրիոս Թէոդոս-
եանց, 1775, փ+585=595 էջ:

ՈՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ՃԱՐՏԱՍԽԱՆՈՒԹԻՒՆ բովանդակեալ ի հինգ դիրս:

Յօրինեալ ըստ շաղաց երեւելի եւ մեծածուն հեղինակոց ճարտաստեութեան, եւ
ճոխացուցեալ յանասութեամբ ընտր օրինակաց նախնի հայկազ լեզուազէտ մատենադարաց
հայկազեանս ազգի:

Շարադրեալ ի Հայր Ստեփաննոս վարժապետ վարդապետէ ազոնց, ի միարանօթե-
նէ ամենապատիւ տեառն Մխիթարայ մեծի արքայի:

Եւ ապազրեալ Հրամանաւ դերապատիւ տեառն Ստեփաննոսի վարդապետի եւ ար-
քայի Կարին Սիւրբանութեան: Արդեամբք եւ ծախիւք բարեպաշտն եւ քաջաստեմիկ շահրի-
մանեանց երկոցունց եղբայր Հարապատաց բարադամեան զարուն յովնէփին եւ պարուն
զաբարին:

Ի Տայրապետութեան տեառն Միմսնի Հայոց կաթողիկոսի: Յամի տեառն 1775. ի
սեպտեմբերի 18: Իսկ ըստ Հայոց թուակոնին. Յմիդ: Ի Վնեւտիկ: Ի տպարանի զեմետրեայ
թէոդոսեանց: Հրամանաւ մեծաւորաց:

ՅԵՇԱՏԱՍԽԱՐԱՆ

Ձուռնի:

Կիւլպէնկեան Մատենադարան

508-5 Այ

315

ՄԱՏԹԷՈՍ ՎՐԴ. ԵԻՐՈԿԻԱՑԻ. ԽՈՐՀՈՒՐԴ ԱՍՏՈՒԱՆՊԱՇՏՈՒԹԵԱՆ: Վնեւտիկ, տպ. Դե-
մետրիոս Թէոդոսեանց, 1775, 172 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ԽՈՐՀՈՒՐԴ ԱՍՏՈՒԱՆՊԱՇՏՈՒԹԵԱՆ Հին եւ նոր կտակարանաց քանիւք յանդիման արարեալ
Յուշ առնել առմին ազգաւուք զմեծամեծան՝ զոր արար մեզ աստուած, եւ զոր հան-
դերձեալ է՝ առնելի ի սերս հաստաց, եւ սերս, եւ գործոց աստուածապաշտութեան մտա-

զեւր զըթուփին, եւ ի պաղքուքեանց թմբուքնէ յարամսմ զգաստութիւն, ի ընորհաց սուրբ Հոգւոյն ասէպ աղօթիւք ընդունիլ յուսացեալ:

Աշխատութեալ ի հայր մատթնոէ դաստաց վարդապետէ եւզոկիացւոյ՝ յաշտ-կերտէ զերախարչոյ միւրթարայ արքայի, ի փառս զրիստոսի աստուծոյ մերոյ:

Եւ ապազբեալ հրամանաք ստեփաննոսի արքայի կոստանդնուպօլսեցւոյ՝ ծախիւք եւ արդեամբք բարեպաշտն եւ զաշտասհմիկ շահրիմանեանց երկոցունց եղբարց հարազատաց բարազամանս պարոն յովսէփին, եւ պարոն զաքարին:

Ի հայրապետութեան տեանն սիմոնի հայոց կաթուղիկոսի: Յամի փրկչին. 1775. ի մայիսի-22: Իսկ ի հայոց թուականին ռմիլ: ի Վենէտիկ. ի ապարանի գեմեարեայ թէոգոսեանց: Հրամանաւ մեծաւարաց:

ԹԵԱՏԱԿԱՐԱՆ

Յունի:

Կիւլպէնկեան Մասենազարան

230-2 Մ

316

ՄԱՏԹԻՈՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԵՒԴՈԿԻԱՅԻ. ՀԻՒՍԵԱԿ ԲԱՐԵԲԱՆՈՒԹԵԱՆՑ ՍՐԲՈՑ ԱՍՏՈՒԱԾԱՆ-ՆԻՆ: Վենետիկ, ապ. Դեմեարիոս Թէոգոսեանց, 1775, 134(?) էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ՀԻՒՍԵԱԿ ԲԱՐԵԲԱՆՈՒԹԵԱՆՑ ՍՐԲՈՑ ԱՍՏՈՒԱԾԱՆՆԻՆ.

Ծախաբազ հաւաքամբք ի բանից վարդապետաց, յօրինեալ ի հայր Մատթնոէ դաստաց եւզոկիացւոյ, միոյ յառաջին աշակերտացն Միւրթարայ վարդապետի տերաւապաշտի եւ առաջնոյ արքայի:

Տպեալ արդեամբք եւ զսխիւք բարեպաշտն շահրիմանեանց երկոցունց եղբարց, բարազամանս պարոն յովսէփին, եւ պարոն զաքարին, յօգուտ առաքինաւոր մանկանց եկեղեցւոյ: Ի փառս մեծին աստուծոյ. եւ ի պատիւ ամենօրհնեալ կոստան:

Ի հայրապետութեան տեանն Սիմոնի հայոց կաթուղիկոսի: Յամի տեանն. 1775: Ապրիլի. 20. ի Վենէտիկ. ի ապարանի գեմեարեայ թէոգոսեանց: Հրամանաւ մեծաւարաց:

ԹԵԱՏԱԿԱՐԱՆ

Յունի:

ԵԱՆՈԹ.

Վերջին (134) էջին ասարսին, կայ յարորդ էջի մը ասարսին վանկը՝ «Հաւ», որ եմբագրել կու տայ թէ գիրքը կրնայ յաւելիւմ էջեր եւս պարունակած ըլլալ:

Կիւլպէնկեան Մասենազարան

248 Մ

317

ՄԻԹԻՐԱ ՎՐԴ. ՍԵԲԱՏԱՅԻ. ՔՐԻՍՏՈՆԻԱԿԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ: Վենետիկ, ապ. Դեմեարիոս Թէոգոսեանց, 1775, 100 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ՔՐԻՍՏՈՆԻԱԿԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ ՈՐ ի գործ անի ի մեկնելն զպատկերս ի Ժամանակի իսախալոյս:

«Յամի Յնտն 1775: ի Վենէտիկ ի ապարանի գեմեարեայ թէոգոսեանց. »

Հրամանաւ մեծաւորաց:

ԹԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Զոհեր:

Կիւլպէնկեան Մատենադարան
240 Քր

318

ՄԵՍՐՈՊ ԵՐԷՑ. ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՄԱՏՈՐԴԱՅ ՀԱՅՈՑ ԵՒ ՎՐԱՅ: Մատարա, ապ, Թագոյ
Շահամբեանց, 1776, 148 էջ:

ԱՆՈՒՈՒՄԹԵՐԹ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՄԱՏՈՐԴԱՅ ՀԱՅՈՑ ԵՒ ՎՐԱՅ

Արարեալ յումմէնէ ի Մեթոպայ Քահանայէ ի Հոգոյ դեղլէ՝ ի Վալոյ մարոյ յԱշ-
խարհէն Սիւնեաց: յԱմի Տեանն. 962:

Նախ պատմելով զպալատենէն Օրբէլեանց: Եւ ապա զվարուց Սրբոյ մեծին Ներսիսի:
Նաեւ զՔալէն Մուշեղայ զՍպարապետէն Հայոց: Ի լոյս ամեալ Տպիւնք եւ Մախիւնք Եղիազար-
աւ Շամբեան կոչեցելոյ՝ աշխատակցութեամբ Մովսէսի. Բաղրամեան Հրահանգչին Ի. Բոյ-
նիսի, զԲիլաթի Վաստակոց Կարապետի Մկրտումեան Տպաղադոյ: Ի զքոռածոք եւ ի զուար-
ճութիւն սիրարքի սերնդոց եւ Թարմահասակ Մանկանցն Հայոց:

Ի Հայրապետութեան Տեանն Սիմէոնի ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի:

յԱմի մարդեղութեան Բանին. 1776:

Եւ ի Թուին Հայոց. 1224:

Ի Հեղիէն ի քաղաքն Մաղաթ. Ի Տպարանի Թագոյայ Շամբեան կոչեցելոյ:

ԹԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Յիշատակարան Մատենիկ

Շնորհք եւ խախտմամբ Թեամբ Որդւոյն միանին. եւ ձեռնառութեամբ ամենա-
զօր Սուրբ Հոգւոյն յանկ ելեալ՝ կատարեցաւ ապագրութիւն խախտմանի մասենիկ ի հոգի
եւ ի մարմին խառնալ միասնաւ ընթերցաւիրաց:...

Կիւլպէնկեան Մատենադարան
956-946 Մէ

319

ՆՈՐ ԿՏԱԿԱՐԱՆ: Վենետիկ, ապ, Դեմետրիոս Թէոքրոսեանց. 1776, 871 էջ:

ԱՆՈՒՈՒՄԹԵՐԹ

ՆՈՐ ԿՏԱԿԱՐԱՆ ՏԵԱՆՆ ՄԻՐՈՑ ԹԻՍՈՒՍԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ:

Տպագրեալ աղեւմտէք եւ Թախիւնք բարեպաշտոն շահրիմանեանց՝ բարազումեան պա-
լատն յովմէքին եւ պարտն զաբարին:

Թամի Տեանն. 1776. Ապրիլի. 2:

Ի Ընդարձակութեան Տեանն Սիմէոնի Հայոց Կաթողիկոսի ի Վէնետիկ: Ի ապարա-
մի դիմարեալ թէպոսեանց. Հրամանաւ մեծաւորաց:

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Ձուեթ:

Կիւլպէնկեան Մատենադարան

225-4

1776

320

ՊԱՂՏԱՍԱՐ ԴՊԻՐ. ՔՐԻՍՏՈՆԻԱՅԱՆ: (Հայաստան թրքերէն) Կ. Պոլիս, 1777, ՃՂԲ (192) էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

Ինկած է:

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Ձուեթ:

ՈՒՆՈԹ.

Տպագրութեան վայրն աւ քուսկանը առած հեթ Հէոյ Հնատիւ Գրքի Մատենագիտական Յուշագրէն (Թիւ 677, էջ 163):

Մեր օրինակը կազմուած է նոյն հեղինակի, զարմայ հայատա յրքերէն եւ ամբը-ւսկան գրքին՝ Հիւստուրիէն Մ. Գրքոյը Լուսաւորչին հետ:

Կիւլպէնկեան Մատենադարան

248 Եփ

321

ԿԱՐԳ ԹԱՂՄԱՆ ԿԱՐԳԱՌՈՐԱՅ: ԽժՔ. Եւ Հրատ. Սիմէոն Կաթողիկոս Երեւանցի: Ս. Էջմիա-ծին, տպ. Գրքոյը Լուսաւորչի, 1777 (աւարտ. 1778), 100 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ԿԱՐԳ ԹԱՂՄԱՆ ԿԱՐԳԱՌՈՐԱՅ:

Այսինքն, Հայրապետաց, Եպիսկոպոսաց՝ եւ Քաւանայից:

Ձոր ի բուն մաշտոցէն մերձէ առեալ՝ սրբազրեալ եւ կարգաւորեալ ահառն Սիմէոնի դերերընիկ եւ դիտնական Կաթողիկոսի ամենայն Հայոց, ետ տպագրել մեծաւ զգուշութեամբ, ինքնին իսկ լինելով վերահասու:

Ի փառս աստուծոյ, եւ ի հեշտութիւն՝ եւ ի դիւրութիւն կատարողաց ասիոյ սրբազան կարգիս. զոր յառաջ կարի դժուարութեամբ եւ տաժանամբ առնէին:

Ի Թուով փրկչին, աշնէ: Եւ ի մերում Թուով, Պմիգ:

Ի Սուրբ Աթոռս էլմիածին: Ի տպարանի սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին մերոյ:

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Յիշատակարան տպողաց:

Շնորհիւ եւ ողորմութեամբն Աստուծոյ աւարտեցաւ տպագրութիւն գրոցս՝ ի միջի Թուով մերում, եւ յամսեանն փետրվարի:

Արդ՝ Կրք վայելէջ զսոյն, յիշեցիք ի Քրիստոս զբաղմբարիտ Հայրապետ մեր՝ եւ զյոգնաւան Հովնապետ ամենայն Հայոց՝ զՏէր Սիմէոն Սրբազան Կաթողիկոսս. եւ բառ-

բխարմաք կարգաւորութեամբ ուղղեաց զկանոն Բահանայաթաղիս՝ եւ զմեծ մատոցն իսկ բոլորովմբ, զոր տպագրելոց եմք յետոյ տեսան շնորհիւ։

Յիշեմիք նաեւ զհոգացողն բոլոր ծախուց տպարանիս՝ զՔույրայեցի Խօշիջանենց ի տէր հանդուցեալ մեծահաւատ եւ բարեկամ Գրիգոր Այաջի Զարեկենց կոչեցեալ։ եւ զհայրն իւր Միքայէլ Աղայն, եւ զմայրն իւր Մամախաթունն, եւ զվաղաթառամ որդին իւր զՄիքայէլ, եւ զերսն իւր՝ զԱնամարիայն՝ եւ զՅիպիտայն, եւ զայս ամենայն ազգայինս նորին։

Այլեւ յիշեմիք զԵսահակ Եպիսկոպոսն Դեղամոցի, որ վերականգնեալ եւ կարգաւորել է զործարանիս։

Նաեւ զհամայն աշխատաւորս սորին, այսինքն՝ զՎարդէտ Յարութիւնն, զԳրաշար Դրիգոր Սարգիսապոն, եւ զԳրիգոր՝ Մանուկ եւ Խաչատուր մշակն, եւ զայս ամենեւեան որք մասամբ ինչ աշխատեցան ի սոյն, եւ դուք յիշեալ լինիք յողորմութիւնս եւ ի զԹուքիւնս մարդասիրին Քրիստոսի։ Ամէն

Կիւլպէնկեան Մատենադարան

264.3

1777

322

ՂՈՒԿԱՍ ՎՐԴ. ՓԻՆԵՂԵԱՆ. ԽՐԱՏՔ ՅԱՂԱՅՍ ԿՐՕՆԱՌԱՐԱԿԱՆ ԿԱՏԱՐԵԼՈՒԹԵԱՆ: Թրգմ. Իրթանէս Վրդ. Ասկերեան Վնեստիկ, տպ. Դեմետրիոս Թլղոսեանց, 1779. 440 էջ։

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ԽՐԱՏՔ ՅԱՂԱՅՍ ԿՐՕՆԱՌԱՐԱԿԱՆ ԿԱՏԱՐԵԼՈՒԹԵԱՆ. Եւ յաղաքս պարտաւորութեան ամենայն կրօնաւորի առ տեսեալ զայն։

Արարեալ եւ բաժանեալ ի յորս զիրս, ի պատուական հօրէն Ղուկասէ Պինդեանց, որ ի միաբանութենէ յիսուսեանց։ Թարգմանեալ ի հայր Վրթանէս վարդապետէ տեղեւանց, յաշակեբոէ Միքիթայայ մեծի Արքայի։

Եւ տպագրեալ հրամանաւ Գերապատեա Ստեփաննոսի Արքայի, իորին յաղորդի։ Արդեամբք ուրումն բարեպաշտի։

Ի հայրապետութեան Տեսան Սիմոնի Հայոց Կաթուղիկոսի։ Յամի Տեսան. 1779. Յունեմբ. 20. Ի Վնէտիկ ի տպարանի Դեմետրեայ Թլղոսեանց. Հրամանաւ մեծաւորաց։

ՅՈՒՆԱՍԿԱՐԱՆ

Չուեի։

Կիւլպէնկեան Մատենադարան

241 Փի

323

ՄԻՔԱՅԵԼ ՎՐԴ. ԶԱՄԳԵԱՆ. ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ԼԱՅԿԱԶԵԱՆ ԼԵԶՈՒԻ. Վնեստիկ, տպ. Դեմետրիոս Թլղոսեանց, 1779, Թ(10)+600=610 էջ։

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ԼԱՅԿԱԶԵԱՆ ԼԵԶՈՒԻ։

Յօրինեալ ըստ նախնի ուղղափառութեան՝ ի Հայր Միքայէլ վարդապետէ-Համբանց կոստանդնուպոլսեցւոյ՝ յաշակեբոէ ամենապատեա տեսան Միքիթայայ արքայի։

Եւ տպագրեալ հրամանաւ Գերապատեա տեսան Ստեփաննոսի վարդապետի եւ արքայի՝ Նորին յաղորդի։ Արդեամբք եւ ծախիւք բարեպաշտն եւ քաջատոյժիկ շահրմանենց երկոցունց եղբարց Հարպալտաց բարազաման պարն յովսէփին եւ պարն զաջարին։

ի Հայրապետութեան տեսանքով Սիմոնի Հայոց կաթողիկոսի: Յամբ տեսան 1779 յուլիսի 20-ին իսկ ըստ Հայոց թուականին. ռմիլը: Ի վէնէսիի: Ի սոպրանոսի դեմետրիոսի թէոքոսեանց: Հրամանաւ մեծաւորաց:

ՌԵՍԵՍԿԱՐԱՆ

Ձուեր:

Կիւլչենկեան Մատենադարան

486 Ձաժ

324

ԵՓՐԵՄ ԿՈՒՐԻ ԱՍՈՐԻ. ԳԻՐԲ ԱՂՕԹԻՑ: Կ. Պոլիս, տպ. Յովհաննէս Գոզոս, 1778, 108 էջ.

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ԳԻՐԲ ԱՂՕԹԻՑ:

Առաջեալ Սրբոյն Եփրեմի Կուրուսի Ասորաց:

Տպագրեցեալ է Հայրապետութեան զերազան աթոռոյ սրբոյ էջմիածնի՝ Տեսան Սիմոնի զերբնակի սրբազան Կաթողիկոսի ամենայն Հայոց: Եւ ի Պատրիարքութեան Սըրբոյ Աթոռոյն երուսաղէմի Տեսան Յովակիմայն ճշնագրեաց վարդապետի: Իսկ եւ վեհափառ Հրամանաւ մեծի արքայանիստ մայրաքաղաքիս կոստանդնուպոլսոյ Տեսան Զաքարիայ Աղապտէր եւ Առաւանդարան վարդապետի եւ արք եպիսկոպոսի:

Ի թուին՝ ռմիլը: Ապրիլի իւր:

Ի Տպարանի Թահանիսի եւ Պոզոսի:

ՌԵՍԵՍԿԱՐԱՆ

Առաւելոյ Հօր...

...Եւ արք՝ մինչ լուկանոյ զմիտթարութիւն ինչ հոգւոյ մերոյ ի յնթանունն ըզսուրբ զաղօթս, յիւնցէք ի քրիստոս զյանկացող աղօթիցս՝ զտապաքող պարտաւոր անձն իմ, յաղեայ դիւղէն ապուշեթցի, արապօղլի կոչեցեալ Հանգուցեայ մահտեան աստուածատուրի որդի՝ յօհաննէս: Եւ զհաղորդակից զորդեանի իմ, զկապարեայ՝ Նարաբարդուզ՝ զտիրապետ պօղոսն. որ եմք պարտաստական ծառայ մեր ամենեցուն: Նաեւ՝ զաշխատաւոր զործարանին մերոյ զբրազարկ, մանաղէկերոցի Հանգուցեայ տէր պօղոսի որդի զտիրացու կիրակոսն:

Յորմէ եւ զուր լինիլէք յիւնցեայ ի տեսանէ մերմէ, այցելութեամբ յաւուր յարանաւթեան Նորին, ամէն:

Կիւլչենկեան Մատենադարան

248 Եփ

325

ԺԱՄԱԳԻՐԲ: Կ. Պոլիս, տպ. Յովհաննէս եւ Պոզոս, 1779, 593+15=608 էջ.

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

Ինկած է:

ՌԵՍԵՍԿԱՐԱՆ

Յիշատակարան Տպագրի:

Ենահիւ... յանկ ելեալ աւարտեցաւ աղաւմն սուրբ զբնիս, որ կոչի Փամագիրի: Ի վաշիլումն մաքուր մանկանց Եկեղեցւոյ:

Արդ՝ որք մատուցանիցէք սովաւ պաշտօն օրհնաբանութեան առ բարձրագոյն աստուած, յիշեալիք ի մաքուր մաղթանա ձեր զանգուցեալ հայրն իմ զստուածամտութիւն. եւ զիս որդի նորին զգոհանէ՛լ յետեալ զպիւրս. հանդերձ յոգնալիս առ արդապէն իմով անբացու զօս զոսն: Յիշեալիք եւ զմշակն զարծարունիս՝ զսալորից իսնչապարհս՝ զըզազարն՝ եւ զսիրտացոս առաքելն, եւ Ողջ լիբուքս:

Կիւլպինկեան Մատենադարան

264.2

1779

326

ՍԻՄՈՆ ԿԻՂ. ԵՐԵՒԱՆՑԻ. ՊԱՐՏԱՎԱՐ: Ս. էջմիածին, տպ. Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի, 1779 (աւարտ. 1783), 383 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ԳԻՐԳ ՈՐ ԿՈՅԻ ՊԱՐՏԱՎԱՐ:

Արարեալ Տեան Յիմէնի վշտակոծ եւ ցառակեր Կաթուղիկոսի, մեծազորն եւ յոյն-նորախա Հայրապետի ամենայն Հայոց՝ Երեսնեցւոյ, ի Քրիստոսահիմն տուրք Աթոռս էջմիածին:

Ի հաստատութիւն ճշմարտութեան միաբնադասան հաստատոյ սրբոյ նկեղեցւոյն հաստատանալու, եւ ի յորդարումն ազգիս մերոյ՝ ի նոյնն մեալ անշնորհապէս:

Եւ ի դատադատութիւն ի մէջ հետեալ սրբացոյ չիք եպիսկոպոսաց եւ օտաւ կարգաւորաց:

Որ եւ ապեցաւ նորին հրամանաւ, ի Մուրք Աթոռս էջմիածին, ի տպարանի սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչի մերոյ:

Ի Թուոյ վրիչին, ւլիք: Եւ ի մերում Թուոյ, ամբ:

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Առ յեզր գրոցս, համառօտ իմն ազգաբարոյքիմ յազազս ո՞րպիսաբար տպեցմամ առքիմ. եւ Յիշատակարան տպեցուցաց եւ տպագրեմ:

Օրհնութիւն, ի լրումն ժամանեալ վճարեցաւ րպեցումն օգտակար եւ հոգեկեցոյց դրոցս, բարեխաբարապէս անուանեցելոյ Պարտավար:

Եւ զիտելէ. Ձի յօրհնօղի Տառիկ Տէր Սիմէն յոգնալուն Կաթուղիկոսն ի ամբը Թուոյն մերում աւարտեալ զայս եւ պարզագրեցուցեալ նա ի ապագրութիւն, որպէս եւ ի սկզբան Գրքոյս ի դրանն նշանակեցեալ զայս: Ապկայն ոչ յաղեցեալ նմա յայնմ ժամանակի բոլորապէս տպեցուցանել: Դանգի՝ յիս ստաշնոյ հաստորին տպեցման, յազազս բազմութեան հեղաց ձերց զարթեալ բարկութիւն մեծ ի Տեանն ի վերայ երկրիս Երեսնու: Ձի բարեպաշտ Արքայի վրաց ոչնելով զխոսութիւն ընդ իշխողին երկրիս սակս խոչընդակն ընթացից սորին ազ նա՝ յարկեցեալ կին ի վերա սրբա զօրօք ըսպօք: Եւ սա ամբացաւ ի ընդին իւր, իսկ յիս յոյժից աւարտ՝ (յորս Թէ զի՞նչ իրք սոցին, զայնց չէ աստէն երկարելի) իբրեւ հաշտութեան եւ իսպաղութեան ոչ եղև հնար, (ընդ որս Թէպէտ եւ կարի աշխատեցաւ բաւ ընդ շարապետն մեր) ապա ի վերադառնալ աստի Արքային, զ'ի բերդին արտաջոյ գրտանեցեալ երկարկանս, զհայս եւ զստեղիս տարաւ ի հալուած իւր, ի նուաճումն բռնակալի տեղւոյն, թողով զիթութիւն միայն ի տուրք Աթոռոյ՝ եւ ի զեղջ ուր մօտ առ սա, ի պաւսիս գործին: (Թէիւ յիս երկար միջոցաց ի հաշտութեան զարմայն զարադաշտւան ըստ մեծի մասին) իսկ յայնց եղբորութեանց՝ օրբազան Հայրապետն մեր բազումս վշտացաւ. եւ սա դաւել ընդ բազմակերպ վնասակրութիւնն սրբոյ Աթոռոյս: Եւ րաց ի յայնցանէ՝ ի բերդար-դէլիսն իւր՝ մինչ իկին, զանպատմելիս ընկալաւ զնեղութիւնս եւ զցաւս: Որ եւ ոչ կարացեալ տանիլ զանանկելիտ ապկայն, եւ մանաւանդ՝ ըստ բարեխնամ անշուքեան վերին կաշաղին՝ օրհնան մահուս, եւս ժամանալ առ բարեւոք ձերութիւն, անկու ի ցաւաղին հիւանդութիւնս. եւ ի ամբը Թուոյ նոյնմբերէն մինչեւ ի ամբը Թուոյ յուլիսն իմ կեպս ախուս էջմիածին:

տեղութեամբ: Եւ իբրեւ նաեւ զինքն մերձեալ ի հրաւիրումն մեծի Կոնստանտին, թէպէտ եւ կատարեալ չիւրոյն տեսչմանէ զոր տեւէր առ տեսութիւն կատարման ապեցման գործը, առ կան ըստ կատարելութեան իւրում եւ նա հապաքեալ յաղաղա աշտոյի, պատուիրեալ հոռւ զինքն որդւոց եւ աշակերտաց իւրոց, զինքն վարձանի իւրոց զմտորմի գործը տպեցուցանել: չափով զտեղի տաութեան բանին թէ՛ սկսաւ՝ եւ ոչ կարաց կատարել: Իսկ ի յուլիսի իւր, յաւուր Վարդապետի կիւրակէին փոխեցաւ ի կենաց իւրոց առ կրկին կենսատուն եւ յոյսն ամենիցա Գրիգորոս, բարի եւ երջանիկ մահուամբ մեծափառապէս Հայրապետն մեր Տէր Սիմէօն արքանեալ Կաթողիկոսն: Թողլով զՆորդեւոր զաւակունս եւ զսիրելիս իւր ի տրտմութեան: Որոյ զհոգին լուսաւորեցէ Տէր եւ Հանգուցէ յարքայութեան իւրում ընդ հաւոյս եւ ընդ սիրելիս անուան իւրոյ: զասկիով ընդ Հայրապետացն արքայանից: Եւ զկնի, տօբոյնմամբն Աստուծոյ յաշորդեաց զԱթոռս սուրբ Տէր Ղուկաս մարտակենցաղ եւ արժանապատիւ Կաթողիկոսն: Բայց զի էր սա ի յոգնաւորս եւ ի զանապան Հոգս եւ ի ցաւս առ պահանջելոյ Հարկի բարձրադունի Աստեանին, վասնորոյ զժուարհաւս լինելով ի Հոգարարմութեան տպեցման մայցուրդի գործը, եւ նա եղև յամեղումն գործոյս: Իսկ առ արքեանս սակաւիկ մի թէթեւացեալ սորա ի ծանրութեանց զբազմանց՝ յիշատակեցաւ: Հոգեանոց արքաներուն երջանիկ Հայրապետին Հանգուցելոյ: զոր պատճառաց յաղաղ գործը, ոչ թողուլ թերակատար: Եւ արքայան Վենապետս մեր Հրամայեաց Բայց ալլ եւս յապաղման տրպեցուցանել: Որ եւ անա ապագրեցաւ թաղման զգուրութեամբ եւ Հարապատելն, եւ կատարեցաւ: Հոգեւոր Մատենան ի փառս Աստուծոյ, եւ ի յօգտութիւն Ուղղափառապոյնի եկեղեցոյս արդոյ:

Գերբորդում ամի Հայրապետութեան Տեսնոն Ղուկասու: Աստուածներտիր Կաթողիկոսիս ամենայն խաղց: Ի Լուսակազմ Գահ Տէրունեան ի սուրբ Էփմէոսին:

Եւ ի Պատրիարքութեան արդոյ Երուսաղէմի եւ Կոստանդնուպոլսոյ, տեսնոն Յովակիմայ եւ տեսնոն Ջաքարիայ Աստուածմիտստ վարդապետացն եւ արհի Շպիսկոպոստացն:

Ի Թուով փոխէին Եփմէոս, եւ ի մերում Թուակոնիւր Եփմէոս, եւ յամենանի փառքովորի:

Եւ առջ՝ խնդրի ի վայելողացոյ յայտմանէ տեղանոց Կոստանդնուպոլսոյ յարդարեցելոյ, յիշատակել ի յարժանեալաց յարգող մեր զՆորդեւորս Հայրապետն մեր զՏէր Սիմէօն արքա՞ զան Կաթողիկոսն Հանգեւոր Հոգեւոր եւ մարմնաւոր ծնողօքն եւ բոլոր իւրայնովքն: Եւս ուրոյ՝ յիշեալիք զհոգեծնին որդին Նոյնոյ Հայրապետին՝ զԻսահակ արք Շպիսկոպոսն գեղամահադի՝ որ կարգաւորել եւ կատարելին էր գործոյս եւ գործաւարաց սորին: Որ եւ մատանեցալէս ի տպեցումն եւ ի արքապետութեան սոյնոյ գործոյս, աշխատեցաւ: Ընդ նմին եւ արհարարու Յարութիւն Էփմէոսնեցի, որ է փորագրող եւ քանդակող գործ՝ պատկերաց՝ խորանաց՝ կանոնաց եւ ալլոց ծաղկանից: Հանգեւոր աշակերտեցելովն իւրով, Խաչատուր զպրիւն:

Երկնայիք ընդ Նոյնի եւ զԳրիգոր աշխատակիր վարդապետն, եւ զայնակերտն իւր զՄաղարիան, զարքայան եւ զգրուօղան գրոցս: Ընդ որս եւ զմարգարի եւ զպպիլի Գրիգորն:

Արժանի ի յիման եւ բնիկ Հարապետս սպասաւորն եւ օրհնածին զաւակն Հանգուցելոյ Հայրապետին՝ Միգրայի արք եպիսկոպոսն: որ յամենայն խնամածու լինէր գործափառապն սորին, Հոգալով զպիտոյնն:

Ապա՝ յիշեալիք եւ զԵստնորդ պաշտօնեան յիշեցելոց երկուց արքայան Վենապետաց՝ զԱնանիա սարկաւազն: որ ըստ Հոտարակականի ծառայութեան իւրոյ՝ պարգաւորեաց զսոյն զիւրք: կարի զգուրութեամբ ի շաղաղեցմանէ Հեղինակին, ի դերութիւն գրադարացն:

Իսկ եւ՝ յիշեալիք զարքեպալատ իշխանազուն իշխան Գրիգոր արքայ Ջուղայեցի, ընդ բարբի ազգառանձանութեան Խոջաճանեան Ձակիկենց կոչեցեալ: որ ի Հինդ բնակիր՝ եւ արժ փոխեցեալ էր առ Գրիգորոս: Որում Նոյն ինքն Տէր ողորմեացի եւ Հանգուցէ զնա ընդ սուրբս իւր ի վայելումն զգալական տեսութեան իւրոյ: Հանգեւոր Հանգուցեալ ծնողօք Նորին Միգրայիկն եւ Մամաթիւրիկն: եւ վաղաքառամ որդւովն Միգրայիկն: եւ ալլ Համայն նրոյ լեցելովքն: եւ կենդանի յերբն իւրով Զիպիսայեան: Գանդի՝ Նորին արքար զոյնիքն է Հասաւատեալ պարքանս բոլոր պարագայիւրն:

Եւ վերջապէս՝ յիշեալիք զարժանին յիշեցման եւ զժառանգաւորն օրհնութեան, զԻսաբողն եւ զԵստնայն օպպի եւ զպիտառութեանց ազգիս մերոյ, զարքեպալատ եւ զԱստուածաօէր՝ զազնուաւորն եւ զժառանգաւորն Պարոն Խաչիկ Աղայն Ջուղայեցի ի Հինդ բնակեալ, սոյնն մարտեօի Խմիլպպի գերաւստաւ: Իշխանին առ Տէր փոխեցելոյ: Հանգեւոր ծնողօք իւրով: Ընդ որս եւ զԵստնայն իւր զարքեպալատունի Մարիամ զժառանգն: եւ զարքեպոպոպոպոպ զարքեպոպ զՄովսէս Աղապատայն: Եւ զԵստնայն արքայան իւր, զԹահան Աղայն կենդանի եւ զԹահանի Յարութիւն, զՄիլիթաղ, զՄովսէսն եւ զՄովսէս Աղայն նշեալս ի Գրիգորոս եւ զմիակ յորն իւրեանց կենդանի գործեալ Խաթուն: Ընդ որս նաեւ՝ զարքեպոպոպոպ զին առաջ կործար իւրեանց մահուան Յարութիւնին յիշեցելոյ՝ զԱստուածաւոր Աղայն որ ի

բասրայ, Դե զայլ ամենայն իւրայինսն՝ զՀին եւ զնոր ննջեցեալսն, եւ զկենդանիսն: Վասկ սըն զի՛ Գիրքս այս՝ վերոյ յիշեալ Քրիստոսասէր Պարոն Խաչիկ ազնիւ Իշխանի որդարաւ վաստակ արդեամբքն տպագրեցեալ ի լոյս ածաւ: Որ եւ ի Տեառնապարզեւ զոյիցն զստառտանուէր արդիւնս շնորհեալ, սիրովառ բաղձանօք հետեւի զայլ եւս քան զայս մեծածախ՝ աղագօգուս եւ հոգեւոյ գրեանս տպեցուցանել ի սուրբ Աթոռոյն, ի յիշատակ ինքեան եւ իւրայնոցն: Որոյ զխորհուրդն Տէր հասարեացէ՛. զյիշատակս նորին օրհնութեամբ արացցէ՛. եւ զգիրտեցնն առանկապատկօրէն հասուցէ՛ իւրեան եւ իւրայնոցն՝ աստ եւ ի հանդերձեւ լումն: Եւ որք յիշէքդ՝ յիշեալ լիլիք ի Քրիստոսն Աստուծոյ մերմէ: որ է օրհնեալ յաււիտեանս: Ամէն:

Կիւլպէնկեան Մատենադարան

230.150 Սի

327

Ս. ՆԵՐՍԷՍ ԵՆՈՐՀԱԼԻ. ՆՏՐԲՈՂ ՍՐԲՈՑ ՀՐԵՇՏԱԿԱՊԵՏԱՅ: Կ. Պոլիս, տպ. Պօղոս Յովհաննիսեան, 1780, 79 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ՆՏՐԲՈՂ ՍՐԲՈՑ ՀՐԵՇՏԱԿԱՊԵՏԱՅ եւ ամենայն երկնային զօրաց:

Ի Հայրապետութեան Սրբոյ Էջմիածնի Տեառն Դանիէլի Սրբազնականաբ Կաթողիկոսի ամենաբն Հայոց: Եւ ի Պատրիարկութեան սուրբ Էրուսաղէմի Տեառն Թէոդորոսի գերզօն Վարդապետի:

Հրամանաւ սրբազան Պատրիարկի մեծի քաղաքի՝ Տեառն Թահմազեան աստուածաբան Վարդապետի:

Ի Մայրաքաղաքն Կոստանդնուպոլս: յԱմի փրկազորք տնօրէնութեան մարդանէր փրկին մերոյ, 1780՝ ի Փետրուար:

Ի Տպարանի Թահմազեան Պօղոսի:

ԹԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Չուրի:

Կիւլպէնկեան Մատենադարան

230.153 ՆԱ

328

ՍԱՂՄՈՍ: Կ. Պոլիս, տպ. Թովհաննէս եւ Պօղոս, 1780, 400 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ՍԱՂՄՈՍ ԴԱԻԹԻ ՈՐ ԵՒ ԿՈՑԻ ՍԱՂՄՈՍԱՐԱՆ:

Տպագրեցեալ ի Հայրապետութեան գերազան աթոռս սրբոյ Էջմիածնի՝ Տեառն Սիւսի մեծօրէն գերեթանիկ սրբազան Կաթողիկոսի ամենայն Հայոց: Եւ ի Պատրիարկութեան Սրբոյ Աթոռի Երուսաղէմի Տեառն Թովակիմայ եղնապետ Վարդապետի: Իսկ եւ վեհափառ Հրամանս: մեծի արքայանիստ մայրաքաղաքին Կոստանդնուպոլսոյ Տեառն Զաքարիայ Աղլաթսէր եւ Աստուածաբան Վարդապետի եւ արք եղիսկոպոսի:

Ի Թուին հայոց՝ ՎԱԻՔ: Փետրվարի Բ:

Ի Տպարանի Թահմազեան եւ Պօղոսի:

ՅՈՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Յիշատակարան Տպեցմամ :

Փառք...
 Տպագրեցեալ եղև Սաղմոսարան բարեխոսութեամբ արագահաս եւ երջանիկ վը-
 կային Քրիստոսի սրբոյն Մինասայ՝ ի վայելումն մանկանց սիւնի:
 Արդ՝ որք հանգիպիք այսմ զանազան եւ հոգեւոր բարեօք լցեալ Դասթեան սեղանոյս՝
 յիշեալիք ի քրիստոս զհանգուցեալ հայրն իմ զաստուածատուր. բնդ նմին եւ զիս զօրդի նո-
 բին՝ զյօհաննէս. հանդերձ որդւովն իմով տիրացու պօղոսին եւ զղեւարուսիկ յարուլթիւս-
 նիւ՝ զզիրս կապարեայս շարողիւ:
 Յիշեալիք եւ զմահան գործարանին զթալուոցի տիրացու առաքելն եւ զղազարն, եւ
 դուք յիշեալ:

Կիւլպէնկեան Մատենադարան

223-2

1780

329

ՍՈՒՌԻԱՍ ՎՐԴ. ԱՂԱՄԱԼԵԱՆՅ. ԹՈՒԱՐԱՆՈՒԹԻՒՆ: Վննտիկ, տպ. Դեմետրիոս Թէոդոս-
 եանց, 1781, 511+16 չՀ.=527 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ԹՈՒԱՐԱՆՈՒԹԻՒՆ: Յերկուս գիրս բաժանեալ:

Յորում աւանդին պէսպէս ծանօթութիւնք զթուոց, եւ զյատկութեանց, եւ զհանգա-
 մանաց նոցա. եւ կանոնք յովովք յազգի ազգի հաշիւս պիտանիք, հանդերձ օրինակօք բազմօք:
 Այլ եւ բանք ինչ յաղազս զուգադրութեանց. եւ փոխադրութեանց. եւ յաղազս Նշանակաց:
 Արարեալ ի Հայր Սուրբառ վարդապետէ աղամայեանց՝ ի միարանութենէ ամենա-
 պատիւ տեսոն Մխիթարայ մեծի արքայի:

Եւ տպագրեալ հրամանաւ զերապստիւ տեսոն Ստեփաննոսի վարդապետի եւ ար-
 բայի նորին յաջորդի Արդեամբք եւ Ծախիք բարեպաշտօն եւ քաջատունգիկ շահրմանեանց
 երկուց եղբայրց հարազատաց բարադամեան պարոն յովսէփին եւ պարոն զաքարին:

Ի հայրապետութեան տեսոն Ղուկասու հայոց կաթողիկոսի: Յամի տեսոն 1781.
 ի մարտի 8: Եւ ի թուականութեան հայոց ԶԱՂ: Ի Վէնէտիկ ի տպարանի դեմետրեայ Թէո-
 դոսեանց: Հրամանաւ մեծաւորաց:

ՅՈՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Զուսի:

Կիւլպէնկեան Մատենադարան

511 Աղ

330

ԱՂԹԱՄԱՏԱՆՈՅՏ ՍՐԲՈՅՆ ՅՈՎՍԵՓԱՅ ԱՍՏՈՒԱՄԱՀՈՐՆ: Վննտիկ, տպ. Դեմետրիոս Թէո-
 դոսեանց, 1781, 214 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ԱՂԹԱՄԱՏԱՆՈՅՏ ՍՐԲՈՅՆ ՅՈՎՍԵՓԱՅ ԱՍՏՈՒԱՄԱՀՈՐՆ:

Թորում պարունակին եւ այլ աղօթք ժողովեալք ի զանազան դրոց:

Արարեալ յամենեկն բաժանիքէ ըստ խնդրոյ ոմանց շերմեանդից :

Յամի տեառն 1781. սեպ. 20. Ի Վենետիկ. Ի տպարանի դեմետրեայ Թէոդոսեանց :
Հրամանաւ մեծաւարաց :

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ.

Ձունի :

Կիւլպէնկեան Մատենադարան

248 Աշ

331

ՔՍԱԻԵՐԻՈՍ ԴՈՒՆԵԱՆՑ. ՔԱՐՈՉՔ ՀԱՄԱԹՕՏՔ: Հատոր Ա: Թրգմ. Վրթանէս Վրդ. Աս-
կերեան: Վենետիկ, տպ. Դեմետրիոս Թէոդոսեանց, 1781. ԺԶ(18)+Ռ56=872 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ՔԱՐՈՉՔ ՀԱՄԱԹՕՏՔ ԵՕԹՆ ԿԱՐԿԵԱՆ:

Աս իւրաքանչիւր կարգ յիսուն եւ երկու՝ ըստ Թուոյ կրեակէից տարուոյ:
Քաղեալք ի վկայութեանց սուրբ դրոց, յընտիր ընտիր իմաստից սրբոց հարց՝ եւ
այլոց մատենադրաց, երկեակ կամ երբեակ բաժանմամբ տրո՛ւնալք, եւ համոռօտ եւ դիւ-
րիմաց ոճով աւանդեալք ի քսաներիսն դոսեանց՝ քաջ քարոզատուէ:

Հաւաքեալ, և նորոգ դատաւորութեամբ Թարգմանեալ ի հայ բարբառ ի հայ Վրթա-
նէս վարդապետէ ասկերեանց՝ յաշակերտէ մեծին Մխիթարայ վարդապետի ևւ աստջնոյ աբ-
րայի: Եւ բաշխեալ յերես հատորս:

Հատոր Աւաղին:

Յոր բովանդակին Երեքհարգեան քարոզք: Կարգն առաջին յաւտարանական բանից,
ևւ առակաց: Կարգն երկրորդ՝ յօրինակաց աստուածաշունչ զբոց, ևւ Կարգն երրորդ՝ ի
պէսպէս նմանութեանց, ևւ ի խորհրդաւոր նշանաց:

Տպագրեալ հրամանաւ գերապատիւ տեառն Ստեփաննոսի վարդապետի, ևւ Աբրայի:
Արդեամբք ևւ ծախիւք բարեպաշտօն ևւ քաջատո՛միկ շահրմանեանց երկոցունց եզրարց
հարազատաց պարոն յովսէփին ևւ պարոն զաքարբին: Ի վրաս մեծին աստուծոյ, ևւ ի պատիւ
սրբունւոյ աստուածածնին, ի նպաստ քարոզչաց, եւ ի վայելս հոգեւոր խոկման փափա-
գաղաց:

Ի զայբապեաութեան տեառն Ղուկասոս. Հայոց կաթողիկոսի: Յամի տեառն. 1781.
Ի փետրվարի. 1: Ի Վենետիկ. Ի տպարանի դեմետրեայ Թէոդոսեանց: Հրամանաւ մեծաւարաց:

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Ձունի:

Կիւլպէնկեան Մատենադարան

252-02 Աս

332

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ՆԱՐԵԿԱՅԻ. ԳՐԻՔ ԱՂՕԹԻՑ: Կ. Պոլիս, տպ. Յովհաննէս Լ. Պողոս, 1782, 640 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ Ա

ԳՐԻՔ ԱՂՕԹԻՑ: Ասպեալ Սրբոյն Գրեգորի նարեկացւոյ՝ Հրեշտակեան վարդապետի:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ Բ

Գիրք ԱՂՕԹԻՑ Արարիւ Սրբոյն Գրիգորի Նարեկացւոյ՝ Հրեշտակական Վարդապետի:

Իսկ վերստին ի լոյս ածեցմամբ՝ Տպագրեցեալ ի Վեհփառ Հայրապետութեան շըր-
բոյ էջմիածնի՝ Տեառն Դուկատու Սրբազան Կաթուղիկոսի ամենայն Հայոց: Եւ ի Պատ-
րիարքութեան Յանկալի երկրին որոյն Երուսաղէմի՝ Տեառն Յովակիմայ Երջանկազարդ
Վարդապետի:

Ի Կոստանդնուպոլիս Բագաբէ:

Հրամանաւ Նորին Սրբազան Պատրիարքի՝ Տեառն Ջաֆարիայ՝ Աստուածաբան Կոչե-
ցելոյ՝ Գերիմատա Վարդապետի՝ եւ արք Եպիսկոպոսի:

Ի Տպարանի յճաննիսի եւ պօղոսի:

Առաջնորդեալ Ամենակարօղ Տէր:

ՅԻՇԱՏԱՅԱՐԱՆ

Յիշատակարան տպեցմամ սրբոյ Մատենիս:

Փառք...

...եւ կարողութիւն մեզ նըատեցս՝ եօթներորդ տպագրութեամբ եւ բարեւոք
ուղղագրութեամբ, յառաջ ածել եւ ի լոյս բերել զաղօթական եւ զներբողական սուրբ մատ-
ենան Գրիգորի Նարեկացւոյ Հրեշտակակրօն վարդապետին մերոյ որոյն:

...Որոյ զաղբարար եւ լուստու թանիցն՝ քաղումք ցանկացող եղեալ, բազում
անգամ տպեցեալ էր մասնաւոր այս՝ յայլ եւ այլ հոգեւէր արանց. բայց ցակայն՝ րահս անե-
լալի գլոյնի բազմաց, ապառնալ եւ դժուարադիւտ եղեալ էր: Վստի որոյն ի յորդորմանց
ազօթասէր անմանց, եւ իւրոց իսկ ջերմ փափաքանաց հարկեցեալ՝ տպագրել տիրացու Յո-
հաննէսն, որդի մանուկի Աստուածատուրին հանգուցելոյ, մակնուած արտաւ օղի կո-
չեցեալ. որ ճնշեալմբ յարուչէի զիւղէն Ակնայ, եւ մենդեամբ յիղմի բաղաբէն ծովեղբո-
նայ. յամի մարդասէր փրկչին մերոյ 1782. եւ ի հայոց Թուականին ԲՄԽ. յեօթներորդում
աւուրն յոյժմբերի. սկսաւ արդել զամենացանկալի գիրքս աղօթից եւ ներբողինաց հոգեկիր
Հոստորիկ՝ արդարաւստապի արդեամբն իւրով. առատապէս եւ լիովի հոգացեալ զպիտոյս
եւ զպարագայս յառաջ բերութեան գեղեցկարան մատենիս, վասն յիշատակի հոգացո նշնե-
ցելոց եւ կենդանեաց իւրոց:

Եւսկիմամբ նաեւ այն փոքրիկ զբոյն, որ կոչի Բան Խրատու վամ ուղիղ Հաւա-
տոյ եւ մտօնք վարուց առաքինութեամ, ի խնդրոյ Վարդանայ զիւանդպրի յօրինեալ: Ջո-
րոյ օրինակն ի Հինգերորդում տպման՝ Յակօր Աստուածաբան Պատրիարքն շնորհելով, հը-
րաման իսկ առեալ էր՝ դնել ի վերիոյ:

Այս ուրեմն մինչ հոտոտիք ընթերցանութեամբ մերով՝ ի զաղցրաբուրիկ եւ յանու-
շահու ծողկանց վայելուչ բուրասանին, յիշնշիք առ Տէր, զնոյն վերստին տպագրել
տիրացու յճաննիսի զհանգուցեալ ծնօղն զմանուկի Աստուածատուր հայրն իւր. եւ զԵս-
րուհի մայրն իւր. եւ զայլ համօրէն նշնեցեալսն ազգականութեան նորին: Այլ եւ զկենդանի
տիրացու Յօհաննէսն, եւ զկենակից նորին զՄարիամն, եւ զԲարդուս որդիս իւր Պօղոսն, եւ
զտիրացու Յարութիւնն եւ զփոքրիկ Միքայէլն, հանդերձ քնաւ ազգատունիւն: Որ ըստ
բարեյօժար ըղձի իւրոյ՝ տպել կամեցեալ զմեղրածութեան գիրքս աղօթից եւ ներբողինաց յիւ-
րումն տպարանի, առատապէս արար զայս ի վայել հայաստ հաւատացելոց, որում վարձա-
հատոյց լինի Աստուած, բազմապատմի յարգանքութեան իւրում:

Հուսկ յետոյ յիշովիք զաշխատաւորն տպարանի տիրացու յճաննիսին, զորդի նո-
րին զյոզեանդիւտ տիրացու յարութիւնն, որ ի շարի եւ ի ցրուել զգիրսն կապարեալ՝ շատ
աշխատանա կրեաց. որ պատարասական ծառայ է՝ մեր ամենեցուն: Այլ եւ զբրտնալան գոր-
ծաւորն զործարանի տպագրատանն. զտպագրիկ վարդանն՝ որ է յերկրէն բալուսայ, ի գեղ-
ջն նուղու. եւ զարապրիկ տիրացու մարտիրոսն՝ իայլ աղբիւրքի. եւ զմանազկերոցի տի-
րացու պօղոսի որդի տիրացու կիրակոսն:

Որպէս զի եւ ինքն փրկին մեր բարեղութ, առ հասարակ յիշեցէ զմեզ, ի միւս-
անգամ զայստեանն ըստ մենի ողորմութեան իւրում: Որում ընդ Հօր եւ ընդ որոյն Հոգւոյն
փառք յաւիտեանս, Ամէն:

Կիւլպէնկեան Մատենադարան

248 Նաբ

1782

333

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՎՐԴ. ՀԱՆՆԱ. ԳԻՐԲ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ...ԵՐՈՒՍԱՆԷՄԻ: Կ. Պոլս, տպ. Յովհաննէս և. Պոզոս, 1782, 355 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ԳԻՐԲ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ Սրբոյ և մեծի Քաղաքիս աստուծոյ Զրուսաղէմիս, և սրբոց Տնօրինականաց Տեղեաց Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի:

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Ազգարարութիւն առ ամենայն չնրմեաւնդ ընթերցողսն.

Մահուսի և Մահուեսցու Հոգեւէր մոճիմսն:

Ենորհին աստուծոյ՝ Սոյն սա զիրջ պատմութեան սրբոյ շաղաքին նրուսաղէմի՝ տնօրինակատար տեղեաց Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որ էր հաւաքեցեալ ի Հին պատմութեանց, և նորապէս շարադրեցեալ ի Յունենէս յոգնեալատ Վարդապետի նրուսաղէմացոյ Հաննայ վերամայեալ՝ հարազատ գտաւիչ և զործակալէ երկնահամբաւ Սրբոյ Աթոռոյ՝ Սրբոց Յակորեանց. (որպէս յառաջարեութիւն զբոյս ցուցանի):

Եւ զի՝ սուրին նախկին տպագրութիւնն՝ էր եղեալ ի Հայրապետութեան Սրբոյ իշմարեմնի Տեառն Կարապետի Սրբազան Կաթողիկոսին ամենայն Հայոց:

Եւ ի Պատրիարքութեան Սրբոյ նրուսաղէմի՝ Տեառն Գրիգորի Քաջաւոր Մեծի Րաբունայեանի:

Եւ կոստանդնուպոլսոյ Պատրիարքի Տեառն Յունենիսի Աստուածաբանութեան Վարդապետի. (որոց յիշատակ անուանցն օրհնութեամբ եղիցի):

Յամի Տեառն 1721: և մեր թուականի անկո:

Իսկ ի զալ հասանիլ թուականի Տեառն 1787: և հայոց անձգ. մինչ վերջացեալ էր պատմադրբոյս առաջին տպեցեալքն, երկրորդ անգամ տպելոյ Հրաման եղեալ էր, ի ժառանգան Հայրապետութեան Սրբոյ Աթոռոյն իշմարեմնի՝ Տեառն Սիմէօնի Սրբազան Կաթողիկոսին:

Եւ ի Պատրիարքութեան Սրբոյ նրուսաղէմի Տեառն Կարապետի տպել տուողի զբոյս, ձեռամբ՝ ի կոստանդնուպոլսի եղեալ Վէճիլին իւրոյ Տեառն Յովակիմայ Արհւոյ Եպիսկոպոսին:

Եւ Մեծի պոլսոյ Պատրիարքի Տեառն Գրիգորի Վարդապետի:

Ապա՝ և այժմ վերստին ի վերջնալի՝ երկրորդի անգամի տպագրեցելոյն պատմադրբոյս այսորիկ, ներկայ Աթոռաժառանգ եղեալ վերերջանիկ և յիշատականորդ Յովակիմ Սրբազան Պատրիարքն Սրբոյ Աստուածայնոյ Աթոռոյն Զրուսաղէմի (որոյ վէճիլութեան ժամանակն՝ եղեալ էր երկրորդ տպումն զբոյս.) զի Հրաման առաջեաց ի կոստանդնուպոլսն՝ իւրն և սրբոյ Աթոռոյն սպասուս արեացու արդեան. զի առյց վերստին տպել առլ զպատմադրբոյս՝ վստն երկոյ պատմառոց...

...ի վեհաբառ Հայրապետութեան սրբոյ իշմարեմնի լուսանկար Աթոռոյն ամենայն Հայոց Տեառն Ղուկասոս Սրբազան Կաթողիկոսին՝ Յաւորդի նշանեալ հօրն մերոյ Սրբոյն Գրիգորի Հունուարիին:

Եւ ի Պատրիարքութեան Աստուածայնոյ շաղաքին նրուսաղէմի Տեառն Յովակիմայ յիշատականորդ երջանիկ Պետի (որոյ ի վէճիլութեան ի կոստանդնուպոլսն՝ եղեալ էր երկրորդ տպումն):

Իսկ և ի Պատրիարքութեան Մայրաքաղաքիս կոստանդնուպոլսոյ՝ Տեառն Զաքարիայ Ազգաւոր կոչեցեալ Րաբունայեանի. Յամի մարդեղութեան տեսան 1782: և ի Հայոց թուին անկո:

Ի Տպարանի Յունենիսի և Պոզոսի:

Արդ՝ ի վայելիլի զսա, և ի հրճուելն մեր հոգեւորական պատմութեամբ սրբոց առնօրինականաց տեղեաց Քրիստոսի, ժահեմեք և ժահեմացու անմիջեղ, յիշեցիք ի տէր ի մաքրաբալլ ազօթն մեր զվերագրեցեալ յօսաննէսս. հանդերձ յոգնաշատ որդւոյն իմի տիրացու պոզոսի. որ յօրինօղ և լինօղն էր տառիցս այսոցիկ. և զմիւս որդեակն իմ

զտիրացու յարութիւնն, զչարօզն ե զցրուօղն՝ Թրճրճեայ գրոց, գտեճանձիր պատրաստական ծառայն ձեր ամենեցուն:

Այլ եւ յիշեմք զաշխատաւոր մշական դործարանիս, բալուցի տիրացու պետրոսն եւ զվարդանն՝ եւ զամենայն աշխատողսն: Եւ դուք յիշեալ լիջիք ի տեսնէ մերմէ յիսուսէ քրիստոսէ: Ամէն:

Կիւլպէնկեան Մատենադարան

956-6956 Հա

334

ՄԱՆՈՒԷԼ ՍՐՄԱՔԷՇ ԿԵՆՈՐԵԱՆ. ԳԻՐՔ ՈՐ ԿՈՉԻ ԱԿՆ ԼՈՒՍԱՏՈՒ. (Հայաստան թրքերէն): Կ. Պոլիս, սպ. Ստեփաննոս Պետրոսեան, 1782, 264 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ Ա

ԳԻՐՔ ՈՐ ԿՈՉԻ ԱԿՆ ԼՈՒՍԱՏՈՒ

Շարադրեցեալ վառն Սրբոյ Զիկեղեցւոյն Ընդհանրականի եւ Առաքելականի: Յամի Տեառն. 1782: Եւ ի Թուականիս Մերոյ. ռմլա:

Ի Կոստանդնուպոլիս Մայրաքաղաքի:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ Բ

ԳԻՐՔ ՈՐ ԿՈՉԻ ԱԿՆ ԼՈՒՍԱՏՈՒ:

Ի Վէհապետութեան Տեառն Ղուկասու Սրբաղնակատար Կաթողիկոսի, Լւ ինքնակալ Քահանայապետի ամենայն Հայոց: Եւ ի Պատրիարքութեան Սրբոյն Առաքիմայ Տեառն Յովակիմայ Արհի Եպիսկոպոսի: Եւ ի պատրիարքութեան Տեառն Զաքարիայ Մեծի՝ Մէծի պալտոյս Առաւածորան Եպիսկոպոսի եւ Ուղղափառութեան Վարդապետի. Որ եւ Տպուրուսութեան Հրամանատուի:

Շարադրեցեալ ի Փոքրիկ Մանուէլէ՝ Միայն եւ Լթ Դպրէ, Կոստանդնուպոլսեցոյ, Կեսարեան:

Եւ տպագրութեամբ ի Լոյս Ածեալ, ի Տպարանի Պետրոսեան Ստեփաննոսի.

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Յիշատակարան

Յանունն ... ծայրացեալ վերջաւորեցաւ Գրքուկս այս, որ կոչի Ակն Լուսատու, տուն-կեւոր շարագրութեամբ, որ է Առաջինն երկց մասանց՝ հայկական շարագրութեանց:

Արդեամբք եւ զոյիւք՝ շորից պատուական աբանց բարեպաշտեց Ուրեմն՝ յիշեմք զայնոսիկ անձինս ղարդղելիս, ի մաքուր եւ յԱռաւածաւորաց աղօթս ձեր, որք ճղին առիթք տպեցման որդին ...:

Այլ եւ յիշել աղաչեմ՝ զիս գծաւորս՝ ուղղափառ եւ միաբնակ Լուսաւորկական ազգից Հայոց, զփոքրիկ Մանուէլ վպիրս Կոստանդնուպոլսեցի զաբարոյսոյ դրքութեան հանդէմ ձեռողօք իմովք՝ Կեսարացի Թէոթորոս ճարտարապետի, եւ խոհեմաղարդ տիկին եւ որդեակէր Կիւլի Կոստանդնուպոլսեցոյ, եւ համայն ընտանեօքս, որք հոնկուցեալք են ի Տէր:

Կիւլպէնկեան Մատենադարան

230-158 Մա

Կագոնց՝ Ա. Պ.

(Շարք. 19)

ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ

AN ARMENIAN MISCELLANY: Դրեց Արամ Թերզեան: Թղթակազմ, փոքրածալ, էր 228 եւ չ գումանոր արտահամուրիւններ: Փարիզ, 1969, գին 5 Տոլար:

Ներկայանալի, ընտիր տպագրութեամբ հատոր մըն է առիկա եւ անգլերէն լեզուով արժէքատուր գործ մը հայկական հարցն պատական իր վերջին չընկնող ներկայացնելու համար: Ըստ երեւոյթին, իրարմէ անկախ հատուածներով հեղինակը՝ Արամ Թէրզեան՝ կրցած է ամբողջութիւն մը ներկայացնել յաջողութեամբ:

Նախաբանին մէջ յարդելի հեղինակը կ'ըսէ. «Որոշ մասնաւորութիւններ կան մեր պատմութեան մէջ որոնք կարիք ունին ներկատուելու»: Եւ կը շեշտէ որ «Հողամասը, որ ներկայիս կը գրաւէ Հայ ազգը, չի հաւատարիր իր անուան հետ կապուած պատմական հողամասերուն: Տարածութիւնը ներկայիս՝ ամբողջութեան մօտաւորապէս հարիւրին տասներկուորդն է»:

Ծահկան աշխատութեան առաջին հատուածն է «Դարեհ թագաւորը կ'ըսէ...»: Կը սկսի Բէհմոյունի արձանագրութեան (516 Ն. Ք.) նկարագրութեամբ, Ռօլինսընի լուծմամբ, եւ իր դիտողութիւններով: Ընդունելով հանդերձ Պր. Թէրզեանի նիւթը ներկայացնելու շահկան ձեւը, Բէհմոյունի արձանագրութեան Հայոց մասին յիշատակութեանց ցարդ կատարուած բացատրութեանց լրաց բան մը չաւելցուի:

Երկրորդ հատուածը նուիրուած է «Անցեալին բնակարար»՝ Գուռ ոճով եւ հայրենաշունչ կերպով գրուած է այս հատուածը ձեղնակով կրնայ սխալած ըլլալ՝ երբ կը խորհրդ որ «մեր Ժողովուրդին քրիստոնէական միջին-նոր կրօնքին» պետութեան իսկ կողմէ ընդունուելով՝ յողթանդիկ նշանակում է, մինչ «Ժառանգար» ձեւով հակառակ կերպով Հայերը քրիստոնէացան՝ աշխիւնը պետու

թիւնն էր որ պարտադրեց ժողովուրդին միահամուռ քրիստոնէական Տրդատի օրով եւ կողմէ: Հայոց իբր պետականութեամբ ժողովուրդ ամբողջական քրիստոնէացումը կարիք ունի քննարկման եւ նոր արժէքաւորման: Պէտք է յիշել որ քրիստոնէութեան հետ Հայաստանի մէջ է որ իրապէս առաջին անգամ կը դռները «Հատարականպատ» պետութիւն», ուր թագաւորներ պետական հող կը բաժնեն, եւ պետական մէկ ճիւղը եղող եկեղեցիքի կաթմակերպութեամբ ազդադատուողներ, սերկանողներ, հիւանդակներ, ապատարարներ կը հաստատուին երկրին մէջ: Յետոյ, առանց դռնը կերպով ուրանալու Մաշտոցեան գրեթէ գիւտին անշահելի կարեւորութիւնը, կարելի է առարկել արեւելագէտ Սէն-Մարգրիտի տեսութեան, զոր Պր. Թէրզեան որդեգրած է, այսինքն թէ՛ պահնց այդ դերբու գիւտին Հայ ժողովուրդը բոլորովին ձուլուած կորսւած պիտի ըլլար Պարսիկներու կամ Ասորիներու մէջ: Դրերու գիւտէն անջատ, հայկական նկարագիրն է որ պէտք է նկատի ունենանք: Ինքնուրոյն եւ օտարամերժ նկարագիր՝ որ ամէն բան իր ինքնարժէքով առնուածքին վերծանմամբ պահած է: Իր այդ նկարագրին պատճառաւ է որ ան նոր դիրքուր իր կարիքը գոհացուց: Եթէ չորս հազար տարի Հայոց Հայ մայր մէջը չենք կրնար ատիկա վերագրել Արաքս Մաշտոցեան գրեթէ: Չորս հազար տարին հոս կը յիշենք պարզապէս առիկա-նշանակուած ըլլալով մեր լեզուական պատմութեան համար:

Յաջորդ հատուածը նուիրուած է «Միւրապետին Արեւելք Ժի Դարու Օսմանեան վաթսուորութեան տարի»՝ Այս հատուածը ուր լրջութեամբ եւ հմտորէն Ժի Դարուն ընթացքին Հայ դատին ժամանակագրութիւնը կը ներկայացուի, ըստ իս շատ արժէքաւոր է փոքրագույն կերպով լայնագույն լայնագույն տարածքի եւ քաղաքային մեր պատմական ճիւղին մէջ: Այս հատուածին վերջը էլ «Են» դիմացի կը տրուի «Հայկական» բաժնիւնը: Եւ յաջորդող «Հայկական» աշխարհագրական: Դ

Էջ 69-ով կը սկսի «Երկարագոյն տասնամակար 1913-1923»։ Ասիկա մեր պատմութեան ամենաաւելի չըջանալի է, յոյսի առկայծումէ վերջ ամենամահաբոյր՝ որուն ենթադրուեցաւ Հայութիւնը։ Թէրզեան հարազատորէն եւ առանց դժուարութիւնի կը ներկայացնէ իրողութիւնը։ Պր. Թէրզեան կը սխալի երբ կ'ըսէ թէ «Միայն Կ. Պոլիս եւ Զմիւռնիա ապրող Հայերը խնայուեցան Թուրքոյ մնացեալ մասերուն մէջ ընտելող իրենց ազգակիցներուն վիճակուած բախտէն» (էջ 94)։ Արդար ըլլալու համար յիշենք նաեւ որ Կոստանայի (Քէօթաֆիոյ) Հայութիւնն ալ ժամանակաւորապէս ազատուեցաւ Թրքական վայրագութենէն եւ ցեղասպանութենէն։ Զմիւռնիա եւ Կոստանայ վերջն է որ զոհ գացին Մուսթաֆա Քէմալին «բարեկարգութեան»։ Թէրզեանի այս հատուածը ամենաընդարձակն է այս հատորին մէջ։ Սղծմտորէն աշխատուած եւ ամփոփուած ուսումնասիրութիւն մըն է այս մասը, որուն համար արժանի է զնահատութեան։ Իրեն հետ կը ձայնակցիմ երբ կ'ըսէ. «Մակայն մենք դեռ հեռու ենք միջազգային հասարակութեան համար զուշակուած նոր կարգէն» (էջ 151)։ Յաջորդ հատուածը՝ «Գաղթ եւ արտագաղթ», պատմական հաշուետուութիւն մըն է, որուն զլխաւոր երկու հանգրուանները, ըստ հեղինակին, Ե-ԺԳ եւ ԺԹ դարերն են։ Պր. Թէրզեան կը կարծէ որ Հայ-Հոռոմները Իրիզանդական բռնագաղթներու պատճառաւ յունացած Հայ դանդուաներ են։ Իրիզանդական օրերուն ըսկըռուած «արապ» ձուլումի կը վերադէ Հայ-Հոռոմներու գոյութիւնը։ Զարմանալի է որ այդ ձուլումը չէ ամբողջացուած կատարեալ կերպով եւ այդ «ձուլման» վիճակը դեռ մինչեւ ի Դար կը տեսնուի։ Ըստ իս, դժուար է հաւատալ որ յունացման ձուլումի պատճառաւ գոյութիւն ստացան Հայ-Հոռոմները կամ Մարթերը, որոնց գոյութեան մասին կանուխէն վկայութիւն կայ մեր մատենագրութեան մէջ։ Հայ-Հոռոմ գրականութեան գոյութիւնը, մանաւանդ ձեռագիրներու մինչեւ մեր օրերը հասած ըլլա-

յը, պէտք է այլապէս բացատրել քան թէ յունացման բռնագաղթներու միջոցով կատարուած։ Եթէ յունացման վերադրեք, ուրեմն՝ ինչպէս ըսի՝ զարմանալի է որ դարեր տեւելէ վերջ դեռ գոյութիւն ունենային։ Ըստ իս, Հայ-Հոռոմը Հայ աղանդաւորական երեւոյթ մըն է, որ յունացման հետ որեւէ առնչութիւն մը չունի, բացի անկէ՝ որ այդ Հայերը նախնաբար են Հոռոմ ծէս եւ Ժիսակատարութիւն որոշ չափով, նոյն առեւն պահելով որոշ չափով Հայութիւն (Հայ դիւր ու դրամականութիւն)։ Հայ-Հոռոմներու մասին ցաւալիորէն զեռ յուրջ կերպով ուսումնասիրութիւններ չեն կատարուած եւ նոյնիսկ իրենց մատենագրութիւնը մեծագոյն մասամբ անձանօթ կը մընայ, թէ եւ մեղի հասած։

Էջ 156-ով Պր. Թէրզեան կու տայ հատուած մը, որուն խորալիրն է «Գրախօսական Սոյնքի յուշարձին» Մանթապուրներու մասին»։ Արժէքաւոր յուշագրութիւն մըն է այս հատուածը, Թէրզեան կը յիշէ Տոյնքիի տիւրը ընթացքը եւ «Մանթապուրներ» հատորին մէջ անոր ողորմելի յատարարութիւնները եւ ստոր կը հակարէ ազդիւ եւ անաշու արտայայտութիւնները Գիւլիպ Կիրաքի («Տասը տարի վերջ - Վերջիւցում մը»)։ Կիրաքի անուան հետ եւ կ'ուզէի հոս յիշել նաեւ Զործ Հոռոմն ու իր հրատարակած խարանիչ «Առիւծ Ժանտար» (կամ Սորշակը)՝ հատորը, ուսմոցուցիչ եւ սրապանձեցուցիչ բոլոր Թուրքոյ «բարեկամներուն» համար։ Պր. Թէրզեանի այս հատուածը ընտիր վերլուծում մըն է, ուր ան ցոյց կու տայ իր առողջ դատելու կերպը։

Վերջին հատուածը այս հատորին խորագրուած է «Հին Զեռագրեր», անշուշտ Հայ Հին ձեռագրեր նկատի ունենալով։ Թէ ինչպէս Պր. Թէրզեան այս մասնագիտական նիւթով հատուած մը ներառած է իր հատորին մէջ՝ դժուար է բարեհալ։ Մեր տպագրութիւնը այն եղաւ որ ներքին առանց տիրապետած ըլլալու դրած է հատուած մը, որ իր հատորին մնացեալ մասին անուանալի

լրջութեան կը հակադդէ: Ճիշդ չէ որ ճշտ ընդհանրապէս նկատուած կանոնի, որքան որ աւելի հին ըլլայ ձեռագիր մը այնքան աւելի կարեւոր է» (էջ 189): Ձեռագիրները կը նստիւնտրուին իրենց պարունակութեամբ, եւ այդպէս է որ անոնց կներքնադասարկումը կը նշանակուի: Գոյութիւն ունեցող հնագոյն ձեռագիրները՝ 877-ին Աւետարանը քէ Խաչի ձեռագիրներուն մէջ, այլ Վենետիկի Ս. Ղազար պահուած Մլքէ Թադուհի Աւետարանը 862-էն (էջ 191): Ո՛չ ալ ապացոյցուած է էջմիածնայ Աւետարանին չորս եկամուտ մանրանկարներուն Զ Դարէն ըլլալը (էջ 191): Սուրբ Իրէնէի մարտիրոսութեան սրբազոյղ բնագրէն աւելի կարեւոր է «Ասիոյ Անտիոքի» եղական հայերէն թարգմանութիւնը: Ո՛չ ալ ճիշդ է որ Վիլհոլմ Լանկել-ուն 1850-ին զարկ տուաւ հայերէն ձեռագիրներուն հետաքրքրութեան, բան մը՝ որ անկէ շատ առաջ թէ՛ Հայեր եւ թէ՛ օտարներ կատարած էին: Ո՛չ ալ ընդունելի է իր արժեւորումը ձեռագրաց յիշատակարաններուն մասին (էջ 196): Ճիշդ չէ որ հայերէն յիշատակարաններուն (ձեռագրաց) օգտագործումը հարկէր տարուան մը գոյութեան իրաւունք ունի ներկայիս (էջ 197): Իրականութիւն է որ Առաքել Դաւրիժեցիի,

Զաքարիա Սարկաւազի նման պատմագիրներ օգտագործած են ձեռագրաց յիշատակարաններ: Երուսաղէմի ձեռագիրներուն մօնակարեւորը մանրանկարչական տեսակէտով կեռան Թադուհի Աւետարանը չէ, այլ Վաքոյի «Աքանջելի» եւ ամենակարեւոր մանրանկարեալ Աւետարանը (էջ 203): Հարկ չեմ տեսնել, երբեք երկարել այս մասին: Հատորը կը վերջանայ ութ մանրանկարչական դուռնաւոր արտահանութիւններով, որոնց ընտրութիւնը կ'երեւի թէ հասկացողութենէ աւելի ըստ բարտի կատարուած է, դատելով իրենց անհաստատութենէն:

Պր. Արամ Թէրզեանին այս հատորը աւանց տարադոյսի կարեւոր նպաստ մըն է Հայ Դատին եւ շատ ցանկալի պիտի բլլար որ մանաւորաբար օտարներու մէջ լայն կերպով տարածուէր՝ իր զգուշութեամբ մշակուած նիւթով, խնամեալ լեզուով, մաքուր հրատարակութեամբ: Սրտանց երախտապարտ պէտք է ըլլալ իրեն իր այս ներկայանալի աշխատութեան համար: Իցիւ թէ քաջալերուէր՝ շարունակելու համար նման աշխատանքներ ձեռնհասօրէն ներկայացնելու:

Թ. ՔԻՐՈՍԵՆԿԵ

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐՆԵՐ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

ԺԱՌԱՆԳԱԿՈՐԱՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ԵՒ ԸՆԺԱՅԱՐԱՆԻ

Ամենապատիւ.

Տ. Եղիշէ Ս. Արքեպս. Տէրտէրեան
Բարեխնամ Պատրիարք Ս. Աթոռոյս

Սրբազան Հայր,

Դպրոցական տարեւըջանը զոր կը փակենք այսօր, կը տարբերի միւս տարիներէն՝ իր նշանակութեամբ: Այսօր, ուսումնական նոր ծրագրի մը երկու տարիներ առաջ սկսուած կիրարկութեան առաջին արդիւնքներն են զոր կը բերենք ու կ'ընծայենք Ձերդ Ամենապատուութեան:

Երկու տարիներ առաջ, Ձեր հաւանութեամբ, վերամշակեցինք կրթական մեր ծրագիրը, եւ, թելադրուած օտար դպրեւանքերու կիրարկած դասաւանդական արդի մօտենցումներն ու բարեկարգութիւններէն, մեր ծրագիրը դրինք նոր հիմքու վրայ. նախ՝ Ժառանգաւորաց չորս տարիները բարձրացուցինք հինգի, որոնց աւարտին Ժառանգաւորը ուսած կ'ըլլայ դիտական, թուարանական եւ լեզուական այն բոլոր առարկաները, որոնք կը պահանջուին երկրորդական վարժարանի մը ընթացաւարտ աշակերտներէն: Յատուկ շնորհ մը դրինք անգլերէնի եւ հայերէնի ուսուցման, նկատի ունենալով մանաւանդ որ մեր աշակերտութիւնը կը հասնի Երուսաղէմ տարբեր բազմաթիւ դպրոցներէ, առ հասարակ ուսումնական աղքատ ծրագրով մը, նոյնիսկ երբեմն անգիտակ մայրերի լեզուին եւ անգլերէնին:

Ուրախ ենք արձանագրելու այստեղ թէ, հակառակ ամէն դժուարութեան, յաջողե-

ցանք յաղթել այլազանութիւններուն՝ որոնք կը տարբերէին նոյն դասարանի աշակերտները իրարմէ եւ այսօր, իւրաքանչիւր դասարանի աշակերտութիւն միաձուլուած է լեզուական եւ գիտական առարկաներու իր պատրաստութեան մէջ եւ հասած մակարդակի մը՝ որ իւրաքանչիւր դասարան կ'ընէ ամբողջութիւն մը, կրթական ծրագրին համապատասխան:

Մեր նոր ծրագրով բազմացուցինք նաեւ ազատ սերտողութեան ժամերը եւ աշակերտութիւնը մղեցինք անհատական աշխատանքի, ուսուցչներու թելադրութեամբ եւ ուղղութեամբ: Այստեղ եւս ուրախ ենք արձանագրելու որ մեր Ժառանգաւորներու ընթերցասիրութիւնը անցաւ մեր նախատեսութիւնները: Ժառանգաւորացի եւ կիւլպնիկեան Մատենադարանին միջեւ ստեղծուեցաւ կենդանի կապ մը, որ Հայ դպրականութեան, պատմութեան եւ արուեստի գիրքերու հոսանքով մը կապեց մեր աշակերտութիւնը Մատենադարանին հետ: Դրժուար է գնահատել բարիքը նման հետաքրքրութեան մը. բաւ ըլլայ հաստատել միայն թէ բացի հայերէն լեզուի յղկումէն եւ ճիշտացումէն, Հայ վէպին, պատմական գլխաւորութեան եւ բանաստեղծութեան տարածումը բացաւ մեր Ժառանգաւորներու հոգիները ազգային աւելի խոր գիտակցութեան մը եւ պատմական աւելի լայն հորիզոնի մը:

Նոյն մտահոգութեամբ այս տարուան ընթացքին մեր աշակերտութիւնը ունեցաւ երկու գրական-գեղարուեստական երեկոյթներ, որոնց հաճեցաւ նախաւահել Ձերդ

Ամենապատուութիւնը. անոնք նուիրուած էին Կոմիտաս Վարդապետի եւ Յովհաննէս Թումանեանի ծննդեան 100-ամեակներուն: Իսկ այսօր մեր այս հաւաքոյթը վերածեցինք Հանդէսի մը՝ մեզի համար այլապէս նշանակալից եւ թանկագին յիշատակի մը նուիրուած: Երջանկայիշատակ Թորգոմ Պատրիարքի վախճանման 30-ամեակին, որուն եկեղեցական եւ գրական գործունէութեան յատկացուած մեր աչակերտներու ուսումնասիրութիւնները իբր մեր երախտագէտ կրօնականներուն արտայայտութիւնը չէ որ կը բերենք այստեղ, այլ իրեն փաստը թէ Երջանկայիշատակ Պատրիարքին օրով վերածաղկած Դպրեմանքը կը ձգտի աւելի եւս ծաղկեցնել իր ժառանգութիւնը անոր աչակերտին եւ յաջորդին օրով:

Այս տարուան արդիւնքը ամբողջական կերպով ներկայացնելու համար անհրաժեշտ է յիշել կրօնական դաստիարակութեան տըրւած ուշադրութիւնը, որ մեր Վանքի դպրատունը աւանդութիւններուն, ծիսակատարութիւններու մէջ պահուած Երուսաղէմի յատուկ պահպանողականութեան, Սուրբ Տեղեաց ներշնչով միջոցաւ մէջ կատարուած Հանդիսութիւններուն եւ Վանքի խաղաղ միջավայրին բարեբար ազդեցութեան վրայ աւելցուց բարոյախօսութեան եւ Սր. Գրքի ընթերցանութեան ու մեկնութեան երկոսն, ընդհանրապէս Շարաթ օրերուն: Մտքին ու հոգիին հետ ուշադրութիւն տրուեցաւ նաեւ մարմինին: Առատեան աւանսօրեայ մարզանքէն զատ, աշտիկարութեան արուեստը առիթը Փութաօյի խաղերու եւ կազմակերպուած մրցումներու՝ Հայ միութիւններու եւ օտար դպրոցներու աշակերտութեան հետ: Խաղի զաշտին վրայ եւս մեր աշակերտութիւնը միայն յաղթանակներ արձանագրեց:

Ժառանգաւորացէն ներս նոր երեւոյթ մըն է պատի թերթը, զոր երբ աշակերտներ՝ Պետրոս Սարգիսեան, Դէրբ Աւամեան եւ Գրիգոր Ափարեան, ամէն շաբաթ կանոնաւորաբար կը պատրաստեն, ցոյացնելու համար մեր դպրոցական կեանքը: Հոն կ'երեւին լուսադոյն շարադրութիւններ, խմբագրական մը՝ նուիրուած դպրոցական հարցի մը, այդ շաբթուան Հայ գր-

ականութեան դասէն ընտրուած գրական էջ մը, բարոյախօսական թելադրութիւններ, շաբթուան ժառանգութիւն եւ գիտական ու մարզական աշխարհէն քաղուած հետաքրքրական լուրեր: Ծաշակով եւ ինքնաձգով պատրաստուած մեր շաբաթաթերթը կարճ ժամանակի մէջ ապահովեց տոյց հետաքրքրութիւնն ու համակրութիւնը եւ դարձաւ իրենց մտքին ու ժառանգութիւններուն հարապատարտայայտութիւնը:

Ընծայարանի մեր սարկաւազները եւս պատրաստած են արդէն առաջին թիւը պարբերականի մը, որ յոյս կը տեսնէ մօտ օրէն, «ՏԱՐԻՆ» անունով:

Ընծայարանի միակ դաստարանը բարենորոգ մեր հինգ սարկաւազներով, բոլորեց նաեւ ուսման եւ եկեղեցական ծառայութեան բեղմնավոր տարի մը, որ յատկանշուեցաւ Երաջանքերի լեզուի դասուցումով: Գալ տարւելջանին սարկաւազաց դաստարանը պիտի սկսի սորվիլ նաեւ յունարէն, որպէսզի պատրաստ ըլլայ համալսարանական բարձրագոյն դասընթացներու հետեւելու ապագային:

Անշուշտ որ մեր կեանքին մէջ մեծապոյն երեւոյթը Տատուրեան սաներու երեւումն է: 1967-ին երբ կտրուեցանք Միջին Արեւելքի հայկական հոծ դաշութներէն, ուրկէ կու գային մեր աշակերտները, Ձերդ Ամենապատուութեան կարգադրութեամբ Թուրքիա զրկուեցաւ լուսահոգի Տէր Գարապետ Աւագ Քահանայ եւ յաջորդեցաւ 20 աշակերտներ լերել դանազան դպրոցներէ եւ տարիներ տարիքով, որոնք ընդունուեցան Ժառանգաւորացի դանազան դաստարաններու մէջ: Իսկ յաջորդ տարին, Պոսէն Տէր Բարթող Պաշակէր Քահանայ 10 աշակերտներ եւս բերաւ Թուրքիայէն: Տարիքի անտուաբարութիւնը, մայրենի լեզուի երբեմն բաձցարժակ անգիտութիւնը, ուսումնական ձող հասարակ տղայ մակարդակը ստիպեցին՝ Թուրքիայէն ձկած աշակերտութեան հասակը ստեղծուի նոր դրութիւն մը, որով ըմբռնեց համար կազմուեցաւ բացառիկ դպրոցացի մը, հայերէն ուսուցանելու, ուրիշներ զգուհուեցան Ժառանգաւորացի Վարժարանը, կրկնապէս նոյն համար որ տեղաւորուեցաւ զանազան դաստարաններու մէջ, նշանակուեցան յա-

տուեկ ռաւարդիչներ, օգնելու համար լեզուական եւ այլ գասերու, ուր նորեկներու գիտութիւնը անբաւարար էր: Կարճ ժամանակամիջոցի մէջ յայտնուեցաւ ուրախ իրադրութիւնը թէ այս աշակերտներուն մէջ կային ուշիմ եւ առ հասարակ ընդունակ տղաներ, որոնք առանց դժուարութեան բարձրացան դասարանի մակարդակին:

1969-ի սկիզբը երբ Վեհափառ Կաթողիկոսի կողմէ նշանակուած Յանձնախումբը այցելեց ժողանդաւորաց եւ տեսաւ այս նոր երեւոյթը, ազգային բարերար Պարոն Տատուր Տատուրեան ստանձնեց 100 նոր աշակերտներու մեկնեալութիւնը ապահովել, եթէ կարենայինք նոր սաներ բերել Թուրքիայէն: Հոգեշնորհ Տ. Արշէն Վարդապետ ղրկուեցաւ այդ առաքելութեամբ եւ յաջողեցաւ բերել 51 աշակերտներ, որոնք ծառայեցին Տատուրեան Սանի անունով: Անոնց մեծ մասը տեղաւորուած է Միքայէլեան Թաղին մէջ եւ յանձնուած անձնուէր Հոգաճութեան Տէր եւ Տկն. Հրանդ Նազդաշեաններուն: Իսկ յիսուսմէկէն տասներջորս աշակերտներ, որոնք հայկական դպրոցէ անցած էին Պոլսոյ մէջ, ընդունուեցան ժողանդաւորաց եւ իրենց նախորդներուն նման կարճ ժամանակի մէջ յարմարեցան միջնակարգի եւ ուսման ծրագրին: Իսկ անոնք որ ղրկուեցան Թարգմանչաց Վարժարան՝ այնտեղ ստանալու համար իրենց ուսումը, յայտնաբերեցին անսպասելի ուշիմութիւն եւ ուսումնաստենչութիւն: Անոնցմէ հօթ տղաներ այժմ դիմած են Տեսչութեան, ընդունուելու իբրեւ ժողանդաւորացիներ: Այսպէսով ժողանդաւորաց Վարժարանի մեր ուսանողութեան թիւը կը հասնի 40 աշակերտի եւ 5 օտարկաւոր, որոնց վրայ պիտի գան աւելնալ յիշեալ հօթ տանիքը, ինչ որ բացառիկ երեւոյթ է մեր Հաստատութեան պատմութեան մէջ: Կապահովեցինք Ձեռք Ամենապատուութիւնը թէ եթէ շարունակուել, եւ վստահ ենք որ պիտի շարունակուի, Մեծայարգ Տիար Տատուր Տատուրեանի եւ իր աշխիւ բարեկամներուն Հոգաճութիւնն ու օժանդակու-

թիւնը մեր Հաստատութեան, պիտի կարեղ նանք շատ մօտ ապագային ժողանդաւորացն ու Ընծայարանը բարձրացնել կըթափան հաստատութեան մը արտիճանին՝ որ մեր հայկական իրականութեան մէջ պիտի զրաւէ իր պատուոյ տեղը, իբր ոչ Ֆրանսիայի պէտքէ՝ Հայ Եկեղեցականներու պատարաստութեան համար, այլ նաեւ իբր Ռուսական կեդրոն՝ Հայ մտաւորականութեան մը կազմաւորման համար:

Այս առթիւ, անխառն հրճուանքով կ'ուզեմ յայտարարել թէ վերոյիշեալ նոյն Յանձնախումբին հետ նրուադէմ եկած ու այստեղ իր խոստումը վերանորոգած Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան ազգապարծան Նախագահ՝ Տիար Ալեք Մանուկեան, ըրած է արդէն դրամական առաջին փոխանցումը՝ քի անանձով կառուցուելիք Գպրեմանքի նոր շէնքի շինութեան համար: Երկար բանակցութիւններէ եւ տեսակցութիւններէ ետք, մեր ըստ ջանքի թարգմարը հաւանութիւն յայտնեց վերամշակուած ծրագրին, որ արդիական ամէն յարմարութիւններ ներկայացնող հոյակապ շէնք մը իբրեւ պիտի բարձրանայ Վանքի Աւագ Դրան դիմաց, ընդունելու համար մինչեւ 150 աշակերտ:

Ժողանդաւորաց Վարժարանի եւ Ընծայարանի նոր ծրագրերներու եւ վերելքի մասին մեր խօսքը չենք կրնար փակել առանց համակրութեամբ եւ երախտագիտութեամբ յիշելու թէ Ամերիկայի մէջ երկու տարիներէ ի վեր կազմուած է ու կը զործէ Երուսաղէմի Պատրիարքարանին Բարեկամներու Միութիւնը փրօֆ. Վազգէն Բարսեղեանի նախագահութեամբ, որ նուիրատուութեամբ եւ հաւատքով զօրավիշ կը կանգնի Պատրիարքարանի թոյլոր ծրագրերներուն եւ յատկապէս մեր Հաստատութեան: Այս Միութեան կողքին այժմ կազմուած է ժողանդաւորաց Վարժարանի Յանձնախումբը, Արտիքապետութեամբ Մեծայարգ Տիար Տատուր Տատուրեանի, Ատենադպրութեամբ փաստաբան Պրն. Ռիչըրտ Կրէկըրի եւ Գանձապահութեամբ Աթուր Բարբերար

Պրն. Սուրեն Ֆէսճեանի, որոնք, մեզի հետ զործակցաբար, ապահոված են հետեւեալ բարերարութիւնները. 3 3 1 1 3

Տառուր Տառուրեան	20 սամ
Գալուստ Կիւլպէնեան Հիմնր.	10 սամ
Հ. Բ. Ը. Միտքիւմ	10 սամ
Տէր Է. Տկն. Հայկ Գալուֆճեան	10 սամ
Բիւզանդ Բիրամեան	5 սամ
Գեորգ Մէմրեան	4 սամ
Տիգրան Միսիրեան	3 սամ
Տիկիմ Ֆլորա Սարգիսեան	3 սամ
Հատըրտ Գարակէօզեան Հիմնր.	2 սամ
Համա-Սերաստեայ Հայր. Միտքիւմ	2 սամ
Սուրէմ Ֆէսճեան Է. Երզնի. Ռապէր	2 սամ
Արամ Համեան	2 սամ
Աւմ Մարտիմ	2 սամ
Մամուկ Էֆէրճեան	2 սամ

Իսկ մէկական սան որդեգրած են Տիգրէ Վաղգէն Բարսեղեան, Կարօ Արթինեան, Գէորգ Պաշեան, Եղուարդ Պաշեան, Ռալֆ Ջարման, Յարութիւն Հայրապետեան, Վա- հէ Համբար, Նուպար Հինգլեան, Ծօրճ Գա- րսեղուշ, Տիկիւն Լիպման, Տիգրան Սմար- եան, Ծան Թէմպէք, Եղուարդ Թըրնամեան եւ Ռիշրտ Թըրնամեան:

Տակաւին, Մեծայարդ Տիգր Տառուր Տառուրեան յանձն առած է հոգալ Թուրք- իսկէն Լկոզ սաներու փոխադրութեան ծախ- սերը:

Մեր բարերարներուն եւ բարեկամնե- րուն, եկեղեցական, ազգային ու կրթական մեր ճիգերը հովանաւորող ազնիւ ազգային- ներուն կը յայտնենք մեր շնորհակալութե- նէն աւելի՝ մեր լաւատես վստահութիւնը թէ իրենց սիրած ու քաջալերած գործը աւելի զօրաւոր արմատներ պիտի նետէ այստեղ եւ ծաղկի, իրեն հետ ծաղկեցնելով Երուսա- ղէմը:

Սրբազան Հայր,

Մեծ իրազործումի մը ճամբուն մէջ ենք. իրազործում մը որ փափաքէ, խանդա- վառութենէ ու երազէ ետք շօշափելի իրա- կանութիւն մը եւ փառաւոր իրազործում մը կ'ըլլայ այժմ: Ունինք տակաւին դժ- ուարութիւններ. յատկապէ՛ս ուսուցչական

կազմը զօրացնելու եւ ուսումնական մակար- դակը աւելի եւս բարձրացնելու մեր ճիգե- րուն մէջ: Վստահ եմ սակայն, որ ինչպէս ամէն դժուարութիւն մինչեւ այսօր, այս մէկը եւս պիտի հալի Ձերը Ամենապատու- թեան հովանաւորած եւ այնքան ջանքու- թեամբ խանդավառած շարժումին մէջ:

Վերջացնել առաջ, յանուն Տեսչու- թեան եւ ուսուցչական կազմին, մեր խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնենք որ Ժա- ռանգաւորացի ընթացաւարտ վեց աշա- կերտներուն շնորհեցիք մաքուր եւ սուրբ ուրարը, եւ արտօնեցիք որ ընդունուին իր- րեւ Ընծայարանի աշակերտներ: Հպարտ ենք այս տարուան հունճով եւ կը վստահեցը- նենք Ձերը Ամենապատուութիւնը թէ մեր վեց ուրարակիրները ուշիմ, աշխատասէր, շնորհալի եւ մանաւանդ իրենց եկեղեցական կոչումին գիտակից հաւատաւոր ընծայա- ցունք են, որոնց վրայ դրուած մեր յոյսե- րը բնաւ պիտի չտփռուին: Կը խնդրենք որ Ձերդ Ամենապատուութիւնը հաճի յանձնել Ժառանգաւորաց հինգերորդ դասարանի ըն- Թացաւարտներու վկայականները. անոնք են.

Ասատուր Արմէնեան
Գէորգ Աղամեան
Ենոյք Ձէքիճեան
Յակոբ Ռիւսթէմեան
Պետրոս Սարգիսեան
Սարգիս Տաւուպարեան

Կը խնդրենք նաեւ որ իւրաքանչիւր դա- սարանի ուսմանց մէջ առաջին եւ երկրորդ, ինչպէս նաեւ հայերէն, անգլերէն եւ արա- բերէն լեզուներուն մէջ առաջին հանդիսա- ցող աշակերտներուն յանձնէ իրենց նուէր- ները (Ն. Ամենապատուութիւնը բարձրա- նայով քեմ, խանդավառ մթնոլորտի մը մէջ կը բաժնէ շրջանաւարտներու. վկայական- ներն ու առաջին եւ երկրորդ հանդիսացող- ներու մրցանակները):

Իսկ մեզի բոլորիս՝ կը խնդրենք որ չը- անորհէք Ձեր օրհնութիւնը:

Մատչելով ի համբոյր Ձեր Ս. Աջոյն

ՇԱՀԷ ԵՊՍ. ԱՃԷՄԵԱՆ

Վերապետուշ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՁԱՑ ԵՐԿՐՈՐԴԱԿԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

(1969 — 1970)

Ե Ր Ո Ւ Ս Ա Ղ Է Մ

Ամենապատիւ.

Տ. Եղիշէ Ս. Արք. Տէրոյնեան

Բարեխնամ Պատրիարք Ս. Աթոռոյ

Երուսաղէմ.

Ամենապատիւ Ս. Պատրիարք Հայր,

1969-70 զարդական տարելընտի —

ւարտին, այս Հանդիսաւոր առիթով կը ներկայացնենք Ձերդ Ամենապատուութեան, Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութեան եւ մեր Հասարակութեան, անցնող տարելընտի, մեր զարդական կեանքին ընդհանուր տեղեկադիրը:

Տարւոյս ընթացքին մեր աշակերտութեան թիւը եղաւ մօտ 300, բաժնուած Հեռուէլ մեղով:—

Երկրորդական կարգի

29 մանչ

41 աղջիկ

համագումար՝ 70 աշակերտ

Նախակրթարան

98 մանչ

52 աղջիկ

համագումար՝ 150 աշակերտ

Մանկապարտէզ

40 մանչ

40 աղջիկ

համագումար՝ 80 աշակերտ

Համագումար աշակերտութեան՝

300 աշակերտ

Այս տարի մեր աշակերտութեան թիւը աւելի է քան նախորդը, անոր համար որ Ձերդ Ամենապատուութեան կարգադրութեամբ մեծաժառանգութեամբ Թուրքիայէն բերուած 36 սաներ աշակերտեցան մեր վարժարանին:

Մեր վարժարանի կրթական աշխատանքներու գործին մէջ մեզի օժանդակ ունեցանք խումբը 23 ուսուցչներու որոնք ամբողջ տարին նուիրուածով ու եռանդով անտեսեցին մեր աշակերտներու հոգեւոր եւ իմացական դաստիարակութիւնը: Այս առթիւ կը յայտնենք Տեսութեան եւ աշակերտութեան շնորհակալութիւնները իրենց աշխատանքին համար:

Անդրադառնալով մեր կրթական ծրագրին ու նուաճումներուն, չարունակեցինք մեր կրթական աշխատանքը, Երկրորդական վարժարաններու յատուկ ծրագրին հիման

վրայ, առաւել Հայ Լեզուի եւ Հայադիտական Նիւթերու շարքով մը, այսպէս ուրեմն մեր դասընթացքը կը բաղկանար Հետեւեալ ճիւղերէն. Հայերէն — Գրաբար եւ Աշխարհաբար. Անգլերէն եւ Արաբերէն լեզուներ, Կրօն, Հայոց Պատմութիւն, Հայ Արուեստից պատմութիւն, Հայ Մատենադրութիւն, Անգլիական Գրականութիւն, Աղբերու պատմութիւն, Մաթեմատիք — Ճիւղերով. Աշխարհագրութիւն, Կենսաբանութիւն, Քիմ. խարանութիւն, Բնագիտութիւն:

Ամբողջ տարւոյն ընթացքին մեր դասընթացքները կատարուեցան անթերի կանոնադրութեամբ: Գեկտեմբերի երկրորդ կէսին, ու Մայիսի երկրորդ կիսուն կատարուեցան մեր Կիսամական եւ Ամալկրի Քիմ. թիւերը, որոնցմէ յայտնի կը դառնայ որ մեր աշակերտներէն 290ը յաջողութեամբ կը շարունակեն իրենց ուսումնական

ընթացքը, իսկ մնացեալ 10ը ձախողած են:

Մեր անցեալ տարւոյ 19 շրջանաւարտները որոնք մասնակցած էին General Certificate of Education-ի Բնութեան, Լոստոն, հետեւեալ յաջողութիւնները ունեցած են.—

Նզիա Մարգարեան. Յաջողած է հետեւեալ 8 նիւթերու քննութեանց մէջ — Հայերէն Գրաբար եւ Աշխարհաբար, Անգլիական Գրականութիւն, Արաբերէն Լեզու, Պատմութիւն, Մաթեմատիք, Բնագիտութիւն, Քիմիաբանութիւն, Կենսաբանութիւն:

Սիւվարդ Ահարոնեան. Յաջողած է 6 նիւթերու մէջ. — Հայերէն Գրաբար եւ Աշխարհաբար, Անգլերէն Լեզու, Անգլիական Գրականութիւն, Պատմութիւն, Մաթեմատիք, Քիմիաբանութիւն:

Մարի Դաւիթեան. Յաջողած է հետեւեալ 4 նիւթերուն մէջ — Հայերէն Գրաբար եւ Աշխարհաբար, Անգլիական Գրականութիւն, Պատմութիւն, Քիմիաբանութիւն:

Գրիգոր Իւրէմեան. Յաջողած է 4 նիւթերու մէջ — Հայերէն Գրաբար եւ Աշխարհաբար, Անգլիական Գրականութիւն, Պատմութիւն, Քիմիաբանութիւն:

Արեգ Գալայեան. Հայերէն Գրաբար եւ Աշխարհաբար, Անգլիական Գրականութիւն, Պատմութիւն:

Տնքո Արծիթօփուլու. Յաջողած է 3 նիւթերու մէջ — Անգլիական Գրականութիւն, Մաթեմատիք, Քիմիաբանութիւն:

Սիֆայէլ Թումայեան. Յաջողած է 5 նիւթերու մէջ — Անգլիական Գրականութիւն, Մաթեմատիք, Քիմիաբանութիւն:

Յարութիւն Թորոսեան. Հայերէն Աշխարհաբար, Անգլիական Գրականութիւն, Պատմութիւն:

Սոզուման Թումայեան. Հայերէն Աշխարհաբար, Մաթեմատիք, Քիմիաբանութիւն:

Աշխէմ Վարդանեան. Հայերէն Աշխարհաբար:

Նազարէք Էփիմեան. Պատմութիւն:

Նազիկ Հարմանարեան. Անգլիական Գրականութիւն:

Վիգէմ Պաղպուտեան. Հայերէն Աշխարհաբար:

Այս ցանկէն աչառու յաջողութիւն մըն է 5 ուսանողներու յաջողութիւնը Դասական Հայերէնի քննութեանց մէջ: Արտասահմանի մէջ մէկ մեր Վարժարանն է միայն որ կը մասնակցի այս քննութեան 5 տարիներէ ի վեր, եւ մինչեւ այսօր այդ ճիւղին մէջ յաջողող մեր աշակերտներուն թիւը հասած է 25ի:

Անցեալ տարւոյ մեր շրջանաւարտներէն ինը իրենց ուսման ընթացքը կը շարունակեն Քարմաղոյ վարժարաններու մէջ: Ասոնցմէ երեքը՝ Արեգ Գալայեան, Միքայէլ Թումայեան եւ Սողոմոն Թումայեան բարեբախտութիւնը ունեցան աշակերտելու Նիւ-Լանի Համալսարանին:

Իսկ այս տարի մեր Երկրորդական Վարժարանէն կը վկայուին 7 աշակերտներ — Լիպարիտ Ներսիսեան, Յարութիւն Տարաղունեան, Վահէ Գալպեան, Մարի Մէնէշեան, Մարի Կիրեղեան, Սեդա Յովհաննէսեան, Ճիւստ Մուսալլէմ, որոնք շարժուող ընթացքին մասնակցեցան նաեւ General Certificate of Education-ի Լոստոնի Բնութեանց:

Մեր դպրոցի կարգապահական ընթացքը հը մնայ օրինակելի, այս ուղղութեամբ ոչ մէկ դժուարութիւն ունեցած ենք տարւոյս ընթացքին:

Ըստ նախընթացի, աշակերտներ մեր միջոցաւ կատարած են իրենց հրծանական պարտականութիւնները, ամէն Կիրակի յաճախելով էկզէզի, եւ պատշաճ աւարիներով մասնակցած Մ. Հաղորդութեան Խորհուրդին:

Ըստ նախընթացի հոգ տարինք մեր աշակերտներու Ֆիզիքական դաստիարակութեան գործին, ամենօրեայ մարզանքի պահելով եւ Փոսթալօյի, պոստալօյի եւ Վոլօյի մրցումներով:

Կիրակի 10 Մայիս 1970ին ունեցանք մեր տարեկան մարզական Դաշտայանքէն ի ներկայութեան հոծ բազմութեան մը, ուր

մեր վարժարանի մարզիկները յաջողութեամբ կատարեցին իրենց վստահուած մարզական պարտականութիւնները:

Տարւոյս ընթացքին ունեցանք նաեւ աշակերտական պարբերական հաւաքոյթներ ինչպէս նաեւ բանաստեղծական հաւաքոյթներ ուր արտասահմանէն եկած անձնաւորութիւններ բանաստեղծներ մեր աշակերտութեան: Այս առթիւ յիշատակելի պիտի մընան Տ. Բարպէն Ս. Արք. Ապստեանի, Տ. Թորգոմ Ս. Արք. Մանուկեանի եւ Տ. Տիրայր Ս. Եպս. Մարտիրոսեանի այցելութիւնները մեր վարժարանին, որոնց ի պատիւ տրուեցան նաեւ պատուոյ թէյասեղաններ:

Ունեցանք նաեւ համազգայնօթյան երկու ձեռնարկներ. առաջինը 10-11 Յունուար 1970 Շաբաթ եւ Կիրակի ամբողջ օրերը, երբ կատարուեցաւ խնջոյթի եւ ուրախութեան ձեռնարկ մը, որ Վարժարանիս ասպնովեց 143 Յ. Տ.: Իսկ երկրորդը 30 Մայիս Շաբաթ եւ 31 Մայիս Կիրակի օրերը, երբ տեղի ունեցաւ մեր տարեկան պաշարը, որուն արդիւնքը եղաւ 600 Յորդանանեան Տինար-զուտ շահ. պաշարին ի վաճառ գրուեցան նաեւ Վարժարանին սանուհիներու կողմէ ուշիատանքի մաքրութեամբ եւ ընտիր ճաշակով ուշադրութիւնը դրուեցին բոլոր այցելուներուն: Այս ձեռագործները աշխատուած են Վարժարանէն ներս տեղի ունեցող ձեռագործի դասընթացքի պահերուն, որոնց ուսուցչուհին է Օր. Մկրտիչ Եղիսեան:

Թէ Նոր Տարւոյ եւ թէ մեր պաշարի ձեռնարկները եղան առիթներ ուր Երուսաղէմի մեր զաղութը ունեցաւ համախմբումի եւ կերուխումի ուրախ պահեր:

Այս առթիւ շնորհակալութեան խօսքեր ունինք ձեռնարկներուն կազմակերպիչ Երուսաղէմահայ Տիկիւններուն, Օրերգներուն եւ ուսուցիչներուն, ինչպէս նաեւ այն բոլոր ազգայիններուն որոնք զրամական, կերակուրի եւ այլ նուիրատուութեամբ իր յաջողութեան առաջնորդեցին, թէ՛ մեր վերոյիշեալ ձեռնարկները եւ թէ՛ այս առթիւ կազմակերպուած մեր տարեկան փիհա-կահանութիւնը:

Տարեկան պաշարի առիթով ունեցանք նաեւ Հայկ. Ճարտարապետութեան, Քանդակագործութեան եւ Մանրանկարչութեան ցուցահանդէս, որ արժանացաւ բազմաթիւ այցելուներու հնահատանքին:

Մեր աշակերտներու Փիղիքական առողջութիւնը եւս առարկայ եղաւ ուշադրութեան, ունեցանք կանոնաւոր պարբերական նութեամբ կառավարական բժշկիչներու եւ առողջապահութեան պաշտօնեաներու, այցելութիւնները, աւ. Փիղիքական տկար աշակերտներ ունեցան բուժումի առիթներ: Պէտք է յիշել որ մեր աշակերտներու առողջութիւնն ու ժաբրութիւնը շատ դնահատուեցան վերոյիշեալ պաշտօնեաններէն:

Դպրոցական տարեփախին առիթով կը ներկայացնենք նաեւ մեր հետեւեալ տնտեսական հաշուեառութիւնը.

ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՇՈՒՆԵԿՇԻՌ Ս. ԹԱՐԳՄԱՆԱՅՍ ԵՐԿՐՈՐԴԱԿԱՆ ՎԱՐՁԱՐԱՆԻ

1969 Յունիս 1 - 1970 Յունիս 31

Մ Ո Ւ Տ Ք

	Յ. Տ. Յիւս
Պատրաստ ի դրամարկի նախորդ տարեկանին	445-535
1969-ի տարեկան պաշարէն	800-745
1970-ի Նոր Տարւոյ խրախմբէն	148-000
Քննութեանց թուղթերէ, տուրքերէ, կրթականներէ	85-700
Վիճակացոյցներէ, զատակներէ, տեսակներէ	511-919
Պատի բարոյացներէ	48-000
Աշակերտական տարեկանի հաշիւներէ	1298-500
Հանգչեաներէ	52-200
Կրօնի նախարարէն	54-880

Ս. Թարգմանչաց Շրջ. Միութենէն նուէր	89-522
Գալուստ Կիւլպէնկեան Հաստատութենէն	657-850
Արտասահմանէն նուիրատուութեւք	3768-000
Ընդհանուր Մուտք՝	7732-442

Ե Լ Ք

Ամսականք պաշտօնէութեան	6870-000
Թղթակցութիւնք	74-530
Խնթաշարժի նորոգութիւնք	57-130
Դասազերբեր եւ դասատեւերք	366-190
Շինուածական (տանկայ եւ այլ նորոգութիւնք)	62-000
Պատուատիրութիւնք (4 թէյասեղան եւ շիրերբու)	24-470
Ձեռագործի Կիւթեղէնք	65-950
Տպագրական ծախքեր	70-750
Գրեւական պիտոյք	39-880
Հանդիսական ծախքեր	21-650
Մանր ծախքեր	34-665
Կահոյից նորոգութիւն	36-850
	7724-665
Պատրաստ է դրամարկ	7-777
Ընդհանուր Գումար՝	7732-442

Այս հաշուեկշիռէն դուրս ունինք ուսուցիչներու վճարելի ամսականներ, Ապրիլի մնացորդը եւ Մայիս-Յունիս ամիսներու համար 1839-000 :

Ինչպէս կը տեսնէք այս հաշուեկշիռէն, մենք մեր տարեկան ելեւ-մուտքը հաւասարակշիռու համար ունինք Յորդանանեան 1839 Տինարի բաց մը, որ կը գոյանայ մեր ուսուցիչներուն բլլալիք Ապրիլ, Մայիս, Յունիս ամիսներու անվճար ամսականներէն : Յառաջիկայ տարւոյն ընթացքին պիտի աշխատինք այս բացը փակել մեր ուժերու ներած չափով :

* * *

Այս հաշուետուութեան առիթով խորին երախտագիտութեամբ մի-տին կրնանք յիշել մեր Վարժարանին այն բոլոր ազնիւ նուիրատուները, որոնք այնքան ազնուօրէն սատարեցին մեր կրթական գործին : Այդ նուիրա-տուութեան քանակը Յ. Տ. 4515-372 որ կը կազմէ աւելի քան երկու երրորդը մեր եկամուտին, արդէն իսկ խօսուն ապացոյցն է որ մենք շատ բան կը պար-տինք իրենց : Երախտագիտութեամբ կը յիշենք որ ահոնք մեր կոչերուն առ-ջեւ, ոչ միայն չի փակեցին իրենց սրտին դռները, այլեւ շատ շատեր պատ-ճառ եղան որ իրենց բարեկամական չըջանակներէն ուրիշներ եւս հետաքրք-րուին մեր կրթական գործով ու օգնեն անոր :

Այստեղ խորին շնորհակալութեամբ կ'արձանագրենք ցանկը այդ նուիրատուներուն, իրենց նուիրատուութիւններով միտախին :

Թ. Տ. Ֆիլ

Լուսերական եկեղեցի, Երուսաղեմ	10-000
Դատերի վարդապետաց, Ամերիկա	54-000
Ս. Յովակիմ Ամեն եկեղեցի, Ամերիկա	17-500
Հայկ Գալուզեան, Ամերիկա	35-000
Նուպար Քեշիշեան, Հար. Ամերիկա	10-200
Գրիգոր Արովեան, Հար. Ամերիկա	10-000
Փալո Ներսեսեան, Հար. Ամերիկա	10-000
Համազասպ վարդապետ, Հար. Ամերիկա	10-000
Յակոբ Նազարեան, Հար. Ամերիկա	10-000
Խաբէր Շամեան, Հար. Ամերիկա	10-000
Փառն Պազարեան, Հար. Ամերիկա	10-000
Ճօզէֆ Սերայտարեան, Հար. Ամերիկա	10-000
Տիկ. Ալեկրա Մամեան, Երուսաղեմ	10-000
Հայ Օգնութեան Միութիւն, Երուսաղեմ	24-000
Օր. Խաթուն Թեօլօյեան, Ամերիկա	8-500
Տիկ. Էլիզապէթ Պերպերեան, Ամերիկա	11-000
Տիկ. Զ. Մարգարեան, Ամերիկա	9-000
Ստեփան Բանիկեան, Աստրալիա	9-000
Մի Ուն, Ամերիկա	1-800
Գառնիկ եւ Աւետիս Գեորգեան, Ամերիկա	7-250
Հայկ Ճիզմեան, Ամերիկա	9-000
Ֆիլիփ Տերտրեան, Հար. Ամերիկա	20-000
Տիկ. Արուսեակ Սապահեանեան, Հար. Ամերիկա	11-000
Զարութիւն Արապեան, Հար. Ամերիկա	11-000
Խորխէ Ապշեան, Հար. Ամերիկա	31-000
Տիկ. Ազաւնի Խայաթ, Հար. Ամերիկա	11-000
Ենալի Գալորովիչ, Հար. Ամերիկա	11-000
Հ. Եկեղ. Երաշտութիւն, Հար. Ամերիկա	11-000
Օր. Անահիտ Բարիքեան, Հար. Ամերիկա	11-000
Պետրոս Զիլիկեան, Հար. Ամերիկա	11-000
Տիկ. Մ. Սուփասեան, Հար. Ամերիկա	11-000
Մերսոպ Շահինեան, Հար. Ամերիկա	11-000
Յակոբ Զազարեան, Հար. Ամերիկա	11-000
Գրիգոր Անտոնեան, Հար. Ամերիկա	11-000
Նազարէթ Ռուբենեան, Հար. Ամերիկա	11-000
Ազաւնի Բարեղեան, Հար. Ամերիկա	11-000
Անթոնի Պերպերեան, Հար. Ամերիկա	11-000
Նազարէթ Էվլանեան, Հար. Ամերիկա	11-000
Աւետիս Ճիզպէշեան, Հար. Ամերիկա	11-000
Սիմոն Սիմոնեան, Հար. Ամերիկա	11-000
Վահէ Մերտինեան, Հար. Ամերիկա	20-000
Տիկ. Յ. Եղօյեան, Ամերիկա	18-500
Տիկ. Անտրի Յակոբեան, Ամերիկա	9-200
Տիկ. Արօսմիտ Սոզիկեան, Ամերիկա	9-200
Տիկ. Եւփիմէ Գասապեան, Ամերիկա	9-200
Տիկ. Մարգարիտ Գոնէն, Ամերիկա	9-200
Բիթըր Շամուն, Ամերիկա	37-000
Տիրէն Պէլլերեան, Ամերիկա	9-200
Տիկ. Թադուհի Դանիէլեան, Ամերիկա	9-200
Ճօզէֆ եւ Էլսի Զալմըս, Ամերիկա	18-500
Լեւոն Կիւլէրիզ, Ամերիկա	18-500
Ֆիօրա Թօմպուլեան, Ամերիկա	9-200
Ճօն Բաշայեան, Ամերիկա	9-200
Վահան Պէօլօյեան, Ամերիկա	9-200
Համանքաստեան վեր. Միութիւն, Ամերիկա	111-000
Արմանո Էօմիրեան, Ամերիկա	9-200
Մարթին Արզարեան, Ամերիկա	9-200
Յակոբ եւ Երուանդ Էստէֆան, Լոնտոն	13-300
Յր. Ա. Ունեան, Լոնտոն	13-500
Յ. Կ. Գալուստեան, Լոնտոն	12-500
Մ. Բարիքեան, Լոնտոն	12-000
Ովսանա Գազանեան եւ Խաթուն Զիշիմեան, Հար. Ամերիկա	7-000

Եղուարդ Փանոսեան, Ամերիկա	185-000
Արշակ Անտիսեան, Ամերիկա	17-000
Անտիսեան և Արմենտիկ Սլանտեան, Ամերիկա	9-200
Միհրան և Ամենայն Գասապեան, Ամերիկա	11-000
Հրայր Նալգրանեան, Ամերիկա	9-200
Տէր. Առան Գասապեան, Ամերիկա	18-400
Կիրակնորայ Դաբոց Ուսար, Ամերիկա	6-600
Տիկ. Մարի Փերեցեան, Ամերիկա	9-200
Տիկնանց Միութիւն, Պոսթըն, Ամերիկա	9-200
Հայ Կին Անուար Պոսթըն, Ամերիկա	10-000
Women's Guild, Wellesley, Ամերիկա	9-000
Եկեղեց. Տիկնանց Միութիւն, Մոնթրէալ	8-500
Հ. Եկեղեցւոյ Երիտ. Միութիւն, Պուէնոս Այրես	21-000
Կարպիս Քէյթիգեան, Լոսանոս	25-000
Ալիս Յակոբեան, Ամերիկա	9-500
Վահրամ Պոյաճեան, Ամերիկա	38-000
Լեւոն Պոսթըն, Ամերիկա	19-000
Տիկ. Վանուսի Նիքըլս, Ամերիկա	9-500
Տիկ. Ա. Գ. Մերեթիք, Ամերիկա	9-500
Տիկ. Մ. Միքայէլեան, Ամերիկա	9-500
Ս. Թովմաս Եկեղեցի, Թեմէֆայ	19-000
Հերրի Կարապետեան, Ամերիկա	9-000
Պատրիկ Այնեպեան, Վենեզուելա	11-100
Լուիս Այնեպեան, Վենեզուելա	11-100
Հրանդ և Ալտա Տէօվէդեաններ, Վենեզուելա	22-200
Վարդգէս Երեցեան, Վենեզուելա	11-100
Ստեփան Տէօվէդեաններ, Վենեզուելա	11-100
Ջարեհ Գըլպըրսեան, Վենեզուելա	22-200
Yamile de Abela, Վենեզուելա	11-100
Պէֆարեան Եղայրէ, Վենեզուելա	11-100
Viviana de Lupi, Վենեզուելա	11-100
Սիմիսեան Եղայրէ, Վենեզուելա	11-100
George Kenefary, Վենեզուելա	11-100
Մալքատ Փանտոլեան, Ամերիկա	17-000
Վաղարշակ Ասգեան, Ամերիկա	9-200
Օր. Էլիզապէթ Շամիրեան, Ամերիկա	12-700
Օր. Թերեզ Թարայեան, Ամերիկա	9-200
Յակոբ և Երուանդ Էստեփեան, Լոսանոս	13-300
Ստեփան Բանիկեան, Աստորալիս	1-700
Տէր. Բ. Ռեկեպեան, Ամերիկա	9-000
Սրմէն Պերկամալի, Հար. Ամերիկա	10-500
Տիկնանց Միութիւն, Սաֆրամենթո	8-700
A. C. Y. O., Sacramento	8-700
Կիրակնորայ Դաբոց, Սաֆրամենթո	8-700
Տէր և Տիկ. Ն. Խաչիկեան, Սաֆրամենթո	8-700
Տիկ. Լիլիա Գասապեան, Սաֆրամենթո	8-700
Ալպէրք Էստիբեան, Ամերիկա	17-000
Տիկ. Նատիս Էրմարգարեան, Գանսոտ	8-500
Պարգիս Քիւրքեան, Լոսանոս	12-200
Յովհաննէս Քիւրքեան, Լոսանոս	12-200
Պէտրոս Քիւրքեան, Լոսանոս	12-200
Լեւոն Պալեան, Ամերիկա	8-500
Եկեղեց. Տիկնանց Միութիւն, Ամերիկա	18-500
Leo Grant, Ամերիկա	9-000
Տիկ. Ազմիւ Հանրեան, Ամերիկա	9-000
Տիկ. Հաննա Պոյաճեան, Ամերիկա	53-000
Վահրամ Աղապապեան, Ամերիկա	9-000
Սարգիս Գալատանեան, Վենեզուելա	11-100
Վարուժան Ղազարեան, Վենեզուելա	11-100
Ղազար Ղազարեան, Վենեզուելա	11-100
Տիկ. Գ. Ղազարեան, Վենեզուելա	22-200
Առաքիլ Ղազարեան, Վենեզուելա	11-100
Մանուէլ Պէրալեան, Վենեզուելա	11-100
Կարո Պոստոլեան, Վենեզուելա	22-200
Գէորգ Թոփալեան, Վենեզուելա	44-400

R. H. Salazar, վենեզուելյա	11-100
Rafael Carchidio, վենեզուելյա	11-100
Սարգիս Ազարյան, վենեզուելյա	11-100
Տիկմանց Միութիւն Ուսարի, Ամերիկա	17-000
Տիկ. Ազմէտ Սուլթան, Ամերիկա	8-700
J. M. Callaos, վենեզուելյա	11-100
Arnie Avedian, Ամերիկա	9-200
Եղուարդ Գազանճեան, Ամերիկա	9-200
Սարգիս Հոգմուտեան, Ամերիկա	9-200
Նշան Շիմչիրեան, Ամերիկա	9-200
Յակոբ Նաճարեան, Ամերիկա	9-200
Բօլ Արզեան, Ամերիկա	9-200
Հօրն Պէյլերեան, Ամերիկա	9-200
Հէյլեն Զաքարեան, Ամերիկա	9-200
Հայ Ամերիկեան վերքերաններ, Ամերիկա	18-400
Տիկ. Սարգիս Զարգարեան, Ամերիկա	9-200
Տէր Եւ Տիկ. Մարքիս Ազմուտեան, Ամերիկա	55-200
Տիկ. Համեստ Սթայի, Ամերիկա	27-600
Այնթապի Հայր. Միութիւն, Ամերիկա	9-200
Ալիս Եւ Սիմօն Թաշեան, Ամերիկա	18-400
Կրստեր Տիկմանց Միութիւն, Սաքրամենթօ, Ամերիկա	8-500
Օր. Արմիտ Տ. Յակոբեան, Ամերիկա	9-000
A. C. Y. O. Richmond, Ամերիկա	9-000
Տէր Եւ Տիկ. Արսէն Լազարեան, Ամերիկա	9-000
Տէր Եւ Տիկ. Արշի Բախլայեան, Ամերիկա	11-000
Տէր Եւ Տիկ. Զարեհ Պաուկեան, Ամերիկա	91-250
Sunday School Ivanston, Ամերիկա	9-000
A. C. Y. O. Ivanston, Ամերիկա	18-000
U.N.R.W.A.-էն ստացուած նպաստ	83-000
Հասարակ Գարակեղեան Հաստատութիւն, Ամերիկա	348-000
Տէր Եւ Տիկ. Տիրան Էօմիրեան, Ամերիկա	17-500
Տիկ. Տօլորտ Լեյզման, Ամերիկա	105-000
Օր. Ուսանան Պոսիկեան, Հայփա	5-000
Տիկ. Ազատ Պազալեան, Հար. Ամերիկա	1-750
Հայց. Եկեղեցւոյ Եղբայրակցութիւն, Պ. Այրէս	21-500
Տիկ. Ռարի Մահուսեան, Պ. Այրէս	10-800
Ենփժ Յակոբովիչ, Պ. Այրէս	10-800
Տիկ. Ազատուհի Պէֆաբեան, Պ. Այրէս	21-500
Վարդան Իզմիրլեան, Պ. Այրէս	10-800
Գէորգ Փափագեան, Պ. Այրէս	10-800
Խաչիկ Փափագեան, Պ. Այրէս	10-800
Տիկ. Մարիամ Բարսեղեան, Պ. Այրէս	10-800
Երջանիկ Գրսանըզեան, Ս. Փալօ	104-000
Լեռնահամ Մազլումեան, Պ. Այրէս	35-000
Տիկ. Արուսեակ Սապահումեան, Պ. Այրէս	10-500
Յարութիւն Արապեան, Պ. Այրէս	10-500
Մեսրոպ Շահինեան, Պ. Այրէս	10-500
Նուրիցա Եսայեան, Պ. Այրէս	21-000
Անահիտ Բարիբեան, Պ. Այրէս	10-500
Ազաճի Խայաթ, Պ. Այրէս	10-500
Կիրակն. Վրժ. Ս. Յովակիմ-Աննա Եկեղեցւոյ Շիֆակոյի	17-500
Օր. Մարի Թուլաբան, Ամերիկա	8-500
Տիկ. Նաթա Մարչ, Ամերիկա	8-500
Կիւլլապի Կիւլլեմեան Հաստատութիւն, Ամերիկա	305-000
Թեմէփիի Ս. Թովմա Եկեղեցի, Ամերիկա	17-000
Սետիս Բէլեմեան, Լոնտոն	21-000
Մի Ոմ (Տիկ. Գասպարեանի ձեռամբ), Սաքրամենթօ	1-750
Յ. Ա. Ունեան, Լոնտոն	12-300
Օր. Զուարթ Զօրպանեան, Ամերիկա	17-500
Ս. Թարգմանչաց Շրջ. Միութենէն մուէր	89-522
Դալուստ Կիւլլեմեան Հաստատութենէն	657-850

Գարձեալ կ'ուղենք մասնաւոր շնորհակալութեամբ արձանագրել որ հետեւեալ կազմակերպութիւններն ու անհատները, մեծագումար նուիրատուութեամբ իրենց անունով այս տարի եւս բարերարած են ամբողջական դասարաններ կամ աշակերտներու աշխատու խումբեր։

Հայկական Բարեգործական Ընդհ. Միութիւնը, Էլիզապէթ եւ Բիթլը Թորոնտեան Հիմնադրամի նուիրատուութեամբ տարեկան 1000 տոլար կը նուիրէ բարերարելով մօտ 35 սանի երկրորդականի եւ Նախակրթարանի կարգերէն։

Հատուրտ Գարակէօզեան Հաստատութիւնը եւ իր արժանաւոր Նախագահը, Օր. Լէյլա Գարակէօզեան տարեկան 1000 տոլարի նուիրատուութեամբ կը պահէ ամբողջ դասարան մը։

Հայ Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան արժանընտիր Նախագահ Տէր եւ Տէկին Ալեքս Մանուկեան տարեկան 1000 տոլարի նուիրատուութեամբ կը պահեն ամբողջ դասարան մը։

Կիւլլապի Կիւլպէնկեան Հաստատութիւնը (Նիւ Եօրք) տարեկան 1000 տոլարի նուիրատուութեամբ կը պահէ ամբողջ դասարան մը։

Տիար Խոտաւար Փանոսեան, Ամերիկահայ ազնիւ երիտասարդը, իր շատ համեստ նիւթական միջոցներուն հակառակ իր զոհողութիւններով կը պահէ ամբողջ դասարան մը իր ընտանիքին անունով։

Շնորհակալութեան զգացումներով կը յիշատակենք անունները նաեւ այն կրթաէջը ու բարի անձնաւորութիւններուն որոնք հակառակ իրենց բազմադարձ ժամանակին կը գնահատեն մեր կրթական գործը ու ճիշդին խնայել որ իրենց շրջանակէն ուրիշ շատեր եւս հետաքրքրուին ու օգտակար ըլլան մեր գործին, ինչպէս Գեր. Տ. Բարգէն Ս. Արք. Ապատեան (Պ. Այրէս), Տիար Անդրէաս Ճաֆէրեան (Սան Փաւլօն), Տիար Պատրիկ Այնէպզեան (Գարագառն)։

Շնորհակալութեան սրտապին զգացումներ ունինք, Տեսչութիւն եւ ուսանողութիւն, Ձեզի, շատ սիրելի Ամենապատիւ Ս. Պատրիարք Հայր, որ իրեւ վերին հովանաւորողը Ս. Թարգմանչաց կրթական սուրբ յարկին, չէք զլացած մեզի երբէք Ձեր հայրական բարի հետաքրքրութիւնը, քաջալերանքը ու պաշտպանութիւնը։ Ու Ձեր շատ ազնիւ ու դրական կեցուածքով միշտ ալ ներշնչած էք մեզի յոյս, կորով եւ խանդ մեր բոլոր դժուարութիւններուն պարագային։

Տեղեկագրիս աւարտին, Ձերդ Սրբաշնութեան կը ներկայացնենք տարւոյս մեր շրջանաւարտները ու յառաջադէմ աշակերտները, որպէսզի անոնց վկայականներու եւ մրցանակներու բաշխումին հետ բաշխէք նաեւ Ձեր սրբազան օրհնութիւնները։

Մատչելով ի համոյր Ձեր Ս. Աջոյն

Ոռնար Հրդի

ԿԻՒԲՆԸ Ծ. ՎՐԴ. ԳԱԲԻԿԵԱՆ

Տեսուչ Ս. Թ. Երկ. Վարժարանի

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

ԵՐՈՒՍԱՂԵՄԻ ԿԻՒԼՊԵՆԿԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԻ

Ա) Լսարանային և Դասախօսական Համաժողովներ. — Ծնորհիւ Ամերիկահայ ծանօթ ազգային և բարերար Տիար Եղուարզ Մարտիկեանի իշխանական նուիրատուութեան, Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքարանի Ժառանգաւորաց Վարժարանի ձեռնարանի շէնքը ենթարկուեցաւ ներքին և հիմնական նորոգութիւններու և վերածուեցաւ մնայուն թանգարանի մը ևս կոչուեցաւ «Հէլէն և Էտուրտ Մարտիկեան Թանգարան»։ Հայոց Վանքէն ներս մնայուն թանգարան մը ունենալու անհրաժեշտութիւնը կարելի պիտի դարձնէր Հանրութեան ցուցադրել Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքարանի պատկանող Հայկական արուեստի նմուշները։ Թանգարանի պաշտօնական բացումը տեղի ունեցաւ 21 Յուլիս 1969-ին բացառիկ Հանդիսատիւութեամբ ևս մեծ շուքով ևս մինչեւ Հոկտեմբեր երկարեցաւ «Երուսաղէմի Հայ Պատրիարքութեան Գանձերը» Յուշահանգէսը, արժանանալով բոլոր այցելուներու բուռն հիացման, զովեռախին և սքանչացման։

Այս առթիւ, յարմար նկատուեցաւ լսարանային և դասախօսական հաւաքութիւններու շարքի մը ձեռնարկել Կիւլպէնկեան Մատենադարանի սրահին մէջ։ Արդարեւ, Յուլիս 23ին, 24ին և 29ին տեղի ունեցան հետեւեալները. —

ա) Սէմրօզիում — «Ուսումնասիրութիւն Հայերէն Աստուածաշունչի Քաղցմանութեան»։ Ոժտ առին Գրե. Տ. Շահէ Եպս. Ա. ճէմհան, Հոգւ. Տ. Կիւրեղ Մ. Վրդ. Գաբրիէան, Տղթ. Մայքըլ Սթօն, Փրօֆ. Ճօն Սթրակնըլ, Փրօֆ. Պայիմ Բապին։

բ) Հրապարակային Դասախօսութիւն. —

«Հայկական Մանրանկարչութիւն» — Դասախօս. Փրօֆ. Արթաշ Միլիթրեան։

ց) Հրապարակային Դասախօսութիւն. — «Ուսումնասիրութիւն Հայկական Մանրանկարչութեան» — Տղթ. Մայքըլ Սթօն։

դ) Հրապարակային Դասախօսութիւն. — «Ակնարկ մը Հայ Պատմական Գրականութեան Մասին» — Տղթ. Աւետիս Մանճեան։

Բ) Մատենադարանի Նորագութիւններ և Յաւելումներ. — Ինչպէս որ անցեալ տարուայ Տարեկան Տեղեկագրին մէջ անդրադարձած էինք, շնորհիւ Լոնտոնի Ս. Սարգիս Խնամակալ Մարմնի կողմէ Երուսաղէմ զրկուած ժառանգութեան իշխանութեան ներկայացուցած տեղեկագրին, Խնամակալ Մարմինը ըրաւ կարեւոր յատկացում մը կարգ մը նորոգութիւններու և յաւելումներու համար։ Առաջին առիթով տանիքը ենթարկուեցաւ հիմնական նորոգութեան, ապա Մատենադարանը օժտուեցաւ երկու հայերէն գրամբէնաներով և նոր հեռաձայնով։ Յաւելուկայ տարեշրջանին կը յուսանք իրագործել նաեւ մնացեալ աշխատանքները. ա) Թերթերու և հանդէսներու համար նոր դարակներու շինութիւն, բ) պատուհաններու փոփոխութիւն, գ) Թղթածրարներու նոր պահարան և դ) գիրքերու հակաճեղքման միջոցներու եւլն.ի դէմ։

Գ) Նոր Գիրքերու Ստացում. — 1969-ի Տարեշրջանին նուիրատուութեամբ, փոխանակութեամբ կամ զնամաք, ստացած ենք հետեւեալ գիրքերու քանակները. —

1. Նուէր ստացուած	279
2. Փոխանակութեամբ	22
3. Գնուած	81

Դ) Ելեմտական .—

	Ի. Լ.
1. Նոր գիրքերու եւ թերթերու գնում	2023.25
2. «Սխոն»ի հետ փոխանակուած թերթերու համար	1000.00
3. Կազմողչէք գիրքերու, թերթերու	1334.00
4. Սմականք	6560.00
5. Աշխատավարձք	927.50
6. Գրենական պիտոյք եւ դանազան ծախքեր	1088.05
7. Թղթատարական ծախքեր	1208.75
8. Զանազան ելեկտրական եւ այլ նորոգութիւնք	141.50
Համագումար՝	14283.05

ՍԱՀԱԿ ԳԱԼԱՅՃԵԱՆ

Քարտուղար

Կիւլպէնկեան Մատեմատիկայի

31 Դեկտեմբեր 1969

Տ Ա Ր Ե Վ Ե Ր Ջ Ի Հ Ա Ն Դ Ի Մ

ԺԱՌԱՆԳԱՒՈՐԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ԵՒ ԸՆԾԱՅԱՐԱՆԻ

Երուսաղէմի Հայ Գաղութագրութեան ժառանգաւորաց Վարժարանի եւ Ընծայաւորանի Տարեվերջի Հանդէսը տեղի ունեցաւ Շաբաթ, 27 Յունիս 1970, երեկոյեան ժամը 7-ին, Կիւլպէնկեան Մատենադարանի սրահին մէջ, նախագահութեամբ Ամեն. Տ. Եղիշէ Ս. Արքեպս. Տէրտէրեանի: Հանդէսը, պատշաճ կարգադրութեամբ մը, նուիրուած էր Ս. Աթոռի Երջնկ. Գաղութարէ Տ. Թորգոմ Արքեպս. Գուշակեանի յիշատակին, վախճանման երեսնամեակին առիթով:

Սրահը ժամանակէն առաջ լեցուած էր արգէն ունկնդիրներով եւ ժառանգաւորաց Վարժարանի, ինչպէս նաեւ Տատուրեան սանդուխտներով: Ժամը ճիշդ 7-ին սրահ մուտք գործեց Ամեն. Գաղութարէ Ս. Հայրը, ընկերակցութեամբ Վերապետուշ Գերշ. Տ. Շահէ Եպս. Աճէմեանի, միաբան Հայրերու եւ աւագ սարկաւազներու, եւ, ժառանգաւորաց Վարժարանի «Սիրտ ի Սիրտ» քայլերգէն ետք գործադրուեցաւ գեղեցիկ յայտագիր մը:

Գերշ. Տ. Շահէ Եպս. կատարեց Հանդէսին բացումը, եւ Թարգման Հանդիսացաւ եւ ընդհանրապէս այն խորունկ զգացումին՝ որ ժառանգաւորաց Վարժարանի եւ Ընծայարանի սանդուխտներէ, Հանդէպ Թորգոմ Գորշ. Գուշակեանի մէջ վաստակին: Ճշր-ժարտապէս, Երջնկ. Սրբազանը Հայրը եղած էր Դուրեան Գաղութարէով վերածաղկած Երուսաղէմի Դպրեմանքին:

Հինգերորդ Դասարանի սան ուրարակիր Ենովջ Զէքիճեան ընթերցումը կատարեց Թորգոմ Գաղութարէի «Որովմեան Հայրիկ» երկի վերջաբանին: Սիւլլի Բրիւտտի «Սիրտս է Բարի» լեռնութեան թարգմանութիւնը արտասանեց Համարձուց Գալեան, մինչ Բարշ. Օննիկ Ա. Սարկաւազ արտասանեց Թորգոմ Գաղութարէի քարոզներէն մին: «Ազօթը» լեռնութեան արտասանութեան (սան

ճաշիկ Գալլիճեան), սանդուխտ կողմէ երգուած «Ուսլը» խմբերգէն եւ Բարշ. Մանուկ Ա. Սարկաւազի կողմէ կատարուած «Քարոզի ընթերցումէն ետք, Բարշ. Վարդան Ա. Սարկաւազ ներկայացուց Թորգոմ Գորշ. Գուշակեանի կենսագրութիւնը: Բարշ. Սարգիս Ա. Սարկաւազ խօսեցաւ «Եկեղեցակաւոր Թորգոմ Գորշ. Գուշակեանի մէջ» նիւթին շուրջ, մինչ Բարշ. Փողոս Ա. Սարկաւազ վեր առաւ դրագէտ Գաղութարէ: Երեք սարկաւազներն ալ մեծ հոգածութեամբ եւ սիրով պատրաստած էին իրենց խօսքերը, որոնք ունկնդրուեցան խոր հետաքրքրութեամբ: Մէջընդմէջ կատարուեցան ընթերցումներ, որոնք վկայութիւններ էին Հանդուցեալ Գաղութարէին մասին՝ Տիգրան Կամսարակեանի, Նիկոլ Աղբալեանի եւ Ն. Ա. Ղոնցի նման Հեղինակաւոր անձնաւորութիւններու կողմէ գրի առնուած:

Հանդէսի երկրորդ մասին, Վերապետուշ Սրբազանը կարգաց ժառանգաւորաց Վարժարանի եւ Ընծայարանի միամեայ տեղեկագիրը եւ Թուեց այն ըլլոր իրագործումները որոնք արդիւնք էին գործադրութեան դրուած ուսումնական նոր ծրագրին եւ տարուած մասնաւոր ճիշդին: Ապա, Գերշ. Սըրբազանը անդադարձաւ Բարեբաւ Մեծայարգ Տատուր Տատուրեանի ազգանուէր այն ձեռնարկին, որով իր շնորհիւ եւ այլ բարեբաւ արգայիններու միջոցաւ կարելի եղած էր Հարիւրի մօտեցող Հայ պատանիներ Երուսաղէմ բերել Թուրքիոյ դաւաններէն եւ անոնց առջեւ բանալ Հայ Դպրոցի դռները: Սրբազան Հայրը գովաստով յիշեց Հիւսիսային Ամերիկայի մէջ կազմուած «Երուսաղէմի Հայ Գաղութագրութեան Բարեկամներ» ընկերակցութիւնը, որ իր օժանդակ «Սանդուխտ Յանձնախումբ»ին հետ նիւթական Բջբարոյական անգնահատելի նեցուկ կը հանդիսանար Երուսաղէմի Ս. Աթոռին: Սրբա-

զանք կարգաց ցանկը այն բարերար անձնաւորութիւններուն եւ կազմակերպութիւններուն, որոնք ժառանգաւորացէն ներս սաներ կամ ոսն մը որդեգրած էին:

Ապա, Ամեն. Պատրիարք Սրբազանը բաժնեց վկայականներ ժառանգաւորաց Վարժարանի Հինգ շրջանաւարտներուն: Ուսումնական տարելընանին իրենց ժաշաննութեամբ աշխի ինկած աշակերտներու յանձնուեցան իրենց մրցանակ-նուէրները եւ ա-

պա, Պատրիարք Ս. Հայրը խօսք առնելով, վերլուծեց երջանկայիշատակ Թորոքոմ Պատրիարք Գուշակեանի Հմայքին ու մեծութեան զաղանիքը:

Պատրիարք Ս. Հօր Պաշտօնիչով վերջ դրաւ շատ գեղեցիկ եւ ոգեշնչող այս հանդէսը, որ անդամ մը եւս կրօնական տոպարէ գրողներէն եկած աշակերտներուն ներշնչեց նուիրումի, անսակարկ զոհարման եւ անդուշ աշխատանքի եռանդը:

ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆԻՔ Ս. ԹԱՐԳՄԱՆՁԱՅ ԵՐԿՐՈՐԴԱԿԱՆ ՎԱՐՃԱՐԱՆԻ

ԳԱՇՏԱՀԱՆԴԵՍ

Տեղի ունեցաւ Կիրակի, 10 Մայիս, կէսօրէ ետք ժամը 4ին, ժառանգաւորաց Վարժարանի մարդազաշտին վրայ, ի ներկայութեան ստուարաթիւ ժողովուրդի:

Հանդէսը սկսաւ մարդիկներու տողանցքով եւ Թարգմանչաց «Որք զարդարեցին» շարականի երգեցողութեամբ: Ապա, երկու ժամերու տեւողութեամբ, երկսեռ աշակերտութիւնը, բաժնուած երկու խումբերու, ցուցադրեց արդիւնքը ինք մոխններու իր մարդական դաստիարակութեան: Վազք,

ոստում, զրօշարչաւ, պարանաճգութիւն եւ նման խաղեր կը լեցնէին յայտադիրը: Արդիւնքը զոհարդարեցի էր, ինչ որ լաւագոյն կը փաստէր զոյգ մարդիկներուն՝ Պր. Միսոք Յակոբեանի եւ Տիկին Աննա Սիմոնեանի նուիրուածութիւնը աշակերտութեան մարմնակրթանքին:

Տեսուչ Հոգւ. Տ. Կիրեղ Ծ. Վարդապետ խաղերու աւարտին բաժակներով ու մէտալներով վարձատրեց յաջող մարդիկները:

ԱՄԱՎԵՐՁԻ ՀԱՆԴԵՍ ՄԱՆԿԱՊԱՏՏԵՋԻ ԲԱԺԻՆ

Կիրակի, 7 Յունիս, կէսօրէ ետք ժամը 4ին, Հայ Երեսասարազց Միութեան աւելումին մէջ կատարուեցաւ Ս. Թ. Մանկապարտէզի հանդէսը, ի ներկայութեան հրաւիրեալներու եւ ծնողներու բազմութեան:

Մանկապարտէզի, ինչպէս նաեւ Նախակրթարանի Ա. Դասարանի փոքրիկները ծափեր խլեցին հանդիսականներէն, իրենց այնքան յաջող պարերուն, որամաստունութիւններուն եւ հայերէն, անգլերէն եւ արա-

բերէն լեզուով կատարած արտասանութիւններուն համար:

Տեսուչ Հոգւ. Տ. Կիրեղ Ծ. Վարդապետ հանդէսի աւարտին վնահատանքով արտայայտուեցաւ Մանկապարտէզի ուսուցչուհիներուն եւ մասնաւորաբար կէս դարու վատակ ունեցող Օր. Տիգրանուհի Նալպանտեանի մասին, եւ ընթացաւարտ 19 փոքրիկներուն բաժնեց Մանկապարտէզի վկայականները:

ԱՄԱՎԵՐՁԻ ՀԱՆԴԵՍ ԵՐԿՐՈՐԴԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ

Կիրակի, 14 Յունիս, երեկոյան ժամը 6-30ին, Ս. Թարգմանչաց Վարժարանի սը-

րահին մէջ տեղի ունեցաւ Երկրորդական Բաժնի մամուլերի հանդէսը, բաղկացած

երկու մասերէ՝ Հանդէսին կը նախագահէր Ամեն. Պատրիարք Ս. Հայրը: Ներկայ էին Գերաշնորհ Լ. Հոդեշնորհ Միաբան Հայրեր, ծնողներ եւ բազմաթիւ ժողովուրդ:

Վարժարանի Երկրորդական Բաժնի երկուսուսուսողութենէն կազմուած երդչաւ խումբի կողմէ Հայրապետական Մաղթերգի եւ Թարգմանչաց ձօնուած «Նմանեալ Մովսիսի» շարականի երգեցողութենէն ետք, ղրորձադրուեցաւ գեղարուեստական յայտագիր մը, նուիրուած գրեթէ ամբողջութեամբ մեծ բանաստեղծ Յովհաննէս Թումանեանին, անոր ծննդեան 100ամեակին առթիւ: Ընթացումարտ սաներէն երեքը Հանդամանօրէն ներկայացուցին ժողովրդական մեծ բանաստեղծին կեանքն ու գործը:

Հանդէսի առաջին բաժինը փակուեցաւ ուսանողութեան կողմէ Թումանեանի ստեղծագործութեան դուլի-գործոցը նկատուող «Անուշ» օրերայի երգախառն ներկայացումով, որ տեւեց ժողովի ժամ, հմայելով ունկնդիրները, եւ պահ մը զանոնք փոխադրելով աղջկային աւանդութիւններով այնքան հարուստ Լուրի լեռնախաբհր:

Հանդէսի երկրորդ բաժինը սկսաւ Վարժարանի բաղձամեայ Տեսուչ Հոգւ. Տ. Կիրեղ Մ. Վրդ. Գարեկեանի տարեկան տեղեկագրի ընթերցումով, որ կ'երեւի «Ախոն»ի

ներկայ թիւին մէջ: Ապա շրջանաւարտ ուսուցիչներէն մին գողտրիկ ուղեբժով մը ներկայացուց իր եւ իր ընկեր-ընկերուհիներուն երախտադատական զգացումները Հանդէպ Սրբազան Պատրիարքին, Հոգւ. Տեսչին եւ ուսուցչական կազմին: Հրաժեշտի երգէն ետք, Ամեն. Սրբազան Հայրը քաժնեց աւարտական կարգի եօթ ուսանողներուն վերականգնելու, ինչպէս նաեւ ուսմանց եւ վարուց մէջ յառաջադէմ սաներուն մրցանակ-գրքերը:

Հանդէսը փակուեցաւ Նորին Ամենապատուութեան խօսքով, որ գովեստով արտայայտուելէ ետք ձեռք բերուած արդիւնքին մասին, յայտնեց իր փափաքը որ յառաջիկային աւելի մեծ կարեւորութեամբ ուսուցուին Հայերէնն ու Հայոց պատմութեան եւ մշակոյթին վերաբերեալ ճիշդերը Վարժարանէն ներս: Վասնզի, աւելցուց Ամեն. Սրբազան Հայրը, միւս բոլոր դասուսները կարելի է տարբեր վարժարաններէ ստանալ. ինչ որ կը պատրաստէ վաղուան ճշմարիտ Հայր՝ Հայեցի դաստիարակութիւնն է միայն:

Միաբան երգուած Տէրօնական Աղօթքը փակեց երկու եւ կէս ժամ տեւող դպրոցական 1969-1970 տարեւըջանի վերջին բայս Հանդիսութիւնը:

ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆ ՍԻՈՆԻ ՎԵՐՆԱՄԱՏՐԱՆ ՄԷՋ

Կարդ մը պատճառներով, այս փարիտը եալ արարողութիւնը յետաձգուեցաւ Հոգեւալստեան յալորդող Կիրակիին: Առ այդ, 21 Յունիս, Կիրակի կէսօրէ ետք, Ս. Հրեշտակապետաց Եկեղեցիին մէջ պաշտուած Ս. Հրեշտակեանց նախատօնակէն ետք, Միաբանութենէն մաս մը, զլիաւորութեամբ Հոգւ. Տ. Կիրեղ Մ. Վրդ. Գարեկեանի, մեկնեցաւ դէպի Սիոնի Վերջին Ընթերցանք Վերնատունը, ուր Հոգեւալստեան շարականներու երգեցողութենէն եւ օրուան յատուկ Ս. Գրական ընթերցումներէ ետք Հոգւ. Հայր Սուրբ պատմականը ըրաւ, յիշա-

նալ սրբավայրին, որ երբեմն կը պատկանէր Հռովմէական կաթոլիկ Եկեղեցիին եւ որ ապա անցած է իսլամներու ձեռքը: Ստեցաւ նաեւ Ս. Հաղորդութեան եւ Ս. Հոգւոյն իջման խորհուրդներուն ունեցած մեծ նշանակութեան վրայ:

Ապա թափօրը ուղղուեցաւ մօտակայ Ս. Փրկչի մեր վանքը, ուր կատարուած նորդուութիւնները բաւական յառաջ դացած են: Պատրիարքաց դամբարաններուն մօտ կատարուեցաւ Հոգեհանգստեան Հանդիսաւոր սրատօն Հանգուցեալ պատրիարքաց Հոգեհերուն համար:

Ս. ՅԱՎՈՐԻ ՆԵՐՍԷՆ

ԵՎԵՂԵՑԱԿԱՆՔ - ԲԵՐԱԿԱՆՔ

* Դ. 3 Յունիս.— Կէսօրէ կողմէ 2-30ին, Լուսարարական Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպիսկոպոսի պիտարութեամբ, Միտրան Հայրէք ինքնաշարժ մօտ քրմարայրին վրայ կառուցուած մեր վրանա մատարն մէջ պաշտուեցան ժամերգութիւն եւ նախատանիք՝ առիթնորդին, պաշտուեցան նաեւ շնորհակցէի եւ Հսկման կարգին, նախազանութեամբ չորսը, Տ. Կրիսթ Մ. Վրդ. Գարիկեանք եւ ապա Գերշ. Վրդ. եւ առաւանտն ժամերգութիւններ: Արարողութիւնները աւարտեցան դիրքուան ժամը 10ին:

* Ե. 4 Յունիս.— ՀԱՐԱՐԱՐՈՒՄՆ ՏԵՄԱՆ ՄԵՐՈՅ. Առաւանտն ժամը 7ին, Ամեն. Գառնիարք Մ. Հոր պիտարութեամբ, Միտրանութիւնք ինքնաշարժ մօտ քրմարայրին վրայ կառուցուած մեր վրանա մատարն մէջ պաշտուեցան ժամերգութիւն եւ նախատանիք՝ առիթնորդին, պաշտուեցան նաեւ շնորհակցէի եւ Հսկման կարգին, նախազանութեամբ չորսը, Տ. Կրիսթ Մ. Վրդ. Գարիկեանք եւ ապա Գերշ. Վրդ. եւ առաւանտն ժամերգութիւններ: Արարողութիւնները աւարտեցան դիրքուան ժամը 10ին:

* Ե. 4 Յունիս.— Տ. Կրիսթ Մ. Վրդ. Գարիկեանք եւ ապա Գերշ. Վրդ. եւ առաւանտն ժամերգութիւններ: Արարողութիւնները աւարտեցան դիրքուան ժամը 10ին:

* Ե. 6 Յունիս.— Ս. Գառնիարք մատուցուեցաւ Ս. Առաւանտն վերնատան մէջ, տանիքը Ս. Արարողութիւնք: Ժամարարն էր չորսը, Տ. Արարողութիւնք:

* Ե. 7 Յունիս.— Ս. Գառնիարք մատուցուեցաւ Ս. Առաւանտն վերնատան մէջ, տանիքը Ս. Արարողութիւնք: Ժամարարն էր չորսը, Տ. Արարողութիւնք:

* Ե. 8 Յունիս.— Ս. Գառնիարք մատուցուեցաւ Ս. Առաւանտն վերնատան մէջ, տանիքը Ս. Արարողութիւնք: Ժամարարն էր չորսը, Տ. Արարողութիւնք:

* Ե. 9 Յունիս.— Ս. Գառնիարք մատուցուեցաւ Ս. Առաւանտն վերնատան մէջ, տանիքը Ս. Արարողութիւնք: Ժամարարն էր չորսը, Տ. Արարողութիւնք:

* Ե. 10 Յունիս.— Ս. Գառնիարք մատուցուեցաւ Ս. Առաւանտն վերնատան մէջ, տանիքը Ս. Արարողութիւնք: Ժամարարն էր չորսը, Տ. Արարողութիւնք:

* Ե. 11 Յունիս.— Ս. Գառնիարք մատուցուեցաւ Ս. Առաւանտն վերնատան մէջ, տանիքը Ս. Արարողութիւնք: Ժամարարն էր չորսը, Տ. Արարողութիւնք:

* Ե. 12 Յունիս.— Ս. Գառնիարք մատուցուեցաւ Ս. Առաւանտն վերնատան մէջ, տանիքը Ս. Արարողութիւնք: Ժամարարն էր չորսը, Տ. Արարողութիւնք:

* Ե. 13 Յունիս.— Ս. Գառնիարք մատուցուեցաւ Ս. Առաւանտն վերնատան մէջ, տանիքը Ս. Արարողութիւնք: Ժամարարն էր չորսը, Տ. Արարողութիւնք:

* Ե. 14 Յունիս.— Ս. Գառնիարք մատուցուեցաւ Ս. Առաւանտն վերնատան մէջ, տանիքը Ս. Արարողութիւնք: Ժամարարն էր չորսը, Տ. Արարողութիւնք:

* Ե. 15 Յունիս.— Ս. Գառնիարք մատուցուեցաւ Ս. Առաւանտն վերնատան մէջ, տանիքը Ս. Արարողութիւնք: Ժամարարն էր չորսը, Տ. Արարողութիւնք:

* Ե. 20 Յունիս.— Ե. օր Հոգեգայտեան: Ս. Գառնիարք մատուցուեցաւ Մայրամարտի տանիքին արեւելակողմի դռնուղի Ս. Հոգեգայտեան մէջ: Ժամարարն էր չորսը, Տ. Արարողութիւնք: Ժամարարն էր չորսը, Տ. Արարողութիւնք:

* Ե. 21 Յունիս.— Ս. Գառնիարք մատուցուեցաւ Ս. Առաւանտն վերնատան մէջ, տանիքը Ս. Արարողութիւնք: Ժամարարն էր չորսը, Տ. Արարողութիւնք:

* Ե. 22 Յունիս.— Ս. Կուսման Հոգեգայտեան: Ս. Կուսման Հոգեգայտեան մատուցուեցաւ Ս. Հոգեգայտեան տանիքին արեւելակողմի դռնուղի Ս. Հոգեգայտեան մէջ: Ժամարարն էր չորսը, Տ. Արարողութիւնք:

* Ե. 23 Յունիս.— Ս. Գառնիարք մատուցուեցաւ Ս. Առաւանտն վերնատան մէջ, տանիքը Ս. Արարողութիւնք: Ժամարարն էր չորսը, Տ. Արարողութիւնք:

* Ե. 24 Յունիս.— Ս. Գառնիարք մատուցուեցաւ Ս. Առաւանտն վերնատան մէջ, տանիքը Ս. Արարողութիւնք: Ժամարարն էր չորսը, Տ. Արարողութիւնք:

* Ե. 25 Յունիս.— Ս. Գառնիարք մատուցուեցաւ Ս. Առաւանտն վերնատան մէջ, տանիքը Ս. Արարողութիւնք: Ժամարարն էր չորսը, Տ. Արարողութիւնք:

* Ե. 26 Յունիս.— Ս. Գառնիարք մատուցուեցաւ Ս. Առաւանտն վերնատան մէջ, տանիքը Ս. Արարողութիւնք: Ժամարարն էր չորսը, Տ. Արարողութիւնք:

* Ե. 27 Յունիս.— Ս. Գառնիարք մատուցուեցաւ Ս. Առաւանտն վերնատան մէջ, տանիքը Ս. Արարողութիւնք: Ժամարարն էր չորսը, Տ. Արարողութիւնք:

* Ե. 28 Յունիս.— Ս. Գառնիարք մատուցուեցաւ Ս. Առաւանտն վերնատան մէջ, տանիքը Ս. Արարողութիւնք: Ժամարարն էր չորսը, Տ. Արարողութիւնք:

* Ե. 29 Յունիս.— Ս. Գառնիարք մատուցուեցաւ Ս. Առաւանտն վերնատան մէջ, տանիքը Ս. Արարողութիւնք: Ժամարարն էր չորսը, Տ. Արարողութիւնք:

* Ե. 30 Յունիս.— Ս. Գառնիարք մատուցուեցաւ Ս. Առաւանտն վերնատան մէջ, տանիքը Ս. Արարողութիւնք: Ժամարարն էր չորսը, Տ. Արարողութիւնք:

* Ե. 31 Յունիս.— Ս. Գառնիարք մատուցուեցաւ Ս. Առաւանտն վերնատան մէջ, տանիքը Ս. Արարողութիւնք: Ժամարարն էր չորսը, Տ. Արարողութիւնք:

* Ե. 1 Յունիս.— Ս. Գառնիարք մատուցուեցաւ Ս. Առաւանտն վերնատան մէջ, տանիքը Ս. Արարողութիւնք: Ժամարարն էր չորսը, Տ. Արարողութիւնք:

* Ե. 2 Յունիս.— Ս. Գառնիարք մատուցուեցաւ Ս. Առաւանտն վերնատան մէջ, տանիքը Ս. Արարողութիւնք: Ժամարարն էր չորսը, Տ. Արարողութիւնք:

* Ե. 3 Յունիս.— Ս. Գառնիարք մատուցուեցաւ Ս. Առաւանտն վերնատան մէջ, տանիքը Ս. Արարողութիւնք: Ժամարարն էր չորսը, Տ. Արարողութիւնք:

* Ե. 4 Յունիս.— Ս. Գառնիարք մատուցուեցաւ Ս. Առաւանտն վերնատան մէջ, տանիքը Ս. Արարողութիւնք: Ժամարարն էր չորսը, Տ. Արարողութիւնք:

ՏԻՐՈՒՆԻ

Գ Է Ո Ր Գ Պ Ա Պ Ա Յ Ա Կ Ո Ր Ե Ա Ն

Ս. Աթոռոյ Միարանութիւնը վիշտը ունեցաւ կորսնցնելու աշխատաւոր միարաններու շարքին Գէորգ Պապա Յակոբեանը:

Հանգուցեալը ծնած է Նոյեմբեր 1889ին, եւ ծառայած է իբրեւ զերմակ Թրքական բանակին մէջ, եւ վերջապէս հաստատուած Հալէպ:

1962 Հոկտեմբերին խնդրամատոյց կ'ըլլայ Ս. Աթոռոյ Տնօրէն Ժողովին՝ մասնելու միարան աշխատաւորներու շարքին մէջ: Կ'ընդունուի իր խնդրանքը եւ իբր միարան կը զրկուի Ս. Յարութիւն, ուր կը ծառայէ հաւատարմութեամբ եւ սիրով:

Վերջին ամսուան մէջ կ'ունենայ կաթուած եւ կը փոխադրուի Ֆրանսական հիւանդանոց ուր կը վախճանի 28 Օգոստ. 1970ին, եւ ծոյն օրը յետ միջօրէին, Թաղման կարգը կատարուելով կը Թաղուի Ս. Փրկչի գերեզմանատունը:

Հանգիստ իր հոգւոյն:

տորուցաւ հոգեհոգստեան պաշտօն՝ Հայ մաքի վատասկաւոր մականերու հոգիներուն համար

* Եր. 18 Յուլիս.— Ս. Տրդատայ քաղ. մերայ եւ Աշխէն Տիկնայն եւ Խաթաճիկյաւոյն: Ս. Պատարաւոր մատուցուցաւ ի Ս. Գլխադիր: Ժամարարն էր Հոգւ. Տ. Կիրակ Մ. Վրդ. Գարեկեան:

— Նախատեսակին ի Ս. Յակոբ Նախապահէց Գերբ. Տ. Նորայր Եղիշեկոպոս:

* Կիր. 19 Յուլիս.— Գիւտ Տիգր Ս. Աստուածանի: Ս. Պատարաւոր մատուցուցաւ Գեթնեմանի Ս. Աստուածածնայ Տաճարին մէջ, Տիրամօր Ս. Գեղեմանին վրայ: Ժամարարն էր Պոլսէն հիւրաբոր Ս. Աթոռ Ժամանած Աթ. Տ. Բարթող Պաշակիր Քննչ. Խրքանէան: Երթուղարձի Թափերնորուն Նախապահէց Գերբ. Տ. Նորայր Նպա. Պարպրեան:

* Ուր. 24 Յուլիս.— Նախատեսակին ի Ս. Եսայի Նախապահէց Գերբ. Տ. Նորայր Նպա. Պարպրեան:

* Եր. 25 Յուլիս.— Ս. Նրիստասան առաքելոյն Քրիստոսի եւ Պողոսի՝ Երեմիասաներոյ առաքելոյն: Ս. Պատարաւոր մատուցուցաւ Մայր Տաճարին Ս. Պողոս վերամատարան մէջ: Ժամարարն էր Աթ. Տ. Բարթող Պաշակիր Քննչ. Խրքանէան:

* Կիր. 26 Յուլիս.— Բարեկենդաւ վարդապետի պառնոց: Ս. Պատարաւոր մատուցուցաւ ի Ս. Եսայի

Թիւն, Ս. Լուսաւորչի եկեղեցիին մէջ, Ժամարարն էր Հոգւ. Տ. Նարեկ Արք. Մարքազէլեան:

* Ուր. 31 Յուլիս.— Տապանակի տօնին նախատեսակը պաշտուցաւ Մայր Տաճարին կեց՝ Ս. Էջմիածին մատարան մէջ: Հանգիստպետն էր Լուսաւորապետ Գերբ. Տ. Հայրիկ Արքեպիսկոպոս:

Պ Ա Շ Տ Օ Ն Ա Կ Ա Ն Ք

* Գր. 14 Յուլիս.— Ֆրանսայի աղգային տօնին առթիւ, Ֆրանսական Ընդհ. Հիւպատոսարանի մէջ տրուած ընդունելութեան Պատրիարքարանի կողմէ ներկայ գտնուցաւ Լուսաւորապետ Գերբ. Տ. Հայրիկ Արքեպ. Աստուած, ընդունելութեամբ Հոգւ. Տ. Կիրակ Մ. Վրդ. Գարեկեանի, Ասաք Թարգման Հոգւ. Տ. Գլխադիր, Նապարեանի եւ Տիար Կարպետ Հինգլեանի:

* Գր. 21 Յուլիս.— Պեյճիկայի աղգային տօնին առթիւ, Պեյճիկայի Ընդհ. Հիւպատոսարանի մէջ տրուած ընդունելութեան Պատրիարքարանի կողմէ ներկայ գտնուցաւ Լուսաւորապետ Գերբ. Տ. Հայրիկ Արքեպ. Ասաք Թարգման Հոգւ. Տ. Գլխադիր, Նապարեան եւ Տիար Կ. Հինգլեան:

ԶԵԿՈՅՑ Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ

Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միության Կեդրոնական Վարչական Ժողովը այսու կը հրաիքէ Միության բոլոր իրաւասու անդամները ներկայ գտնուելու 57րդ Ընդհ. Ժողովին, որ պիտի գումարուի ՇԱԲԱԹ, ԴԵԿՏԵՐ 12, 1970, առաւօտեան ժամը 9-30ին, Առաջնորդարանի Կիւլլայի Կիւլլաճեկեան Մշակութային Կեդրոնի Գալուստեան Սրահին մէջ, 630 Սեփրնոս Էվրնիւ, Նիւ Եորք, Ն. Ե., ԱՄՆ:

Ներկայս 57րդ Ընդհ. Ժողովին համար տրուած միակ հրաւիրագիրն է: Կը խնդրենք հետեւաբար Միության յարգոյ իրաւասու անդամներէն, որ անձնապէս ժողովին ներկայ ըլլան վերոյիշեալ քուակահին եւ կամ ամենէն ուշը մինչեւ Նոյեմբեր 24, 1970, իրենց փոխանորդագրերը յանձնեն Հ. Բ. Ը. Միության Ընդհանուր Տնօրէնին, վերեւ նշուած հասցէին:

Օ Ր Ա Կ Ա Ր Գ

1. Ներկայացում եւ վաւերացում 1969 տարեշրջանի Ընդհանուր Տնօրէնագրի:
2. Ներկայացում եւ վաւերացում 1969 տարեշրջանի Ընդհանուր հաշվետուութեան:
3. Նկատառութիւն Կանոնագրի բարեփոխութեանց առաջարկներու:
4. Մասնակի ընտրութիւն Կեդր. Վարչ. Ժողովի:
5. Մասնակի ընտրութիւն Հաշուեմանի Զանգնախումբի:
6. Առաջարկներ եւ քննարկութիւններ:
7. Գնահատման քանակներ:

Ի ԴԻՄԱՑ ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉ. ԺՈՂՈՎԻ

Ատենադպիր
Ր. Ք. ԿՐԵԿԸՐԻ

Ատենապետ
Ա. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

Օգոստոս 15, 1970

Նիւ Եորք, Ն. Ե.

ՍՐԲՈՅ ՅԱԿՈԲԵԱՆՅ ՏՊԱՐԱՆԵՆ

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱԺ ԳԻՐՔԵՐ

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն Ճ Ա Շ Ո Ւ

Գ. Տպագրութիւն

Գին՝ 15 Տոլար

277 + 82 էջ

Կը պարունակէ նաեւ Տօնացոյցի Բ Հատորը

* * * * *

ԵՐՈՒՍԱՂԵՄԻ ՀԱՅ ՊԱՏՐԻԱՐԲՈՒԹԵԱՆ ԳԱՆՁԵՐԸ

Յուցակ՝ Ս. Աթոռոյ կողմէ կազմակերպուած ցուցահանդէսի
հինգ լեզուով (Հայերէն, Արաբերէն, Անգլերէն, Ֆրանսերէն, Եբրայերէն)
Գումարը եւ սեւ-ներմակ բազմաթիւ վերարտադրութիւններով

Գին՝ 7.5 Տոլար

* * * * *

DR. MICHAEL E. STONE

THE TESTAMENT OF LEVI

(Հայերէն եւ Անգլերէն)

Գին՝ 5 Տոլար

X + 203 էջ

* * * * *

DR. MICHAEL E. STONE

THE MANUSCRIPT LIBRARY

OF THE ARMENIAN PATRIARCHATE IN JERUSALEM

Գին՝ 1 Տոլար

24 էջ

Մ Ո Ի Ր Ա Տ Մ Ա Ն Ո Ի Կ Ե Ա Ն
ՍԻԱՄԱՆԹՈ ԵՒ ԽՐԺԷ—ՉԱՐԷ
ԵՒ ՔԵՐԹՈՒԱԾՆԵՐ—ՔԱՌԵԱԿՆԵՐ

Գին՝ 2 Տոլար

100 էջ

* * * * *

Մ Ա Մ Ո Ի Լ Ի Տ Ա Կ

Գ Ա Ռ Ն Ի Կ Գ Է Ո Ր Գ Ե Ա Ն

ՉՆՔՈՒՇԱՊԱՏՈՒՄ

ՀԱՏՈՐ ԱՌԱՋԻՆ

Աւելի քան 600 մեծագիր էջերով եւ բազմալիւ նկարներով,
ամբողջական պատմութիւնը Հայ դարաւոր Չնքուշին:

* * * * *

Տ Օ Ն Ա Յ Ո Յ Ց

ԱՌԱՋԻՆ ԵՒ ԵՐԿՐՈՐԴ ՀԱՏՈՐՆԵՐ ՄԻԱՅԱԾ

Ե. Տպագրութիւն

570 էջ

* * * * *

ԳԱԼՈՒՍՏ ԿԻՒԼՊԷՆԿԵԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՅՐ ՑՈՒՑԱԿ ՉԵՌԱԳՐԱՑ ՍՐԲՈՑ ՅԱԿՈԲԵԱՆՑ

Կազմեց

ՆՈՐԱՅՐ ԵՊՍ. ՊՈՂԱՐԵԱՆ

ՀԱՏՈՐ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

մօտ. 700 էջ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

Պատմագիր Առաքել վարդապետ Դարիժեցի Ա. Գ. 301

Ա. ԳՐԱԿԱՆ

Հեթանոսաց Առաքելը Ե. 304

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

Տիրամայրք ԱՂԱՆ ԱՐՂ. ՊԱԼԻՈԶԵԱՆ 310

ԲԱՆԱՍՏԻՂՄԱԿԱՆ

Քառեակներ Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ 312

ՅՈՒՆԵԱՆՆԵՐ

Առաքել վրդ. Դարիժեցիի գործածած մեկ Յ. ԳԻՒՐՏԵԱՆ 313

յիշատակարանը եւ յարակից նիւթեր 322

Պատմութիւն Առաքել վարդապետի Դարիժեցու Ղ. Գ. ՄԻՆԱՍԻԱՆ 328

Առաքել Դարիժեցի եւ իր զատմագրութիւնը ԱՐԱՄ ԵՐԵՄԵԱՆ 332

ԲԱՆԱՍՏԻՂՄԱԿԱՆ

Թորոս Քառեակի փոխադրւած Ն. ԵՊԻ. ՄՈՎԱԿԱՆ 330

Բնդհանուր Բովանդակութիւն ՀԱՅԵՆՅԵ Կզմ. ԱՂԱՆ ԱՐՂ. ՊԱԼԻՈԶԵԱՆ 341

Տեղացի եւ յիշատակարաններ Երուսաղէմի կիւլյէնկեան Մատենադարանի Կզմ. Ա. Գ. 355

Հայ Հնամուկ Գիրքերու (1512-1800) 355

ԳՐԱՆՈՍՏԱԿԱՆ

Հ An Armenian Miscellany Յ. ԳԻՒՐՏԵԱՆ 371

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐՆԵՐ

Տարեկան Տեղեկագիր Ժառանգաւորաց Վրժ. 374

Եւ Ընծայարանի ԵԱՀԵ ԵՊՄ. ԱՃԻՄԵԱՆ 374

Տարեկան Տեղեկագիր Սրբաջ Թարգմանչաց ԵԿԻՐԵՂ Մ. ՎՐԴ. ԳԱՐԻԿԵԱՆ 378

Երկրորդական վարժարանի ԿԻՒՐԵՂ Մ. ՎՐԴ. ԳԱՐԻԿԵԱՆ 378

Տեղեկագիր Երուսաղէմի կիւլյէնկեան ՍԱՀԱԿ ԳԱՄԱՅՃԵԱՆ 386

Մատենադարանի 386

Տարեկան Հանդէս Ժառանգաւորաց վարժարանի 388

Եւ Ընծայարանի 388

Տարեկան Հանդէս Ժառանգաւորաց վարժարանի 389

Երկրորդական վարժարանի 390

Արարողութիւն Սրբի վերամատարան մէջ 390

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ 391

Եկեղեցական-Բնական 392

Պաշտօնական 392

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐՆԵՐ 391

Եկեղեցական-Բնական 392

Պաշտօնական 392

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐՆԵՐ 391

Գեղարգ Պաշտօնական 392

Հ. Բ. Ը. Մ. - Հրաւիրագիր Ընդհանուր Ժողովի 393

Սրբաջ Եկեղեցական Տպարանէն յոյս տեսած գիրքեր 394

Բովանդակութիւն 396

ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ 391

Տեղեկագիր 392

Պաշտօնական 392

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐՆԵՐ 391

Եկեղեցական-Բնական 392

Պաշտօնական 392

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐՆԵՐ 391

Եկեղեցական-Բնական 392

Պաշտօնական 392

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐՆԵՐ 391

Եկեղեցական-Բնական 392

Պաշտօնական 392

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐՆԵՐ 391

Եկեղեցական-Բնական 392

Պաշտօնական 392

«ՍԻՈՆ»ի վերաբերեալ ամէն թղթակցութիւն և առաջում կատարել հետեւեալ հասցէին.—

MR. ARA KALAYDJIAN, REDACTION OF «SION»,
OLD CITY — JERUSALEM

«ՍԻՈՆ»ի տարեկան թանգիքն է Ամբիկայի համար՝ 5 Տոլար
բոլոր այլ երկրներու համար՝ 1 Սթերլինգ

PROP. - HIS BEATITUDE THE ARMENIAN PATRIARCH OF JERUSALEM. ED. - BISHOP SHAHE AJAMIAN

No. 7 - 8 THE ARMENIAN CONVENT PRINTING PRESS, JERUSALEM. JULY - AUGUST 1970

Յ Ա Ի Ե Լ Ո Ւ Ա Ժ

«ՍԻՈՆ»Ի ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆ ՈՒ ԿԻՒԼՊԵՆԿԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԸ

ԵՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՍԱՑԱՄ ԵՆ ՀԵՏԵՒԵԱԼ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Հայ Պարբերական Մամուլի Մատենագիտություն (1794-1967), Համահաւաք ցանկ: Կազմեց՝ Ա. Կիրակոսեան: Խմբագրութիւն և Յառաջարան՝ Հ. Կաստիկեանի և Հ. Սիւլվանեանի: Երևան, Հայկ. ՍՍՀ Կուլտուրայի Մինիստրութիւն: Հայկ. ՍՍՀ Ալ. Միասնիկեանի Անուան Հանրապետական Գրադարան — Կազմակերպութեան Բաժին: Երևան, 1970, էջ 622:

Նարեկի Աղօթագիրքն Առնուած 19 Գլուխներ և Պատմութիւն Կենսաւու Խաչին — Թարգմանեց Ստեփան Յ. Բանեան (նուիրատու): Լուսատիպ: Գրք. Երև., Մէսո., 1957, էջ 146:

Սիրոյ և Կարօքի Աղանքներ — Վարուժան Գետիկեան (նուիրատու): Պէյրուս, 1969, Հարիւրամեայ Ցիւսեակարան Մաքրոնեան Երկսեռ Վարժարանի (Պէշիկթաշ, 1868-1968) — Պատրաստեց՝ Գեորգ Էրզրեան (նուիրատու): Իսթանպուլ, Օյա Տպարան, էջ 124:

Յուսամատեան՝ Նուիրուած Կովսեայ Վարդապետի Ծննդեան 100-ամեակին — Իսթանպուլ, Նուէր Գեորգ Էրզրեանէ, Տպ. Էքսպրէս, 1969, էջ 32:

Թմկաբերդի Առուսը — Յովհաննէս Թումանեան: Հրատ. և Նուէր Էրեբունիի Հրատարակչութեան: Նկարները՝ Ալ. Եարալեանի: Փարիզ, 1969, էջ 24:

Կաթիլ Վր Մեղր — Յովհաննէս Թումանեան: Հրատ. և Նուէր ըստ Նախորդին: Արևմտահայերէնով պատմեց՝ Զարեհ Խրախունի: Նկարները՝ Ռուբէն Մանուկեանի: Փարիզ, 1969:

Եունն ու Կասուն — Յովհաննէս Թումանեան: Հրատ. և Նուէր ըստ Նախորդին: Նկարները՝ Ռուբէն Մանուկեանի: Փարիզ, 1969:

Նարեկեան Պատարագ — Շաւարշ Նարեկեան: Նուէր ըստ Նախորդին: Հրատ. իր եօթնամեակին: Երևան, 1968, էջ 192:

Արաւելեան Հարսութեան Գրամները — Զարեհ Գառնեան (նուիրատու): Աղգ. Մատենադարան ՄԺԻ: Վիեննա, Միթարեան Տպարան, 1969, էջ 118 և 8 Տախտակ: Ծնուցիկ Հայերէն Ձեռագրաց Նիդրլանդիոյ և Երզրայից — Կազմեց՝ Ստեփանոս Արք. Յովակիմեան: 1903ին: Նուէր և Հայկ. Մատենադար Գալուստ Կիւլպէնկեանի Հիմնարկութեան: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1969, էջ 91:

Հայոց Ազնի Արեւունի — Դիւցազնաշունչ ռեբերգութիւն չորս արարով: Ապրիլեան Նահատակներու Եղեռնէն ներշնչուած: Յիսունամեակի առթիւ: 1915-1965: Հեղինակ՝ Մասիս: Պէյրուս, 1965, էջ 69:

Աճծիմ Եունիւրալ Կամ Հովիտիմ — Որբազան ռեբերգութիւն չորս արարով: Ներշնչուած Աղգայի Պատմութիւնէն: Հեղինակ՝ Մասիս: Պէյրուս, 1965, էջ 48: Հայրենի Հուր — Հայրենասիրական Գերթումներ: Հեղինակ՝ Մասիս: Պէյրուս, 1965, էջ 40:

Ուսեղ եւ, Զոյի — Արտաշէս Բարայեան, և Զմրուխտ Սափոր: Երևան, Հայաստանի Հրատարակչութիւն, 1969, էջ 52:

Մաղիկներ — Հ. Աւետիք Վ. Թալաթիեան (նուիրատու): Պէյրուս, Միթարեանի Հրատարակչութիւն, Տպ. Համազգային, 1970, էջ 190:

Գանձեր Առնմ... — Հ. Աւետիք Վ. Թալաթիեան (նուիրատու): Պէյրուս, Հրատ. և Տպ. ըստ Նախորդին, 1970, էջ 200:

Վարդապետ — Հ. Աւետիք Վ. Թալաթիեան (նուիրատու): Պէյրուս, Հրատ. և Նուէր ըստ Նախորդին, 1970, էջ 188:

Մրտնի Ռիթա Գալիսի — Հայացուց Հ. Աւետիք Վ. Թալաթիեան (նուիրատու): Բ. Տպարգութիւն: Պէյրուս, 1968, էջ 63:

Սիւսմանք և Երեւն — Զարեհ Գետիկեան — Մուսա Մանուկեան (նուիրատու): Երևան, Տպ. Ս. Յակոբեան, 1970, էջ 104:

Յոգնամներ և Թարգմանութիւններ — Բարդէն Վրգ. Թոփեան (նուիրատու): Պէյրուս, Տպ. Մեքոս, 1970, էջ 166:

Տիսուր Յուսեփ — Ն. Վահագնյան (նուիրատու): Պէյրուս, Տպ. Մշակ, 1970, էջ 80:
 Լիբանանահայ Մեակոյի Շարք (Ազրիլ 20-25, 1970): Հայ Աւետարանական Գոլէճ:
 Պէյրուս, Տպ. Ատլաս:

Մասնակիներ (Պատմութեան) — Սարգիս Վահագն (նուիրատու): Պէյրուս, Տպ.
 Ատլաս, 1969, էջ 223:

Իճէ էր Ժանայից Ասմունք — Սամուէլ Քիւրէճեան (նուիրատու): Հալէպ, Տպ. Ա.
 Բեքլը, Մայիս 1968, էջ 103:

Բրիտանական Կեանքի Հիմնադրեր — Վեր. Մ. Յ. Շեքրեքեան: Նուէր Բրիտ. Զա-
 նից Գրաստենակէն, Թեհրան, Տպ. Մոգերն, 1968, էջ 120:

Փառքի Վախառններ — Մարտէլ Փանեոյի: Թրքմ. Ժորժ Սարգիսեան (նուիրատու):
 Համազգային Թատերադերձութեան Միութիւն, Հրատ. Թիւ 3: Պէյրուս, Տպ.
 Արամազդ, 1969, էջ 113 և նկարներ:

Աւարայի Դիւցազնամարտ — Խորէն Այվազեան (նուիրատու): Պէյրուս, Տպ. Ատ-
 լաս, 1968, էջ 56:

Յանուն Մեքոք Մասնի (Պաշտպանութիւն Հայ Լեզուի), Բ. Հատոր — Շաւարշ
 Նարգաշի: Անթիլիաս, Տպ. Կաթիլ. Հայոց Կիլիկիոյ, 1969, էջ 228:

Սիւսան Տարեգիր — 1967 — Հայ Աւետ. Գոլէճ, Պէյրուս: Գալֆայեան Լրատարակ-
 չատուան:

Համեմատական Տախտակներ Մա-եմադարանի Հայերէն Զեռագրերի Հին և Նոր Թուանամար-
 ների (Առանձնատիպ մեծացակ Զեռագրաց Մաշտոցի Անուան Մատենադա-
 րանի Բ. Հատորից) — Օ. Եգանեան: Երևան, 1970, էջ 1485-1546:

Յուզակ Զեռագրաց Մա-նցի Անուան Մա-եմադարանի (Բ. Հատոր) — Կաթիլեցի Օ. Ե-
 գանեան, Ա. Զէյթունցեան, Փ. Անթարեան: Երևան, Հայկ. ՍՍՀ ԳԱ Հրատ.,
 1970, էջ 1546:

Օրացոյց 1970 Թուականին Բրիտանոսի — Կաթիլեց Ան. Բան. Եգգարեան: Նոր-Ջու-
 դա, Սպանիա, Տպ. Ս. Ամենափրկչեան Վանուց:

Պատմութիւն Կաթական Գրականութեան և Մեակոյի — Տօքթ. Գ. Ասթարեան (նուի-
 րատու): Պէյրուս, Տպ. Սկան, 1970, էջ 680:

Կեանքի Վերք — Խորէն Գալիթեան (նուիրատու): 1967, էջ 622:

Ալպոմ Եղեռնի — Արմիս Նուէր հեղինակէն՝ Արմենակ Միսիրեան: Հայերէն և
 Ժրաններէն: Պէյրուս, Տպ. Ատլաս: [244:

Յուսմամբ Զեռագրաց Համադրանի Գարայեանի 1907-1968: Գահիրէ, Տպ. Ոսկեհատ, 1969, էջ
 Մարմին և Արիւն — Կարօ Արմենեան: Նուէր Շիրակէն: Պէյրուս, Մատենաշար
 «Ահեհան», Տպարան Շիրակ, 1:70, էջ 67:

Նորմալ Սերունքի և Ռաֆայել Աղասեան Կուսակցութիւնը (Գալիթարեանի Պատգա-
 մաւորական Ժողովին Առթիւ) — Անդրանիկ Անդրեանեան (նուիրատու):
 Հրատարակութիւն Զարթօնք Օրաթերթի: Պէյրուս, Տպ. Ատլաս, 1969,
 էջ 32:

Հարսնադրի Գեղորհին (Իրաւէպ) — Սարգիս Հազարեան (նուիրատու): Պէյրուս,
 Տպ. Տեհիկեան, 1970, էջ 126:

Ընկերային Բարեք և Ուրիշ Նիւթեր — Կարապետ Յ. Քէլիշեան (նուիրատու): Պէյ-
 րուս, Տպարան Շիրակ, 1969, էջ 151:

Հումակերտի Մենագրութեան Իմաստարանութիւնը — Ար. աւեր Տէր Յովհան-
 նիսեան (նուիրատու): Թեհրան, Տպարան Մոգերն, 1970, էջ 52:

Kessabiz in U. S. A., Canada — Directory-Yearbook. 1970, 10th Edition. Published
 and presented by Kessab Educational Association of Los Angeles, Inc., pp. 83.

Armeniac — Mélanges d'Études Arméniennes. Publiés à l'occasion du 250e anniversaire
 de l'Entrée des Pères Mekhitaristes dans l'Île de Saint-Lazare (1717-1967). Venise,
 Ile de Saint Lazare, 1969, pp. 447.

Christianity in the Holy Land (Past and Present) — Saul P. Colbi (presented by the au-
 thor). Tel Aviv, Am Hassefer, 1969, pp. 272 + photographs.

L'Homme et le Bonheur — K. Sayabalian (présenté par l'auteur). Paris, La Haute Mer,
 1964, pp. 126.

Les Rosati d'Artois et l'Essor Rosatique dans les Departements du Nord — Discours pro-
 noncé le 28 Janvier 1960, lors de sa Reception à l'Académie du Var: Jean Foubert.
 Suivi de la réponse de K. Sayabalian (présenté par lui). Toulon, Imprimerie Pelabon,
 Extrait du Bulletin de l'Académie du Var, 1961, pp. 35.

- Le Marchand Des Cendres* (Poèmes) — K. Sayabalian (présenté par l'auteur). Bruxelles, les Editions de la revue Terres Latines, 1936, pp. 58.
- The American Enterprise Institute presents the following publications of the Institute: —
- Jerusalem: Keystone of an Arab-Israeli Settlement* — Richard H. Pfaff. Washington, D. C., August 1969, pp. 56.
 - Documents on the Middle East* — Edited by Ralph H. Magnus. Washington, D. C., July 1969, pp. 232.
 - United States Interests in the Middle East* — Edited by George Lenczowski. Washington, D. C., October 1968, pp. 132.
- Aram Frenkian, Assistant at the University of Cernauti, presents 24 brochures of his works, 9 in Roumanian, 15 in French.
- William Saroyan* — Howard R. Floan. Presented by Twayne Publishers, New York. New York, Twayne Publishers, Inc., 1966, pp. 176.
- The Byzantine Patriarchate 451-1204* — George Every. London, published and presented by S. P. C. K., 1962, pp. 204.
- My People* (The Story of the Jews) — Abba Eban. Presented by the Foreign Minister's Office. New York, Behrman House, Inc., Random House, 1968, pp. 534.
- Calendar of Easter Religious Ceremonies* for the Period March 21st — April 26th 1970. (For use of the Communities concerned and the Police). Jerusalem, St. James Printing Press, Armenian Patriarchate, 1970, pp. 15.
- Living Room War* — Michael J. Arlen. New York, published and presented by the Viking Press, 1969, pp. 242.
- Armenian Freedom Fighters* — The Memoirs of Rouben Der Minassian. Translated and Edited by James G. Mandalian (presented by him). Boston, Hairenik Ass'n Inc., 1963, pp. 244.
- 1969 Annual Report* — United States Steel Corporation. New York, 1969, pp. 40.
- Commemorative Album Issued on the Occasion of the Holy Consecration of St. Sarkis Armenian Apostolic Church*, Bayside, Long Island, May 20, 1962.
- Notre Dame From Rockne to Parseghian* — Francis Wallace. Presented by Francis Wallace and Ara Parseghian. New York, David McKay Company, Ltd., 1967, pp. 303.
- On the Origins of the Armenians* — Dr. Sooren Saharuni (presented by the author). To Commemorate the 2750th Anniversary of the Founding of Erevan. Spigel's Printing, pp. 24.
- A Face of Stone* (Poems and a Play) — Dennis Silk (presented by the author). Pittsfield, Mass., The Sun Press, 1964, pp. 47.
- Retrievements: A Jerusalem Anthology* — Edited by Dennis Silk (presented by him). Jerusalem, London, New York, Israel Universities Press, 1968, pp. 190.
- Activities and Statement of Income and Expenditure of the Orthodox Society for the Relief of the Destitute Sick — Jerusalem*. For the years 1959-1969.
- 20th Century Hymns* — Ernest Emurian (presented by the author). Eighth Printing, 1969 (enlarged), pp. 38 + 4.
- Hymn Stories for Programs* — Ernest K. Emurian (presented by the author). Grand Rapids, Michigan, Baker Book House, 1969, pp. 148.
- Original Rugs and the Stories They Tell* — Arthur T. Gregorian (presented by the author). Boston, The Numrod Press, 1967, pp. 230.
- Hymn of the Universe* — Pierre Teilhard de Chardin. Presented by Frank Harris. London, William Collins Sons & Co. Ltd. (Fontana Books), 1970, pp. 144.
- Facts About Israel* — 1970. Published and presented by the Ministry of Foreign Affairs, Information Division, Jerusalem, pp. 192.
- Exiles* — Michael J. Arlen. New York, Farrar, Straus & Giroux, 1970, pp. 226.
- Gli Antichi Edifici Sacri di Betlemme* — P. Bellarmino Bagatti. Presented by Nazar Kardjian. Gerusalemme, Tipografia Dei PP. Francescani, 1952, pp. 278 + Tavola 56.
- The Production of Coins in the Ancient World* — Yaakow Meshorer. Jerusalem, The Israel Museum, Numismatic Hall, Summer 1970.
- Gifts from the Georges Bloch Collection* — Compiled by Miriam Adiel. Jerusalem, The Israel Museum, The I. M. Cohen Graphic Gallery, Summer 1970.
- Buky Schwartz — Sculptures*. Jerusalem, The Israel Museum, Ida Crown Plaza an Billdy Rose Art Garden Pavilion, Summer 1970.

- Jerusalem* — Dept. of Tourism. Presented by Bazak Israel Guidebook Publishers, Tel Aviv. *Bazak Israel Guide, 1970-71* — Produced by Avraham Levi, with an introduction by Moshe Kol. Published and presented by Bazak Israel Guidebook Publishers, Ltd., Tel Aviv, 1970, pp. 333.
- Symphony in Discord* — Kevork Ajemian (presented by the author). Philadelphia, Dorance & Company Inc. Publishers, 1961, pp. 128.
- Crisis in the Middle East: The Arab/Israeli Dispute and its Effect on the Western Alliance.* Report of a Seminar held at the Royal United Service Institution on 3 December 1969. Published and presented by the Royal United Service Institution, Whitehall, England. P. 18.
- Memories* — The Autobiography of Nahum Goldman. The Story of a Lifelong Battle by World Jewry's Ambassador at Large. Translated by Helen Sebba. Donated by the Autobiographer. London, Weidenfeld and Nicolson, 1969, pp. 358.
- Only One Year* — Svetlana Alliluyeva. Translated by Paul Chavchavadze. New York, published and presented by Harper & Row, 1969, pp. 444.
- Fourth Annual Concert of Armenian Music.* Erevan Chorale. Conductor: Fr. Oshagan Minassian (presented by him). Cambridge, Mass., April 5, 1970.
- International Seminar on the History of Palestine and Its Jewish Settlement During the Ottoman Period.* Institute of Asian and African Studies — The Hebrew University of Jerusalem — Yad Yitzhak Ben-Zvi. "The Correspondence of the Armenian Patriarch Gregory the Chain-Bearer" (1725-1740). A. Kalaydjian (presented by him). Jerusalem, 1970, pp. 10.
- The Parthians* — Malcolm A. R. Colledge (presented by the author). 76 Photographs — 46 Line Drawings — 2 Maps — 1 Table. London, Thames & Hudson, 1967, pp. 243. The Institute for Strategic Studies, London, presents the following books: —
- a) Strategic Survey* — 1969. London, 1970, pp. 114.
 - b) Soviet-American Relations and World Order: The Two and the Many.* Adelphi Papers — Number Sixty-six — March 1970, pp. 58.
 - c) Soviet-American Relations and World Order: Arms Limitations and Policy.* Adelphi Papers — Number Sixty-five — February 1970, pp. 48.
- Annual Report* — Sixty-seventh year — 1968. U. States Steel Corporation. New York, pp. 40.
- Contre les Heresies* — Irénée de Lyon. Edition Critique — par Adelin Rousseau. Tome I — Introduction, Notes Justificatives, Tables. Offert par la Fondation Calouste Gulbenkian. Paris, les Editions du Cerf, 1969, pp. 430.
- Canberra* — Points of Interest. Printed in Australia by V. C. N. Blight. Canberra Tourist Bureau, Dept. of the Interior.
- The House of Representatives* — The Parliament of the Commonwealth of Australia. Issued by authority of the Speaker of the House of Representatives, the Honourable W. J. Aston, M. P. Canberra, A. J. Arthur, Commonwealth Government Printer, August 1968, pp. 8.
- Endeavour and Achievement* — Highlights in the Story of Australian Development. Sydney, Bank of New South Wales, 1968, pp. 36.
- Bibliographie de Quebec* — Année 1968.
- " " " — Années 1968-1969.
- " " " — 1er Trimestre Janv. - Mars 1970.
- Montréal, pp. 97, 157, A-30.
- Interned in Turkey (1914-1918)* — H. W. Glocker (presented by the author). Beirut, Sevan Press, 1969, pp. 154.
- E. V. Gulbekian, London, presents the following: —
- a) The Spring Anthology 1970* — A Compilation of Representative Verse from The World's Living Poets. London, The Mitre Press, 1970, pp. 206.
 - b) The Pilgrim* — Pope Paul VI, The Council, & The Church in a Time of Decision — By Michael Serafian. London, Michael Joseph, Ltd., 1964, pp. 247.
 - c) Armenian Press Directory* — 1967 (English & Armenian). Editor: E. V. Gulbekian. London, HARQ Publications, 1967, pp. 47.
 - d) The Five Kings of the Primary History of Armenia* — E. V. Gulbekian. A report from "Journal of the American Oriental Society". Volume 89 / Number 2 / April - June 1969.